MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

Edvinas Juknevičius

FORMALIOSIOS ĮRODINĖJIMO PRIEMONĖS
The Formal Means of Proof

Magistro baigiamasis darbas

Studijų programa: Baudžiamoji teisė ir kriminologija

Vadovas: Dr. Dovilė Murauskienė

Vilnius
2020

TURINYS

ĮVADAS 3

1. FORMALIOSIOS ĮRODINĖJIMO PRIEMONĖS, JŲ SAMPRATA 10

2. FORMALIŲJŲ ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ FORMOS, JŲ SAMPRATA. 20

2. 1.Formalioji įrodinėjimo priemonė - Prezumpcija 20

2. 2. Formalioji įrodinėjimo priemonė - Fikcija 25

2. 3. Formalioji įrodinėjimo priemonė – Prejudicija 31

3. FORMALIŲJŲ ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ PANAUDOJIMAS TEISMŲ PRAKTINĖJE VEIKLOJE. 38

3. 1. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – prezumpcijos panaudojimas teismų praktinėje veikloje 38

3. 2. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – fikcijos panaudojimas teismų praktinėje veikloje 48

3. 3. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – prejudicijos panaudojimas teismų praktinėje veikloje 54

IŠVADOS 62

LITERATŪROS SĄRAŠAS 63

ANOTACIJA 76

ANNOTATION 77

SANTRAUKA 78

SUMMARY 79

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 80

ĮVADAS

Tiriama problema ir temos aktualumas.

Baudžiamajame procese „tinkamas įrodinėjimo taikymas užtikrina teisingumo vykdymą ir baudžiamojo proceso paskirtį – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“[1]. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso įrodinėjimo tikslą, nustatyti tiesą, žinoma, kad pats įrodinėjimas baudžiamojoje justicijoje susideda iš duomenų rinkimo ir fiksavimo, jų patikrinimo, bei tyrimo teisme, duomenų atitinkančių įrodymams keliamus reikalavimus pripažinimu įrodymais, jų vertinimu, lyginimu su kitomis įrodymų rūšimis, įrodymais. Kitaip tariant, įrodinėjimas yra tiesos pažinimo dalis, tik reglamentuota specialių taisyklių[2]. Pats “baudžiamasis procesas yra specifine teisine forma vykdoma nusikalstamų veikų tyrimo bei nagrinėjimo veika <...> vykdoma <...> taip, kad ją vykdantys asmenys siektų ir galėtų nustatyti tiesą“[3]. Žodis tiesa lotyniškai reiškia veritas – tiesa, teisybė[4]. Pats žodis tiesa, siejamas ir atsispindi per tam tikro meto žmogaus pažintines galias suvokti tikrovę. Tačiau, ar galima teigti, kad baudžiamojoje justicijoje, tiesa suvokiama tik įstatymo nustatytų įrodinėjimo taisyklių pagalba? Atsakant į klausimą, galima teigti, kad yra tokių įrodinėjimo priemonių, kurioms nėra taikomos įprastos baudžiamajame procese suformuluotos ir vyraujančios įrodinėjimo taisyklės. Aptariamos priemonės yra įgavusios formaliųjų įrodinėjimo priemonių pavadinimą.

Formaliosios įrodinėjimo priemonės – tai faktinių aplinkybių nustatymo būdai, kuriems netaikomos įstatymų leidėjo nustatytos įrodinėjimo taisyklės, ar jų principai. Baudžiamajame procese išnaudojant šias priemones yra įrodinėjamas, pagrindžiamas vieno ar kito fakto, aplinkybių buvimas ar nebuvimas. Prie tokių priemonių yra priskiriamos įvairios juridinės technikos taisyklės, kitaip, prezumpcijos, teisinės fikcijos, prejudicija, teisinės aksiomos, teisiniai susitarimai ir pan. Formaliųjų įrodinėjimo priemonių pagalba įrodinėjamoms faktinėms aplinkybėms nėra taikomos įstatymų leidėjo nustatytos ir įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso[5] (toliau – BPK) specialios taisyklės, dažniausiai nėra atsižvelgiama į faktinių aplinkybių tikrumą, jų

1„Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga,“ 2007, žiūrėta per internetą: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=32350.

2Rima Ažubalytė et. al., *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 125, žiūrėta per internetą: http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamojo-proceso-teis.

3Artūras Panomariovas *Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 53, žiūrėta per internetą http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamasis-procesas-nuo-teorijos-iki-rodinjimo25190.

4K. Kuzavinis, Lotynų-lietuvių kalbų žodynas = Dictionarium Latino – Lithuanicum. (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų 1-kla, 1996), 913.

5„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *Valstybės žinios*, 2002-04-09, Nr. 37-1341 Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2020-01-01 iki 2020-06-30, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr.

turinį. Todėl siekiant pasitelkti bei įrodyti faktines aplinkybes yra analizuojami atitinkamos formaliosios įrodinėjimo priemonės formalieji vertinimo kriterijai, kuriuos atitinkant, yra pasitelkiamos ir įrodinėjamos tam tikros faktinės aplinkybės. Galima paminėti, kad tai yra diskrecinis mąstymo procesas, kuriuo operuojant tam tikromis teisės normomis, remiantis logika bei sveiku protu, taupant laiką ir ekonominius resursus, sukuriant įvairias konstrukcijas teisinėms įrodinėjimo problemoms spręsti yra formaliai įrodinėjamas materialus faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas. Toks diskrecinis įrodinėjimas, interpretuojant įstatymą taip, kad būtų išsprendžiamos įvairios bylos nagrinėjimo metu atsirandančios teisinės problemos, priimamas lengviausias bei greičiausias sprendimas kartais, gali būti ne tik naudingas, bet ir pavojingas, kadangi išvesti formalūs įrodymai dažniausiai yra nepagrįsti įrodymai[6], o teisėjo sukurta teisė, turinti mažai arba visai nežinomų šaknų yra labai artima teismo priimto sprendimo neteisėtumui[7]. Be to formaliųjų įrodinėjimo priemonių įrodinėjimo teisė yra mažai reguliuojama, jos „iš esmės pakeičia įrodinėjimo proceso eigą, suvaržo įrodinėjimo procese dalyvaujančių asmenų galimybes savarankiškai, nepriklausomai nuo kitų asmenų valios, norų ar kitų išorinių faktorių priimti atitinkamus sprendimus byloje“[8], bei gali pažeisti įstatymo garantuojamų asmenų teises ir teisėtus interesus.

Darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis.

Tiek Lietuvos teisės sistemoje, baudžiamajame procese, tiek užsienio teisės sistemoje pastebima, kad apie formaliąsias įrodinėjimo priemonės dažniausiai nėra kalbama, pati įrodinėjimo teisė teisės doktrinoje yra mažai tyrinėta, tačiau teismų yra intuityviai taikoma. Lietuvoje apie formaliąsias įrodinėjimo priemones yra parašyti ir išleisti tik keli moksliniai straipsniai, tačiau dažniausiai apie jas, kaip apie formaliąsias įrodinėjimo priemones, nėra kalbama ir yra nagrinėjama atskirai, kaip apie prezumpcijas, prejudicijas (prejudicinius sprendimus), teisines fikcijas, teisines aksiomas, teisinius susitarimus, jų taikymą įrodinėjimo procese.

Apie prezumpcijas, jų taikymą įrodinėjimo procese, nekaltumo prezumpcijos įtaką paskirstant įrodinėjimo naštą yra rašęs ir indukciniais, dedukciniais, bei dokumentų analizės metodais tyrinėjęs A. Panomariovas[9] kartu su T. Rudzkiu[10] ir D. Gaidelytė[11]. Šiek tiek apie

[6]Alan Weir *Informal proof, formal proof, formalism,* Iš *The Review of Symbolic Logic* (2016 vol. 9, (1)), 29, žiūrėta per internetą: https://www-cambridge-org.skaitykla.mruni.eu/core/services/aop-cambridge-core/content/view/56C3AB6D2FCCFE358AD02F89D5C9191B/S1755020315000234a.pdf/informal_proof_formal_proof_formalism.pdf.

[7]Erwin Chemerinsky *Getting beyond formalism in constitutional law: constitutional theory matters erwin chemerinsky*, Iš *Oklahoma Law Review* (2001 vol. 54, (1)), 11, žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/oklrv54&collection=journals&section=9&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[8]Artūras Panomariovas *Tarpšakinė prejudicija baudžiamajame procese: tarp esamo ir galimo*, Iš Autorių kolektyvas *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai „Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys“* (Vilnius: Registrų centras, 2014), 374.

[9]Artūras Panomariovas *Prezumpcija – formalioji įrodinėjimo priemonė*, Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), žiūrėta per internetą: https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamojo-proceso-tarptautikumas-patirtis-ir-ikiai.

prezumpcijas užsimena ir J. Rinkevičius[12], o apie nekaltumo prezumpciją ir jos paneigimą yra šiek tiek nagrinėjusi I. Vitkutė Zvezdinienė[13], J. Prapiestis[14], bei O. Fedosiukas[15]. Apie nekaltumo prezumpciją ir jos įtaką paskirstant įrodinėjimo naštą ne per daugiausiai yra užsimename ir Raimundo Jurkos et. al. leidinyje[16]. Nors apie nekaltumo prezumpcijos įtaką nėra užsiminę, tačiau apie jos įtaką paskirstant įrodinėjimo naštą turtiniuose nusikaltimuose yra netiesiogiai nagrinėję V. Piesliakas[17] ir O. Fedosiukas[18].

Fikcijas ir jų taikymą įrodinėjimo procese indukciniais, dedukciniais, bei dokumentų analizės metodais yra tyrinėję A. Panomariovas[19], T. Rudzkis[20], bei S. Zaksaitė[21].

Prejudicijas bei tarpšakines prejudicijas ir jų panaudojimą, tikslingumą naudojantis baudžiamajame procese indukciniais, dedukciniais, dokumentų analizės metodais yra tyrinėjęs A. Panomariovas[22]. Apie įsiteisėjusio nuosprendžio prejudicialumą šiek tiek užsimenama ir J. Rinkevičiaus leidinyje[23], bei R. Jurkos et. al. leidinyje[24]. Apie įsiteisėjusio nuosprendžio paneigimą

---

[10]Tomas Rudzkis, Artūras Panomariovas *Legal presumptions in the context of contemporary criminal justice: formulation of a paradigm*, Iš *Hungarian Journal of Legal Studies* Acta Juridica Hungarica (Budapest: Akadémiai Kiadó. ISSN 2498-5473. eISSN 1588-2616. 2016 vol. 57), žiūrėta per internetą: http://teise.org/wp-content/uploads/2017/06/Rudzkis-Prezumpcija-1.-Publication.pdf // Tomas Rudzkis, Artūras Panomariovas *Legal Presumptions in the Context of Contemporary Criminal Justice. Different Expressions of Presumptions,* Iš *Hungarian Journal of Legal Studies* (Budapest: Akadémiai Kiadó. ISSN 249-5473. 2017 vol. 58 (3)), žiūrėta per internetą: https://akademiai.com/doi/pdf/10.1556/2052.2017.58.3.7.

[11]Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą,* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.

[12]Jurgis Rinkevičius *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 1990).

[13]Ieva Vitkutė Zvezdinienė *Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009 t. 4 (4)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.

[14]Jonas Prapiestis *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos reikšmė baudžiamajoje justicijoje,* Iš Autorių kolektyvas *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai „Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys“* (Vilnius: Registrų centras, 2014).

[15]Olegas Fedosiukas *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą,* Iš Autorių kolektyvas *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai „Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys“* (Vilnius: Registrų centras, 2014).

[16]Raimundas Jurka et. al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009).

[17]Vytautas Piesliakas *Nusikalstamu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė, Jurisprudencija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011 t. 18 (2)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/200/015_Piesliakas.pdf.

[18]Oleg Fedosiuk *Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo, Jurisprudencija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 t. 19 (3)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/a7e/022_fedosiuk.pdf.

[19]Panomariovas, *supra note,* 3 // Artūras Panomariovas *The legal fiction in criminal proceedings – is it historical anachronism or objectively conditional necessity, Jurisprudencija,* (Vilnius, 2011 t. 18 (2)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/616/578.

[20]Tomas Rudzkis *Bendrieji nusikalstamumo determinantai: socialinė realybe ar akademinė fikcija?* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 t. 4 (4)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/194/186.

[21]Salomėja Zaksaitė *Fikcijos baudžiamajame procese:tarp ontologinės tikrovės, teisėkūros ir teisės taikymo, Jurisprudencija,* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014 t. 21 (1)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/1963/1776.

[22]Panomariovas, *supra note,* 8.

[23]Rinkevičius, *op cit.*

[24]Jurka, *op cit.*

civiliniame procese užsimena D. Bolzanas[25]. Žalos atlyginimo baudžiamojoje byloje tematika yra tyrinėta G. Godos leidinyje[26], R. Ažubalytės, R. Jurkos, J. Zajančkauskienės leidinyje[27], bei G. Bučiūno, E. Gruodytės, M. Šalčiaus leidinyje[28].

Žinant tai, kad apie teisines aksiomas vyraujančias baudžiamajame procese niekas nerašė, pastebima, kad teisiniai susitarimai baudžiamajame procese taip pat nebuvo nagrinėti. Tačiau teisinių susitarimų tematika dažniausiai yra paliečiama analizuojant teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą apie kurį yra užsimenama G. Bučiūno, E. Gruodytės, M. Šalčiaus leidinyje[29], R. Ažubalytės et. al. leidinyje[30], bei D. Prankos moksliniame straipsnyje[31].

Apie formaliąsias įrodinėjimo priemones atskirai yra nagrinėta ir užsienio publikuotuose moksliniuose straipsniuose.

Prezumpcijas, jų taikymą baudžiamajame ir civiliniame procese, įrodinėjimo procese, įrodinėjimo naštos pasiskirstymo tematika yra tyrinėję T. R. Skogen[32], L. H. Whinery[33], D. Kaiser[34], J. P. McB[35], bei E. M. Morgan[36], kuris bandė atspindėti valdžios institucijų painiavą taikant prezumpcijas teisėje. Apie prezumpcijas ir jų panaudojimą teisės sistemoje apskritai yra

[25]Darius Bolzanas *Naujai paaiškėjusios aplinkybės kaip proceso atnaujinimo civilinėje byloje pagrindas“* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010 t. 3 (7)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/72c/20bolzanas.pdf.

[26]Gintaras Goda *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*(Vilnius: Registrų centras, 2014).

[27]Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka, Jolanta Zajančkauskienė *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. Pirmoji knyga* (Vilnius: Registrų centas, 2016).

[28]Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė, Marijus Šalčius *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Registrų centas, 2017).

[29]*Ibid.*

[30]Ažubalytė et. al., *supra note,* 2.

[31]Darius Pranka *Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso problemos ir tobulinimo perspektyvos* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017 t. 24 (2)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/4707/4327.

[32]Tony R. Skogen *Presumptions,* Iš *Arkansas Law Review* (1973 vol. 27), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/arklr27&collection=journals&section=25&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[33]Leo H. Whinery *Presumptions and their effect*, Iš *Oklahoma LawReview* (2001 vol. 54 (3)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/oklrv54&collection=journals&section=32&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[34]David Kaiser *Presumptions of law and fact,* Iš *Marquette Law Review* (1955 vol. 38), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/marqlr38&collection=journals&section=29&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[35]J. P. McB *Presumptions; Are They Evidence?,* Iš *California Law Review* (1938 vol. 16, (5)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/calr26&collection=journals&section=48&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[36]Edmund M. Morgan *Presumptions,* Iš *Washingot Law Review and State Bar Journal* (1937 vol. 12, (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/washlr12&collection=journals&section=44&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover= // Edmund M. Morgan *Presumptions,* Iš RutgersLawReview (1956 vol. 10), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/rutlr10&collection=journals&section=40&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

nagrinėjusi K. Petroski[37]. Civiliniame procese prezumpcijas įrodinėjimo procese, įrodinėjimo naštos pasiskirstymo tematika yra nagrinėjusi R. Probert[38], bei R. J. Allen su C. R. Callen[39].

Fikcijas, jų taikymą įrodinėjimo procese, fikcijų naudingumą ir problematiką nagrinėjo J. Smith[40], R. A. Samek[41]. Fikcijų melagingumą teisinės tiesos paieškose tyrinėjo N. J. Knauer[42]. Fikcijos sampratą, kuo jos skiriasi nuo prezumpcijos, kodėl teismai naudojasi teisinėmis fikcijomis bei Vaigingerio žmogaus minties procesus su teisinių fikcijų atsiradimu lygino L. L. Fuller[43]. Fikcijų panaudojimą Konstitucinėje teisėje nagrinėjo D. J. Solove[44]. Fikcijas, jų panaudojimą pakeičiant įstatymus tyrinėjo M. Del Mar[45], bei kartu ir fikcijų visapusiškumą, bei įstatymų leidėjo ir teismų visažiniškumą pakeičiant įstatymus tyrinėjo K. Petroski[46], o fikcijų panaudojimą keičiant

[37]Karen Petroski *The public face of presumptions,* Iš *A Journal of Social Epistemology* (2008 vol. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www-cambridge-org.skaitykla.mruni.eu/core/services/aop-cambridge-core/content/view/C945A4C91B1617855F7D0F20FD4038AE/S1742360000001143a.pdf/public_face_of_presumptions.pdf.

[38]Rebbeca Probert *The presumptions in favour of marriage,* Iš *Cambridge Law Journal* (2018 vol. 77 (2)), žiūrėta per internetą: https://www-cambridge-org.skaitykla.mruni.eu/core/services/aop-cambridge-core/content/view/F005CA955056401E1498F18DB0D7DB2F/S0008197318000429a.pdf/presumptions_in_favour_of_marriage.pdf.

[39]Ronald J. Allen, Craig R. Callen *The juridical management of factual uncertainty,* Iš *International Journal of Evidence & Proof* (2003 vol. 7 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/intjevp7&collection=journals&section=8&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[40]Jeremiah Smith *Surviving Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1917-1918 vol. 27), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr27&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover= // Jeremiah Smith *Surviving Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1917-1918 vol. 27), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr27&collection=journals&section=27&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[41]R. A. Samek *Fictions and the Law,* Iš *University of Toronto Law Journal* (1981 vol. 31), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/utlj31&collection=journals&section=12&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[42]Nancy J. Knauer, *Legal Fictions and Juristic Truth,* Iš *Saint Thomas Law Review* (2010 vol. 23 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/stlr23&collection=journals&section=4&id=&print=section&sectioncount=2&ext=.pdf&nocover=.

[43]L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=31&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover= // L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=66&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover= // L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=41&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[44]Daniel J. Solove *Fictions about Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1996 vol. 105), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr105&collection=journals&section=55&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[45]Maksimylian Del Mar *Legal Fictions and Legal Change,* Iš *International Journal of Law in Context* (2013 vol. 9 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/injwcext9&collection=journals&section=40&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[46]Karen Petroski *Fictions of Omniscience,* Iš *Kentucky Law Journal* (2014 vol. 103), žiūrėta per internetą: https://heinonline-

įstatymus O. S. Rundell[47] nagrinėdamas fikcijas prilygino teismo pasimėgavimu, bei žaidimu su fikcijomis. Žmonių teisių varžymo aspektais teisines fikcijas, kaip fikcijų pagalba Amerikoje buvo panaikinta vergovė nagrinėjo A. Soifer[48], o J. J. Gibbons[49] tyrinėjęs Anglijos kolonizaciją į Ameriką pasisakė, kad valdžios sukurtos teisinės fikcijos negali būti aukščiau žmonių gyvenimo. Teisines fikcijas, kurios yra grindžiamos klaidingu empirinės tikrovės supratimu, bei kodėl teisėjai naudojasi šiomis teisinėmis fikcijomis nagrinėjo P. J. Smith[50].

Įsiteisėjusio teismo nuosprendžio prejudicialumas baudžiamajame ir civiliniame procese, bei prejudicijos panaudojimas teismų praktikoje buvo tyrinėtas Richmondo teisės universiteto leidinyje[51]. Tai taip pat tyrinėjo A. Bowen Poulin[52], A. N. Polasky[53] ir A. Wakeman Scott[54]. Apie įsiteisėjusio nuosprendžio faktinių aplinkybių prejudicialumą įrodinėjimo procese šiek tiek užsimena ir R. Kaplan su J. Janghorbani[55].

Baigiamojo darbo reikšmė.

Šio baigiamojo darbo reikšmė atsiskleidžia per siekį nustatyti, kiek teismų praktika be įstatymų leidėjo taiko formaliąsias įrodinėjimo priemones ir kiek jų taikymas yra efektyvus

---

org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/kentlj103&collection=journals&section=29&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[47]Oliver S. Rundell *Fictions in the Law,* Iš *University of Kansas City Law Review* (1958 vol. 26), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/umkc26&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[48]Aviam Soifer *Reviewing Legal Fictions,* Iš *Georgia Law Review* (1986 vol. 20), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/geolr20&collection=journals&section=37&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[49]John J. Gibbons *Fictions,* Iš *Setonhall Law Review* (1990 vol 20), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/shlr20&collection=journals&section=21&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[50]Peter J. Smith *New Legal Fictions,* Iš *Georgetown Law Journal* (2007 vol. 95, (5)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/glj95&collection=journals&section=55&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[51]*Collateral Estoppel,* Iš *University of Richmond Law Review* (1982 vol. 16 (2)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/urich16&collection=journals&section=23&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[52]Anne Bowen Poulin *Prosecution use of estoppel and related doctrine in criminal cases: Promoting consistency, tolerating in consistency,* Iš *Rutgers Law Review* (2012 vol. 64 (2)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/rutlr64&collection=journals&section=16&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[53]Alan N. Polasky *Collateral Estoppel – Effects of Prior Litigation,* Iš *Iowa Law Review* (1954 vol. 39 (2)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ilr39&collection=journals&section=20&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[54]Austin Wakeman Scott *Collatoral Estoppel by Judgment,* Iš *Harvard Law Review* (1942 vol. 56 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/hlr56&collection=journals&section=12&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

[55]Roberta Kaplan, Jaren Janghorbani *Proof vs. Prejudice,* Iš *New York University Review of Law & Social Change* (2013 vol. 37 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/nyuls37&collection=journals&section=21&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

įrodinėjimo procese, kadangi formaliųjų įrodinėjimo priemonių taikymas yra reikšmingas ne tik teismų praktinėje veikloje, bet ir mokslui, nes formaliųjų įrodinėjimo priemonių taikymo klausimas nėra išsamiai išanalizuotas. Todėl tai pirmas bandymas apibendrinti mokslinius tyrimus, kuriuose keliamas klausimas dėl formaliųjų įrodinėjimo priemonių, ir susieti šiuos mokslinius tyrimus su teismų praktikoje keliamais klausimais.

Tyrimo tikslas.

Išnagrinėti formaliųjų įrodinėjimo priemonių sistemą, jas sugrupuoti, atskleisti jų tarpusavio ryšį. Nustatyti koks yra formaliųjų įrodinėjimo priemonių taikymas teismuose, rėmimasis teismų praktinėje veikloje, bei kaip dažnai jos yra taikomos.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizuoti formaliųjų įrodinėjimo priemonių sampratą.

2. Išanalizuoti formaliųjų įrodinėjimo priemonių rūšis ir jų taikymą baudžiamajame procese.

3. Išanalizuoti teismų procesinę veikla ir formaliųjų įrodinėjimo priemonių taikymą teismų praktikoje.

Tyrimo objektas.

Visuomeniniai santykiai susiklostantys taikant formaliąsias įrodinėjimo priemones.

Tyrimo dalykas.

Formaliosios įrodinėjimo priemonės, jų rūšys, taikymas baudžiamajame procese.

Tyrimo metodai.

Darbe indukcijos, dedukcijos pagalba, taikant mokslinės literatūros, teisės aktų, teismų praktikos analizę (dokumentų analizę), sisteminant, lyginant, analizuojant ir apibendrinant informacija, siekiama atskleisti kas yra formaliosios įrodinėjimo priemonės, kokios yra jų rūšys, kaip jos taikomos baudžiamajame procese, kaip dažnai naudojamos teismų praktikoje.

Tyrimo struktūra.

Magistrinis tyrimas susideda iš įvado, trijų dėstomųjų-tiriamųjų dalių, išvadų, literatūros sąrašo.

Ginamieji teiginiai.

1. Formaliosiomis įrodinėjimo priemonės, tai faktiniai aplinkybių nustatymo būdai, kuriems netaikomos įrodinėjimo taisyklės, o šių priemonių pagalba baudžiamajame procese yra pagrindžiamas vieno ar kito įrodinėjamo fakto, aplinkybių buvimas ar nebuvimas.

2. Formaliosios įrodinėjimo priemonės yra dažnai naudojamos teismuose, teismų praktikoje pagrindžiant vieno ar kito fakto, aplinkybių buvimą ar nebuvimą.

1. FORMALIOSIOS ĮRODINĖJIMO PRIEMONĖS, JŲ SAMPRATA

„Baudžiamajame procese tiesa ir jos paieška yra siekiamybė. Žiūrint formaliai priimta laikyti, kad tiesa baudžiamajame procese yra nustatyta, jeigu ji įrodyta įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“[56], o pats įrodinėjimas baudžiamojoje justicijoje yra suprantamas kaip savotiška tiesos pažinimo dalis, reglamentuota specialių taisyklių[57], kurio „tikslas – nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje“[58] ir kuris „prasideda nuo informacijos apie nusikalstamą veiką gavimo, vyksta ikiteisminio tyrimo metu, teisminio nagrinėjimo metu, apeliacinės instancijos teisme, iš dalies – kasaciniame teisme,<...> gali tęstis atnaujinus baudžiamąją bylą“[59]. Panašią nuomonę apie įrodinėjimą yra suponavę ir J. Rinkevičius teigęs, kad „įrodinėjimo procesas – tai vieningas ir nedalomas pažinimo procesas“[60], kuris „byloje tęsiasi per visas baudžiamojo proceso stadijas“[61], bei P. Ancelis teigęs, kad „įrodinėjimo procesas prasideda tik iškilus pagrindui pradėti ikiteisminį tyrimą, ieškant, aptinkant, renkant, fiksuojant, tikrinant ir vertinant įrodymus, ir tęsiasi visuose tolesniuose etapuose priimant sprendimus dėl bylos eigos ir teisingumo vykdymo“[62] ir padaręs išvadą, kad „įrodinėjimas yra įtrauktų į baudžiamąjį procesą asmenų veikla, kurios metu panaudojant įrodymus yra grindžiamas įrodinėjimo dalyko faktų buvimas ar nebuvimas“[63]. Remiantis baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga, Lietuvos teismų praktikoje „įrodinėjimas baudžiamajame procese yra įstatymo reglamentuota ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių <...> veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui“[64]. Apibendrinant aukščiau išdėstytą, galima teigti, kad įrodinėjimas baudžiamajame procese yra savotiška tiesos pažinimo dalis, kurios pagalba yra nustatinėjamas atitinkamų faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas. Toliau darbe, trumpai apžvelgsime iš ko įprastai baudžiamojoje justicijoje susideda įrodinėjimas, kokie yra faktinių aplinkybių nustatymo būdai.

[56]Panomariovas, *supra note,* 8: 371.
[57]Ažubalytė, *supra note,* 2: 125.
[58]*Ibid,* 102.
[59]*Ibid,* 96.
[60]Rinkevičius, *supra note,* 12: 22.
[61]*Ibid*.
[62]Petras Ancelis *Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 219, žiūrėta per internetą http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamasis-procesas-nuo-teorijos-iki-rodinjimo25190.
[63]*Ibid,* 223.
[64]„Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga,“ *supra note,* 1.

Įrodinėjimą reglamentuoja specialios taisyklės nustatytos įstatymų leidėjo ir įtvirtintos BPK normose. Kaip buvo minėta, įrodinėjimas baudžiamajame procese prasideda nuo informacijos apie nusikalstamą veiką, kurią būtina ištirti, gavimo. Siekiant ištirti ir nustatyti ar iš tikrųjų buvo padaryta nusikalstama veika, pirmiausia reikia ją įrodyti, t. y. įrodyti, kad tikrai buvo padaryta nusikalstama veika. O siekiant įrodyti kad buvo padaryta nusikalstama veika, valstybės pareigūnai ar institucijos, vadovaujantis įstatymu, privalo surinkti visus tyrimui reikšmingus duomenis, juos užfiksuoti ir patikrinti. Vėliau šiuos duomenis privalo ištirti teismas ir tik tada duomenims atitinkantiems įrodymams keliamus reikalavimus, pastarieji būtų pripažinti įrodymais, kurie būtų vertinami ir lyginami su kitais byloje esančiais įrodymais, ir tik tokiu principu, vadovaujantis įstatymu būtų įrodyta padaryta nusikalstama veika. Tiksliau, būtų įrodytos nusikalstamos veikos padarymo faktinės aplinkybės, kurios, kaip pastebima yra įrodinėjamos bei nėra sukoncentruotos vien tik vienoje baudžiamojo proceso stadijoje. Nors įrodymai gali būti pripažinti tik teisme, o „ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras disponuoja tik tam tikrais duomenimis“[65], akivaizdžiai pastebima, kad pats įrodinėjimas tęsiasi atitinkamais etapais tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek pirmosios instancijos, tiek apeliaciniame, iš dalies kasaciniame teismuose, tam tikrais atvejais gali tęstis ir atnaujinus baudžiamąją bylą. Todėl atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, galėtume teigti, kad baudžiamojoje justicijoje, taikant įstatymų leidėjo suformuotas įrodinėjimo taisykles, remiantis šiais faktinių aplinkybių nustatymo būdais, baudžiamajame procese yra įrodinėjamas, pagrindžiamas vieno ar kito fakto, aplinkybių buvimas ar nebuvimas. Tačiau baudžiamajame procese įrodinėjimas vieno, ar kito fakto buvimu ar nebuvimu neapsiriboja.

Baudžiamojoje justicijoje yra ir kitų faktinių aplinkybių nustatymo būdų, kuriais įrodinėjimo procese taip pat yra pagrindžiami įvairūs faktai, jų buvimas ar nebuvimas. Išnaudojant šiuos faktinių aplinkybių nustatymo būdus nėra taikomos įprastos įrodinėjimo taisyklės taikytinos baudžiamajame procese. Prie aptariamų būdų yra priskiriamos įvairios juridinės technikos taisyklės vyraujančios visoje teisės teorijoje. Apie šias įrodinėjimo priemones, faktinių aplinkybių nustatymo būdus, Lietuvoje yra užsimename ne viename vadovėlyje ar moksliniame straipsnyje, tačiau apie šias faktinių aplinkybių įrodinėjimo priemones, kurioms nėra taikomos įrodinėjimo taisyklės, Lietuvoje užsimena ir apie jas, kaip apie formaliąsias įrodinėjimo priemones yra rašęs tik A. Panomariovas, tam tikruose moksliniuose straipsniuose kartu su T. Rudzkiu. Paanalizuokime, kodėl faktinių aplinkybių nustatymo būdai, kuriems nėra taikomos įrodinėjimo taisyklės, tačiau jais yra įrodinėjamas ir pagrindžiamas vieno ar kito fakto buvimas ar nebuvimas, yra įgavę formaliųjų įrodinėjimo priemonių pavadinimą.

[65]Gintaras Goda et. al., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, 1 kn. I-IV dalys* (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001), 45-46.

Iš karto pastebima, kad formaliųjų įrodinėjimo priemonių pavadinimas, dažniausiai asocijuojasi su tuo, kad tam tikri faktai, faktinės aplinkybės yra įrodinėjamos ir pasitelkiamos analizuojant ne faktinių aplinkybių turinį, kaip yra įprasta baudžiamajame procese, o taikant faktines aplinkybes ir atsižvelgiant į jų priimtinumą įrodytai tiesai formos atžvilgiu. Pagal suformuotą teiginį, reikštų, kad vienokie ar kitokie faktai, faktinės aplinkybės, jų egzistencija yra įrodinėjami nevertinant pastarųjų buvimo ar nebuvimo ir atitinkant formaliuosius reikalavimus, yra tiesiog aklai taikomi įrodinėjimo procese kaip įrodyti. Tačiau ar visada teisės teorijoje tokie faktai, faktinės aplinkybės, įrodinėjamos formaliųjų įrodinėjimo priemonių pagalba neatsižvelgiant į jų turinį yra aklai taikomos kaip jau įrodytos ir yra prilyginamos atrastai tiesai? Kaip yra žinoma, formaliosiomis įrodinėjimo priemonėmis yra laikomos įvairios juridinės technikos taisyklės, tiksliau, prezumpcijos, teisinės fikcijos, prejudicija, teisinės aksiomos, teisiniai susitarimai ir pan., todėl šiame skyriuje būtų tikslinga paanalizuoti, kas būdinga minėtoms įrodinėjimo priemonėms, kodėl jos yra vadinamos formaliosiomis įrodinėjimo priemonėmis ir kokia yra formaliųjų įrodinėjimo priemonių samprata.

Formaliosios įrodinėjimo priemonės tai tam tikras mąstymo būdas, kuriuo, operuojant tam tikromis teisės normomis yra pagrindžiamas faktų buvimas ar nebuvimas. Kitaip sakant, tai yra mąstymo būdas paremtas logika bei sveiku protu. Tai „žmogiškas gebėjimas nuosekliai samprotauti ir argumentuoti“[66]. Mąstymo procesas paremtas logika įprasmina sveiko proto veikseną ir sukuria „tokias konstrukcijas problemoms spręsti, kurias spręsti įprastinis protas nepajėgus“[67]. Anot senovės Graikijos mąstytojų, logika buvo laikoma matematikos dalimi, o išvados grindžiamos algebros principų pagrindu[68]. Taip pat pastebima, kad formalioji logika yra neatsiejama ir teisės moksle, tiksliau, sprendžiant klausimą dėl faktų egzistencijos, bei pačiame įrodinėjimo procese. „Formalioji logika veikia kaip dialektikos instrumentas, maitinamas argumentacija. <...> Formalioji logika turi paklusti protingam pasirinkimui ir visada būti orientuota arba koreguota racionaliais samprotavimais ar empiriniais kriterijais.“[69] Itin didelė reikšmė akcentuojama bendrojo argumentavimo ir teisinio argumentavimo taisyklių taikymui atsižvelgiant į skirtingus istorinius periodus, kuriuose vyravo skirtingos įrodinėjimo tendencijos[70], todėl teismas, savaime būdamas diskreciniu[71], be įstatymų leidėjo pagalbos, turi teisę „konkrečioje byloje taikant teisės normą atskleisti jos tikrąjį turinį, t. y. aiškinti ir pagal jos prasmę parinkti teisinius argumentus, net ir tuos,

[66]Giedrė Lastauskienė *Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu,* Iš Autorių kolektyvas *Teisė* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009 t. 73), 39, žiūrėta per internetą: blob:http://www.zurnalai.vu.lt/e730c749-1886-4a81-ba97-f212dfebf4c1.
[67]*Ibid*.
[68]*Ibid*, 40.
[69]*Ibid,* 52.
[70]*Ibid*, 45.
[71]Chemerinsky, *supra note,* 7: 1.

kurių dalyvaujantys byloje asmenys nenurodė“[72]. Tiksliau, remiantis aksiomomis, daryti prielaidas dėl numatomos auditorijos foninės žinios ir gebėjimo sekti samprotavimų linijas, praleisti pernelyg sunkius ar įprastinius veiksmus[73] arba formaliųjų įrodinėjimo priemonių pagalba, remiantis mąstymo būdu paremta logika išspręsti teisines problemas, kylančias dėl konkrečių trūkstamų įrodymų[74]. Vertėtų pažymėti ir tai, kad įrodinėjimo procese, tokie formalūs išvedimai yra prilyginami kaip teisingi[75], nors išvesti formalūs įrodymai dažniausiai yra nepagrįsti įrodymai[76], todėl „teismas yra labiausiai pažeidžiamas ir artimiausias neteisėtumui, kai jis nagrinėja teisėjo sukurtą konstitucinę teisę, turinčią mažai arba visai nežinomų šaknų Konstitucijos[77] kalba ar dizaine“[78]. Todėl teismas, kad atrastų kiekvieną galimą supaprastinimą ar apibendrinimą ir norint sukurti oficialų įrodymą, turi aiškiai nurodyti kiekvieną loginį įrodymo žingsnį[79]. Nes teisinėje logikoje, formaliųjų įrodinėjimo priemonių pagalba, teismas, leidžia pasiekti įrodinėjamas išvadas ten, kur duomenys ar informacija yra ribota, tačiau toks teismo diskrecinis įrodinėjimas, interpretuojant įstatymą taip, kad būtų išsprendžiamos įvairios bylos nagrinėjimo metu atsirandančios teisinės problemos ir priimamas lengviausias bei greičiausias sprendimas yra ne tik pavojingas, bet kartais netgi ir neatsakingas.

Greičiausiai šį teiginį idealiausiai atspindėtų teisinė fikcija, kurios pagalba, pasiekiama tiesa yra suvokiama kaip prielaidų bei tam tikro paslėpto melo forma, sudarant sąžiningo proceso įvaizdį ir interpretuojant įstatymą, yra išsprendžiamos įvairios bylos metu atsirandančios teisės problemos. Tačiau žinant tai, kad teisinė fikcija nėra vienintelė formalioji įrodinėjimo priemonė, šiame skyriuje tikslinga būtų trumpai apžvelgti ir kitas formaliąsias įrodinėjimo priemones, pateikti pavyzdžių, išsiaiškinti, kas bendrai būdinga formaliosioms įrodinėjimo priemonėms, bei kuo jos viena nuo kitos skiriasi.

[72]Lastauskienė, *supra note,* 66: 44.
[73]Fenner Tanswell *A Problem with the Dependence of Informal Proofs on Formal Proofs,* Iš *Philosophia Mathematica III* (2015 vol. 25, (3)), 295-296, žiūrėta per internetą: https://watermark.silverchair.com/nkv008.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kkhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc485ysgAAAkgwggJEBgkqhkiG9w0BBwagggI1MIICMQIBADCCAioGCSqGSIb3DQEHATAeBglghkgBZQMEAS4wEQQMef3hgkOkWHl1OrqxAgEQgIIB-y6e3HFl1dRH6qYXz8AWdDM296K1dvCt84uHjFbe8ht3WBJWJHG-ZVouTEutUG3QrGM4mJvzKEd00G1sczgeQywnEq_WBlNfVprNv12BxhPnczh0fLpTmoKtHuVJD3Qj4NHHC1AN2tPjMjtKRFeHUmEw9AUkhGvgRFfq5zt0Mpom-cWwqXMSAlW7biJhonJJN9s0il77RnVyszYUUImk38Eep_kPZTl2as8GAxpzpKN8uALSABMC7ZDPBLKkIlz-JgCRv_cjb4rowEGxKAlE_UP10Hvl3VywoKIPI2abmnIcdtMflYC0qcOJyumPTbTjCbTcWtoeA75a7_KtkbG1cbM2sdr7lzaKBRV-vXCO8YDMXBG3eOoJE1YzFVhH7AVfP-Cm4ycQlUmDR1pUUtNYMNMPWGmUJtX8V796NxUv7nWhE6xInBf7MR7bW2oVv7YYKqKQAPlalZazQMkpfKlua2YYqQQkrAKCS-VpFuMtbvOkEaY3tPPY95PBBBeRVKNJjXNZ_e3orl_lBtDI6AwfaF7zrenr-5vNyaqwAPdM1cDiabVrCJT2Q7nSAaRVSmH1S3RbRldcfsuTBe0pLmChM7yoJTEEEzkd4PNx-VLaYh5LFCU-b34QBAP8CyZhLpFm7FtrKea_JfC_dHRN8llNuioqhjRGM-N1MdnMvQ.
[74]Weir, *supra note,* 6: 25.
[75]*Ibid,* 27.
[76]*Ibid,* 29.
[77]„Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
[78]Chemerinsky, *supra note,* 7: 11.
[79]Georges Gonthier *Formal Proof – The Four – Color Theorem,* Iš *Notice of the AMS* (2008 vol. 55, (11)), 1382, žiūrėta per internetą: https://www.ams.org/notices/200811/tx081101382p.pdf?referer=www.clickfind.com.au.

Atsižvelgiant į tai, kad formaliosios įrodinėjimo priemonės yra priimamos įrodytai tiesai formos atžvilgiu, pastebima, kad remiantis formaliosiomis įrodinėjimo priemonėmis baudžiamojoje byloje, joms nėra taikomos įprastos, baudžiamojoje justicijoje vyraujančios materialios įrodinėjimo taisyklės taikomos pripažįstant duomenis įrodymais. Toks faktinių aplinkybių įrodinėjimas operuojant tam tikromis teisės normomis yra paremtas formaliąja logika bei sveiku protu. Lyginant formaliąsias įrodinėjimo priemones, galima įžvelgti, kad įrodinėjimo procese, kiekviena formalioji įrodinėjimo priemonė yra naudojama, ir dėka jų pagalbos, faktinės įrodinėjamo aplinkybės yra įrodinėjamos atsižvelgiant į faktinių aplinkybių formaliuosius vertinimo kriterijus.

Pavyzdžiui, prezumpcija yra paremta ilgalaikiu natūralių procesų stebėjimu leidžiančių suvokti tai, kas vyksta tikrovėje bei tuos procesus apibendrinant[80]. Tai tam tikras mąstymo būdas, kuris dažniausiai paremtas indukciniu metodu analizuojant pasirinktą imtį stebimų objektų, šiuos objektus apibendrinant daromomis prielaidomis ir nustatant bendrus, bei nuolatos gaunamus tapačius reiškinius, kurie yra preziumuojami kaip tariama tiesa, kol nėra įrodyta kitaip. Vertėtų pažymėti ir tai, kad kuo didesnė yra stebimų objektų imtis, tuo didesnė tikimybė, kad preziumuojamas faktas bus bendras visiems imties objektams ir bus teisingas, bei tikėtina, nebus paneigtas, o toks preziumuojamas faktas, kuris gali būti paneigiamas, tačiau nors ir nėra visada paneigiamas įgauna paneigiamos prezumpcijos pavadinimą. Tačiau indukciniu metodu analizuojama visa, tiksliau, užbaigta, panašių objektų imtis, leidžia daryti tvirtą, t. y. galutinę išvadą, kad preziumuojamas faktas yra absoliutus, kurio negalima paneigti, o toks preziumuojamas faktas, kuris yra absoliutus ir negali būti paneigiamas įgauna absoliučios arba nepaneigiamos prezumpcijos pavadinimą. Todėl prezumpcija yra suvokiama kaip įrodyta dėl daromų prielaidų prezumpcijos atžvilgiu, t. y. vykstant nuolatiniams pasikartojimams, visada gaunant tuos pačius rezultatus, tapatūs faktai laikytini jau įrodytais ir jų dar kartą įrodyti nereikia[81]. Tokiais faktais remiantis teisme, teismas neanalizuoja jų turinio ir formaliai remiasi preziumuojamais faktais kaip materialiais įrodimais. Žiūrint per teisinių fikcijų prizmę, galima pastebėti, kad faktų tikrumas, pasiekiama tiesa yra suvokiama ganėtinai panašiai, t. y. darant prielaidas, tačiau vietomis yra pasitelkiama tam tikra paslėpta melo forma ir sudarant sąžiningo proceso įvaizdį, teisinė fikcija pateikiama kaip tiesa[82].

A. Panomariovas yra rašęs, kad teisinė fikcija yra „savotiškas teisinio samprotavimo arba mąstysenos rezultatas“[83], iš ko pastebima, kad teisinės fikcijos pagalba, faktinių aplinkybių tikrumas yra panaudojamas atsižvelgiant į teisinių fikcijų formaliuosius vertinimo kriterijus. Pavyzdžiui, prokuroras surinkęs pakankamai įtariamojo kaltę pagrindžiančių duomenų privalo

[80]Panomariovas, *supra note,* 9: 277.
[81]*Ibid,* 276-277 // Rinkevičius, *supra note,* 12: 25 // Skogen, *supra note,* 32: 187-188.
[82]Panomariovas, *supra note,* 3: 64 // Panomariovas *The legal fiction in criminal proceedings – is it historical anachronism or objectively conditional necessity, supra note,* 19: 727.
[83]*Ibid,* 64 // Knauer, *supra note,* 42: 3.

paskelbti tai įtariamajam, tačiau, „jeigu įtariamasis – užsienio valstybės pilietis yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje, prokuroras siunčia pranešimą apie ikiteisminio tyrimo dėl nusikaltimo, <...> pabaigą Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse numatytoms centrinėms susižinojimo įstaigoms užsienio valstybėje“[84]. Šiuo atveju, įtariamasis greičiausiai pranešimo negaus, tačiau vadovaujantis logika, aiškinant įstatymą, pasitelkiant teisinę apgaulę, įteigiamas faktas, kad centrinės susižinojimo įstaigos užsienio valstybėje įteiks pranešimą įtariamajam. Imant kitus pavyzdžius, mirus nukentėjusiajam, susitaikymo atveju nukentėjusiuoju pripažįstami jo šeimos nariai ar artimi giminaičiai, nors iš įstatymų leidėjo suformuluoto nukentėjusiojo apibrėžimo galima įžvelgti, kad šeimos nariai ar artimi giminaičiai neturi nieko bendro su buvimu pripažintais nukentėjusiaisiais[85]. Įstatymo nežinojimas negali būti pasitelkiamas gynybai, kadangi įteigiamas faktas, kad demokratinės visuomenės nariai yra susipažinę su įstatymo reikalavimais[86]. Įmonių darbuotojų žinios gali būti sujungiamos, kad būtų nustatyti asmenys, kurių reikia norint nuteisti įmonę, teigiant, kad įmonės elgesys neteisėtas, nors nė vienas darbuotojas tokių žinių neturėjo[87]. Taikant griežtą atsakomybę už gaminius, gamintojas priskiriamas žinioms apie gaminio pavojus galimus bylinėjimo metu, nors gamintojas tokių žinių neturėjo[88]. Lyginant pateiktus teisinės fikcijos pavyzdžius, galima pastebėti, kad jie yra formaliai įrodinėjami tarsi tai būtų materiali tiesa, tačiau nors ir pastebima paslėpta melo forma, pateiktuose pavyzdžiuose įžvelgiama teisinės fikcijos interpretacija, kuria, remiantis logika bei sveiku protu, t. y. trūkstant tvirto žinojimo kaip apeiti įstatymą, jį aiškinant bei interpretuojant, pasitelkiant apgaulę yra išsprendžiamos įvairios bylos nagrinėjimo metu atsirandančios teisinės problemos. Lyginant kitą formaliąją įrodinėjimo priemonę, tiksliau, teismo priimtus prejudicinius sprendimus, jų prejudicialumą su kitomis formaliosiomis įrodinėjimo priemonėmis, įžvelgiamas toks pats formalus faktinių aplinkybių nustatymo būdas, formalus įrodinėjimas, kaip ir kitų formaliųjų įrodinėjimo priemonių.

Analizuojant prejudiciją, tam tikrais aspektais galima susidaryti nuomonę, kad teisingumą vykdo tik teismai, todėl išlaikant pasitikėjimą teismais, vieno teismo jau įrodyti faktai, be jokio įrodymų nagrinėjimo gali būti laikytini tikrais kitoje baudžiamojoje byloje ar netgi kitoje teisės šakoje. Todėl atsižvelgiant į teismų priimtus prejudicinius sprendimus, jų sandarą, pastebima formali tendencija, kurios pagalba, nesvarbu kokios faktinės aplinkybės yra kvestionuojamos, joms nebus taikomos įprastos materialiosios įrodinėjimo taisyklės. Tokie kvestionuojami prejudiciniai faktai, faktinės aplinkybės, vadovaujantis logika bei sveiku protu nebus iš naujo analizuojami kitoje

[84]Panomariovas, *supra note,* 3: 68.
[85]*Ibid,* 69-70 // „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005“ // 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga,“ žiūrėta per internetą: https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/06/ab-30-1.doc.
[86]Smith, *supra note,* 50: 1437.
[87]Petroski, *supra note,* 46: 511.
[88]*Ibid,* 512.

byloje. Jie bus formaliai taikomi tarsi jie būtų tikri ir atitiktų formaliąją tiesą, todėl šių faktinių aplinkybių dar kartą įrodinėti nereikia. A. Panomariovas yra rašęs, kad „faktas, kuris jau buvo nustatytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu (nuosprendžiu), yra privalomas kitam teismui, vėliau nagrinėjančiam bylą, kurioje dalyvauja tie patys asmenys“[89]. Remiantis šia argumentacija, galima teigti, kad jeigu teismas įrodė vienos ar kitos faktinės aplinkybės egzistavimą, tai tos pačios faktinės aplinkybės bus laikomos įrodytomis ir jų neanalizuojant, jomis bus remiamasi kitame teisme kaip jau įrodytomis faktinėmis aplinkybėmis. Tačiau tokia nuomonė būtų per daug kategoriška, kadangi toks išankstinio nuosprendžio įrodymas nėra priimtinas, kai tai draudžia Konstitucija, ar teismas nustato, kad tokie įrodymai sukuria tokią nesąžiningos žalos riziką kaltinamajam[90]. Taip gali nutikti, jeigu išankstinio nuosprendžio įrodymai būtų naudojami prieš trečiuosius asmenis, ar būtų perkelti iš civilinės bylos į baudžiamąją bylą.

Panašumų su kitomis formaliosiomis įrodinėjimo priemonėmis galima įžvelgti ir analizuojant teisines aksiomas. Senovės Graikijos filosofijoje aksioma yra suvokiama kaip teiginys, kurio teisingumas matomas be įrodymo. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne, aksioma aiškinama, kaip „pradinis teiginys, kuris moksle priimamas be įrodymų. <...> Savaime aiškus dalykas, akivaizdi tiesa, akivaizdybė.“[91] G. Lastauskienė yra netiesiogiai rašiusi, kad tai tokie „neįrodinėjami faktai, dėl kurių tarp šalių nėra ginčo“[92], tai neįrodinėjamos visuotinai žinomos aplinkybės ir toks principas yra ryškiausias civiliniuose ginčuose[93]. C. E. Gonzalez yra rašęs, kad aksiominės normos yra teisinės taisyklės. „Joks teisininkas ar teisėjas jų neprašys. Jos nebus svarstomos žodžiu. Jos nebus surašytos konstitucijoje, statute ar reglamente, ar teisminiuose pranešimuose. Jos nėra jokių pozityvistinių normų kūrimo rezultatas, sukuriantis konstitucijas, įstatus, reglamentus ar bendrosios teisės taisykles. Nepaisant „nematomo“ profilio, aksiomos laikomos antrinėmis elgesio taisyklėmis, reguliuojančiomis galiojančias taisykles.“[94] Pavyzdžiui, aksiominis teiginys būtų teigiant, kad žmogaus prigimtis yra laisva, žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, ar kad, remiantis lygiateisiškumo principu valstybės institucijos ir įtariamojo ar kaltinamojo bei jo gynėjo padėtis baudžiamajame procese yra lygi[95], todėl galima daryti išvadą, kad aksiominio fakto teisingumo įrodinėti nereikia, kadangi tokia teisinė aksioma yra suvokiama kaip teisinga be

[89]Poulin, *supra note,* 52: 416 // Panomariovas, *supra note,* 8: 374.
[90]Poulin *ibid,* 463.
[91]*Dabartinis lietuvių kalbos žodynas,* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012), žiūrėta per internetą: http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=aksioma&lns=-1&les=-1.
[92]Lastauskienė, *supra note,* 66: 43.
[93]*Ibid*.
[94]Carlos E. Gonzalez *Trumps, inversions, balancing, presumptions, institution prompting, and interpretive canons: new ways for adjudicating conflict between legan norms*, Iš *Santa Clara LawReview* (2005 vol. 45), 242, žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/saclr45&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
[95]Marina Gušauskienė, *Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime*, *Jurisprudencija,* (Vilnius, 2005 t. 67(59)), 55, žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/44d/006_gasauskiene.pdf.

papildomo įrodinėjimo. Todėl teisinei aksiomai, netaikant įrodinėjimui keliamų materialių taisyklių, teisinė aksioma bus pasitelkiama analizuojant jos turinį atsižvelgiant į formaliuosius teisinės aksiomos vertinimo kriterijus.

Prie formaliųjų įrodinėjimo priemonių taip pat yra priskiriami ir įvairūs susitarimai vyraujantys teisėje. Pavyzdžiui, baudžiamajame procese, orientuojantis į bylų supaprastintą procesą, tiksliau, į BPK 31 skyriaus 1 skirsnyje įtvirtintą teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą, yra pastebimi įvairūs teisėje vyraujantys formalūs susitarimai tarp kaltinimo ir įtariamojo. Siekiant taupyti laiką ir vadovaujantis ekonomiškumo principu, siekiant patraukti asmenį baudžiamojoj atsakomybėn ir atitinkant BPK 418 str. 1 d. įstatymo leidėjo suformuluotas taisykles, tarp kaltinimo ir įtariamojo įvyksta tarsi derybos, kurių metu, prokuroras įtariamajam, įtariamajam neprieštaraujant, tarsi siūlo[96] prisipažinti padarius nusikalstamą veiką bei atlyginti, ar pašalinti padarytą žalą, jeigu žala buvo padaryta, arba įsipareigoti tokią žalą atlyginti ar pašalinti, už tai, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK)[97] 64^1 str., siūlydamas įtariamajam sumažintą bausmę. Nors toks formalus susitarimas tarp prokuroro ir įtariamojo yra laikytinas kaip formalioji įrodinėjimo priemonė, kurios pagalba, vadovaujantis logika bei sveiku protu, įtariamajam prisipažinus padarius nusikalstamą veiką, vertinant įtariamojo parodymus su byloje esančiais duomenimis, yra įrodinėjamos atitinkamos bylos faktinės aplinkybės. Vertėtų pažymėti ir tai, kad prokuroro ir įtariamojo susitarimas gali likti tik susitarimu, kadangi teismas, vadovaujantis diskrecija, priimdamas baudžiamąjį įsakymą, formaliai vertinant kaltinamojo parodymus kaip tikrus, gali neatsižvelgti į prokuroro siūlymus bei jais nesivadovauti ir paskirti bausmę savo nuožiūra, o kaltinamajam nesutikus su bausmės paskyrimu, vadovaujantis BPK 422 str. 1 d. galima reikalauti surengti bylos nagrinėjimą teisme. Iš šio pavyzdžio, galima įžvelgti, kad šiuo pateiktu teisiniu susitarimu, įtariamajam prisipažinus padarius nusikalstamą veiką, yra formaliai įrodinėjamos byloje esančios faktinės aplinkybės, jų per daug neanalizuojant, taupant laiką, bei ekonominius resursus, tiksliau, formaliai pasitelkiamos ir dažniausiai neginčytinos faktinės aplinkybės atstoja materialiai įrodyta tiesa.

Tačiau, nors formaliosios įrodinėjimo priemonės yra šiek tiek panašios, jos tikrai nėra tapačios, todėl kiekvienai formaliajai įrodinėjimo priemonei turint skirtingą savo sandarą, galima įžvelgti nemažai skirtumų. Pavyzdžiui, tiek prezumpcija, tiek fikcija yra panaši piktnaudžiavimu tam tikru turimu savo naudingumu[98], tačiau jos skiriasi tuo, kad pasitelkiant teisinę fikciją, kartu yra

[96]Ažubalytė et. al., *supra note,* 2: 249.

[97]„Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas," *Valstybės žinios,* 2000-10-25, Nr. 89-2741 Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2020-01-01 - 2020-04-30, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr.

[98]L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), 888, žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=66&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

pasitelkiama ir paslėpta melo forma, kurios pagalba, aiškinant įstatymą yra įveikiamas savotiškas teisinis barjeras, kurį įveikiant yra įrodinėjamos prielaidos. L. L. Fuller yra rašęs, kad „bet kokia paneigiama prezumpcija yra fikcija“[99], tačiau tai traktuojame kaip išvadą, kuri iš tikrųjų yra tik paklusimas įsakymui[100]. Skirtumas tarp fikcijos ir teisinės prezumpcijos paprastai yra tai, kad prezumpcija daro prielaidą dėl to, kas gali būti tiesa, o fikcija daro tai, kas yra klaidinga[101]. Lyginant prezumpcijas ar teisines fikcijas su prejudicijomis ar teisėje vyraujančiais susitarimais, galima įžvelgti, kad prezumpcijos ar teisinės fikcijos sandara, apart formalaus faktinių aplinkybių įrodinėjimo, neturi nieko bendro su teismo priimtų faktinių aplinkybių prejudicialumu, ar įvairiais teisiniais susitarimais, kuriais yra įrodinėjamas faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas. O lyginant prezumpcijas ar teisines fikcijas su teisinėmis aksiomomis, nors ir įžvelgiama šiek tiek panašumų, esminiu skirtumu yra laikytina tai, kad teisinės aksiomos pagalba kvestionuojamos faktinės aplinkybės yra suvokiamos kaip akivaizdi tiesa, kuriai nereikia papildomo įrodinėjimo, nereikia jokių prielaidų ar ilgalaikių natūralių procesų stebėjimų, kuriuos apibendrinant, priešingai nei prezumpcijai ar teisinei fikcijai pasitelkus apgaulę, yra reikalinga kvestionuoti faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą. Vertėtų pažymėti ir tai, kad nei viena iš aptartų formaliųjų įrodinėjimo priemonių, priešingai nei prejudicija, nėra įrodinėjama pasitelkiant teismo jau įrodytų faktinių aplinkybių prejudicialumu, ar priešingai, nei teisinių susitarimų pagalba, pasitelkiant teisėje vyraujančius susitarimus. Tačiau teoriškai mąstant, jau įrodytos faktinės aplinkybės prezumpcijomis, teisinėmis fikcijomis, prejudicija ar teisiniais susitarimais gali būti akivaizdžios, todėl samprotaujant, tokios faktinės aplinkybės galėtų turėti panašumų su teisinėmis aksiomomis.

Išskiriant ir apibendrinant formaliųjų įrodinėjimo priemonių sampratą, galima paminėti, kad įrodinėjimas baudžiamojoje justicijoje yra tiesos pažinimo dalis, reglamentuota specialių taisyklių, kurio tikslas nustatyti tiesą ir kuris daugiau ar mažiau paliečia visas baudžiamojo proceso stadijas, tačiau pats įrodinėjimas vieno, ar kito fakto buvimu ar nebuvimu neapsiriboja, kadangi yra ir kitų faktinių aplinkybių nustatymo būdų, juridinių technikos taisyklių, kurios yra naudojamos įrodinėjimo procese. Šie faktiniai aplinkybių nustatymo būdai, juridinės technikos taisyklės yra vadinamos formaliosiomis įrodinėjimo priemonėmis, o iš aukščiau skyriuje pateiktų pavyzdžių galima daryti išvadą, kad formaliųjų įrodinėjimo priemonių pagalba įrodinėjamoms faktinėms aplinkybėms nėra taikomos įstatymų leidėjo nustatytos ir įtvirtintos BPK specialios taisyklės, dažniausiai nėra atsižvelgiama į faktinių aplinkybių tikrumą, jų turinį. Todėl siekiant pasitelkti bei įrodyti faktines aplinkybes yra analizuojama atitinkamos formaliosios įrodinėjimo priemonės

[99]L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), 396, žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=31&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
[100]*Ibid.*
[101]*Ibid,* 393.

formalieji vertinimo kriterijai, kuriuos atitinkant, yra pasitelkiamos ir įrodinėjamos tam tikros byloje kvestionuojamos faktinės aplinkybės. Vertėtų pažymėti ir tai, kad toks diskrecinis įrodinėjimas, interpretuojant įstatymą taip, kad būtų išsprendžiamos įvairios bylos nagrinėjimo metu atsirandančios teisinės problemos ir priimamas lengviausias bei greičiausias sprendimas yra ne tik pavojingas, bet kartais netgi ir neatsakingas, todėl pažymėtina, kad formaliosios įrodinėjimo priemonės, įrodinėjimo procese turėtų būti pasitelkiamos tik išimtinais atvejais. Taip pat pastebima, kad nei Lietuvos teisės literatūroje, nei užsienio teisės literatūroje, bendrai apie formaliąsias įrodinėjimo priemones dažniausiai nėra kalbama, o pati šių priemonių, tiksliau, faktinių aplinkybių nustatymo būdų įrodinėjimo teisė yra mažai reguliuojama.

2. FORMALIŲJŲ ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ FORMOS, JŲ SAMPRATA.

2. 1.Formalioji įrodinėjimo priemonė - Prezumpcija

A. Panomariovas yra rašęs, kad „prezumpcijos – neatsiejama įrodinėjimo proceso dalis“[102], o „baudžiamasis procesas, kaip ir bet kuri procesinė, ir ne tik, teisės šaka yra prisotinta įvairių prezumpcijų, kurios sėkmingai, o kartais ir ne, naudojamos praktinėje veikloje“[103]. Anot A. Panomariovo, „prezumpcija – savotiškas samprotavimo arba mąstysenos produktas“[104], tiksliau, „ilgalaikis procesų natūralistinis stebėjimas anksčiau ar vėliau leidžia suvokti tai, kas vyksta, įvardyti vyraujančius požymius ir suteikia galimybę ne tik įvairioms interpretacijoms, bet ir apibendrinimams, kurie neretai įgauna prezumpcijos reikšmę. <...> Bendriausia prasme prezumpcija yra ne kas kita, kaip tam tikrais logikos dėsniais pagrįstas spėjimas (bendroji prielaida), atspindintis kažkokią (reiškinio, fakto, įvykio ar pan.) bendrą tendenciją.“[105] Anot J. Rinkevičiaus, „prezumpcija – tai prielaida, pagrįsta tikimybe. <...> Prezumpcijos taikymas įrodinėjant pasireiškia tuo, kad turint vieną iš faktų, kuriuos tarpusavyje sieja prezumpcija, daroma išvada ir apie kito fakto buvimą, t. y. tas faktas išvedamas iš prezumpcijos (preziumuojamas)“[106], todėl T. R. Skogen teigė, kad „prezumpcija baudžiamojoje byloje turi racionaliai susieti preziumuojamą faktą su įrodytu faktu“[107]. Panašią nuomonę turi ir L. H. Whinery, teigdamas, kad „prezumpcijos konstitucingumas baudžiamosiose bylose priklauso nuo racionalaus ryšio tarp pagrindinio (-ių) fakto (-ų) ir numanomo prezumpcijos fakto“[108]. Pavyzdžiui, pagrindiniu faktu laikant tai, kad jeigu laiškas bus išsiųstas, tai tariamas faktas, kuris būtų preziumuojamas yra tai, kad adresatas gavo laišką[109]. Kitas pavyzdys, jeigu tariamas faktas, dėl tėvystės statistinės tikimybės nustatymo yra ne daugiau kaip devyniasdešimt aštuoni procentai arba daugiau, tai sukuriant įtariamą tėvystės prezumpciją būtų preziumuojama, kad asmuo yra vaiko tėvas[110]. Apie prezumpcijas yra pasisakiusi ir K. Petroski, kuri yra rašiusi, kad „teisinėje logikoje, prezumpcijos yra priemonės leidžiančios pasiekti išvadas, kai informacija yra ribota“[111], tačiau T. Rudzkis ir A. Panomariovas yra nurodę, kad ten, „kur toks žinojimas yra arba kur jį galima pasiekti naudojant objektyvius duomenis, kaip teigia senovės išmintis, nėra idealu pasikliauti prezumpcijomis arba

[102]Panomariovas, *supra note,* 9: 272.
[103]*Ibid*.
[104]*Ibid,* 276.
[105]*Ibid,* 277.
[106]Rinkevičius, *supra note,* 12: 25.
[107]Skogen, *supra note,* 32: 194.
[108]Whinery, *supra note,* 33: 562.
[109]Allen, Callen, *supra note,* 39: 17.
[110]Whinery, *op cit.,* 555.
[111]Petroski, *supra note,* 37: 388.

šiurkščiai sakant yra mažų mažiausiai neatsakinga“[112]. Manau, su šiuo teiginiu iš dalies vertėtų sutikti. Pavyzdžiui, K. Petroski teigė, kad „prezumpcijos atrodo panašios į kitas teisines taisykles, bet yra mažiau absoliučios nei daugelis kitų tokių taisyklių“[113], taip pat gali būti paneigtos, o remiantis šiuo teiginiu, galima samprotauti, kad prezumpcijos nėra visiškai absoliučios. Todėl jeigu prezumpcijos atspindi faktus tik darant prielaidas apie juos, kas yra daugiau tikėtina, tačiau nėra visiškai tikra, galima teigti, kad indukciniu būdu pilnai neišbaigtos prezumpcijos visiškai pilnai neatspindi tikrųjų faktinių aplinkybių, kas nėra absoliuti tiesa ir neturint tvirto žinojimo, pasikliauti prezumpcijomis iš dalies nėra tikslinga. Tačiau atsižvelgiant į šį teiginį, galima pažymėti tai, kad prezumpcijos absoliutumas dažniausiai priklauso nuo indukciniu metodu analizuojamos stebimų panašiems objektams būdingų bruožų imties. Pavyzdžiui, kuo didesnė yra stebimų objektų imtis, tuo didesnė tikimybė, kad preziumuojamas faktas bus bendras visiems imties objektams ir mažų mažiausiai bus paneigtas. Tačiau analizuojant užbaigtą panašių objektų imtį, panašiems objektams būdingi bruožai, faktinės aplinkybės bus absoliučios ir tikėtina negalės būti paneigtos. Akivaizdu, kad kalbant apie prezumpcijas, kurių išvada yra galutinė, dar kitaip vadinamas kaip neginčijamas arba absoliučias prezumpcijas[114], „įstatymai pripažįsta kai kuriuos abejotinus faktus tinkamais ir uždraudžia (nesuteikia jokių teisių) įrodyti priešingai“[115], todėl galime teigti, kad žinomų faktų prezumpcijos sudarymą lemia teiginys, kad gerai žinomai informacijai nereikia jokių įrodymų[116].

A. Panomariovas yra rašęs, kad „indukcija iš teisingų prielaidų leidžia daryti tik tikėtiną išvadą, t. y. greičiausiai teisingą, bet nebūtinai“[117], todėl samprotaujant ir remiantis šiuo teiginiu, galima teigti, kad indukciniu metodu preziumuojami faktai ne visada yra absoliuti tiesa, tačiau priešingai nei indukcija, dedukcijos metodu preziumuojami faktai „leidžia padaryti teisingą išvadą“[118]. Pavyzdžiui, dedukciniame samprotavime teigiant, kad visi advokatai yra teisininkai, nurodant teiginį, kad Petras yra advokatas, galime preziumuoti, t. y. daryti absoliučią išvadą, kad Petras yra teisininkas[119].

Apibendrinant galima teigti, kad prezumpcija yra prielaida, kuri yra pagrįsta tikimybe, atspindi pastovius, daug kartų stebėtus ryšius tarp faktų, įvykių, reiškinių ar atskirų jų savybių, kuri reiškia bendrąją taisyklę, ir kurios pagrindu yra daromas postulatas (preziumuojama) apie tam tikrą faktą. Teisėje tai fakto pripažinimas teisiškai patikimu ir prezumpcija „leidžia nustatyti, kad vienas

[112]Rudzkis, Panomariovas *Legal presumptions in the context of contemporary criminal justice: formulation of a paradigm, supra note,* 10: 463.
[113]Petroski, *supra note,* 37: 396.
[114]Rudzkis, Panomariovas *Legal Presumptions in the Context of Contemporary Criminal Justice. Different Expressions of Presumptions, supra note,* 10: 369.
[115]*Ibid.*
[116]*Ibid,* 364.
[117]Panomariovas, *supra note,* 9: 291.
[118]*Ibid.*
[119]*Ibid.*

faktas yra pakankamas įrodymas kitam faktui“[120] kol neįrodyta kitaip, nes kai tik bus pateikti patikimi įrodymai, patvirtinantys, kad nėra preziumuojamo fakto, prezumpcija iškarto yra paneigta[121]. Tiksliau sakant, prezumpcija tęsiasi tik tol, kol bus įveikta kitų įrodymų[122], nes patikimų įrodymų įvedimas, kad nėra faktinės aplinkybės, „palieka bylą tiksliai taip, tarsi prezumpcija niekada nebūtų buvusi“[123]. Pavyzdžiui, analizuojant teiginį ir pasitelkiant nekaltumo prezumpciją, galima manyti, kad asmuo laikomas nekaltu, tačiau priešininkui, baudžiamajame procese, valstybei, pateikus patikimus įrodymus, kurie patvirtintų asmens kaltumą, nekaltumo prezumpcija būtų paneigta įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Tikslinga būtų paminėti ir tai, kad prezumpcijos dažniausiai yra tapatinamos su versijomis, įtarimais ar hipotezėmis[124]. Tačiau anot A. Panomariovo, „paneigtos versijos, įtarimai ar hipotezės paprasčiausiai nustoja egzistuoti, <...> o kai nepasitvirtina prezumpcija, ji dėl to nenustoja egzistuoti“[125]. Taip pat pastebima, kad kartais prezumpcijos yra tapatinamos ir su išvadomis, tačiau įrodymų teisėje, išvados prilyginamos, nustatytų faktų atskaitimui teisme, o pats svarbiausias skirtumas tarp išvados ir prezumpcijos yra tai, kad išvada, priešingai nei prezumpcija, neveikia įrodinėjimo naštos perkėlimo taisyklė[126] apie kurią bus analizuojama vėliau kitame skyriuje.

Per daug nenukrypstant nuo prezumpcijos sampratos, siekiant „klasifikuoti vyraujančias prezumpcijas ir kartu atriboti vienas nuo kitų“[127] yra išskiriamos prezumpcijų formos, kurios įrodinėjant faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą įvardijamos teisinėmis ir faktinėmis prezumpcijomis. „Teisinės prezumpcijos yra laikomos tos prezumpcijos, kurios yra įtvirtintos teisės normose arba iš jų yra išvedamos, o faktinėmis, priešingai, - tos, kurios nėra įtvirtintos teisės normose. <...> Faktinėmis prezumpcijomis yra laikoma tai, kas įprastai kyla iš gyvenimo“[128]. Faktinėmis prezumpcijomis taip pat yra laikomi ir akivaizdūs visuotinai žinomi faktai, kurie nereikalauja jokių įrodymų[129]. Nors teisinės ir faktinės prezumpcijos yra ganėtinai panašios, pagrindiniai faktinių ir teisinių prezumpcijų skirtumai yra susiję su jų turiniu, bet ne su atidėjimų forma[130]. S. M. Philipps yra rašęs, kad „faktinė prezumpcija – tai mąstymo aktas, žinomų faktų pagrindu, vadovaujantis sveiku protu, iš to, kas dažniausiai įvyksta, daroma išvada apie kito galimo fakto buvimą“[131]. D. Kaiser faktines prezumpcijas apibūdino, kaip vieno fakto nustatymą iš kito

[120]Skogen, *supra note,* 32: 187-188.
[121]Kaiser, *supra note,* 34: 256.
[122]Morgan, *supra note,* 36: 274.
[123]*Ibid,* 261.
[124]Panomariovas, *supra note,* 9: 279-280.
[125]*Ibid,* 280.
[126]*Presumptions* (2010), žiūrėta per internetą: https://www.capitol.hawaii.gov/hrscurrent/Vol13_Ch0601-0676/HRS0626/HRS_0626-0001-0301.htm.
[127]Panomariovas, *op cit.,* 303.
[128]*Ibid.*
[129]Rudzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 364.
[130]*Ibid,* 371.
[131]McB, *supra note,* 35: 524 // Panomariovas, *op cit.,* 304.

egzistavimo be jokios teisinės valstybės pagalbos[132], o dėl teisinių prezumpcijų yra pasisakęs, kad teisės prezumpcija nurodo teisinių faktų įtaką ir veikia siekiant kontroliuoti sprendimą dėl nepagrįstų faktų grupės[133], taip pat teigė, kad „teisinės prezumpcijos yra dirbtinės kūrybos, nes nors teismų išaiškintos, prezumpcijos turėtų būti pagrįstos[134]“, bei nurodęs, kad teisinės prezumpcijos paprastai kyla iš viešosios tvarkos sumetimų, patogumui, iš noro pabėgti nuo dilemos[135]. Anot T. R. Skogen, prezumpcijos gali būti apibūdinamos kaip privalomos, kurios kartais vadinamos teisinėmis arba tikromis prezumpcijomis, arba leistinomis prezumpcijomis, kurios kartais vadinamos faktinėmis prezumpcijomis[136].

Jeigu prezumpcija turi tik leidžiamą poveikį, tuomet tinkamas procesas reikalauja išvados iš egzistuojančio pagrindinio fakto, kad tai yra daugiau tikėtina, kad tikėtinas faktas egzistuoja[137]. „Faktinės prezumpcijos <...> neturi privalomosios galios, nes tai yra išvados, kurias teisėjas gali daryti savo nuožiūra pereidamas nuo tam tikrų faktų prie kitų faktinių dalykų. Visa tai paliekama teisėjo išmintingumui, kuris tuo pasinaudos tik jei faktai yra svarbūs, tikslūs ir nuoseklūs“,[138] todėl esant leidžiančiai prezumpcijai racionaliai laikytina įrodytu faktu, jei yra daugiau įrodymų, išskyrus pačią prezumpciją, patvirtinančią įsitikinimą. Tokiu atveju siekiant nustatyti, ar tai tiksliai atspindi istoriją ir patirtį bendruomenėje, nereikia išnagrinėti pagrindinio faktinio santykio. Priešingai nei privalomos prezumpcijos atveju, dauguma pripažįsta, kad prezumpcijos galiojimas turi būti nustatomas jos pačios, o ne konkrečios bylos kontekste.[139] Tikslinga būtų paminėti ir tai, kad šalyse, kuriose taikoma bendrosios teisės sistema, faktinės prezumpcijos pagrįstos teisėjo induktyviais samprotavimais tampa teismų praktikos elementu ir įgyja naują teisinės prezumpcijos formą[140].

Analizuojant Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, įtvirtintas teisines (privalomas) prezumpcijas galima pastebėti, kad teisinės prezumpcijos galioja ne konkrečioje byloje, o visoje baudžiamojoje justicijoje. Pavyzdžiui, imkime svarbiausias teisines prezumpcijas, tokias kaip, kad asmuo, nesulaukęs atitinkamo amžiaus, nesupranta savo veikos pavojingumo ir negali atsakyti baudžiamąja tvarka; kiekvienas pilietis žino įstatymus; suėjus senaties terminui asmuo yra nebepavojingas visuomenei; nekaltumo prezumpcija; įsiteisėjusio nuosprendžio teisingumo prezumpcija, kurias analizuojant bei stebint jų panaudojimą praktikoje galima be didelio vargo įžvelgti, kad kiekviena iš šių teisinių prezumpcijų galioja visumoje baudžiamųjų bylų, o ne tik kurios nors vienos baudžiamosios bylos kontekste.

[132]Kaiser, *supra note,* 34: 254.
[133]*Ibid*.
[134]*Ibid,* 253.
[135]*Ibid*.
[136]Skogen, *supra note,* 32: 187-188.
[137]Whinery, *supra note,* 33: 567.
[138]Ruzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 365.
[139]Whinery, *op cit.,* 568.
[140]Ruzkis, Panomariovas, *op cit.,* 365.

Apibendrinant išskirtas faktines ir teisines prezumpcijas, galima teigti, kad faktinės prezumpcijos, tai visiems žinomi, suvokiami faktai, kurie baudžiamajame procese priimami kaip akivaizdūs, nereikalaujantys atskiro įrodinėjimo, tiksliau, gyvenimiškos tiesos, o teisinėmis prezumpcijomis laikomos prezumpcijos, kurios yra įtvirtintos teisės normose. Teisinės prezumpcijos įgyja savo galią iš įstatymo ir po to logikos, o faktinės prezumpcijos iš savo kilmės ir po to įstatymų[141], todėl teisinės prezumpcijos yra pagrįstos ne pasikartojimų dažniu ar pasikartojimų dėsningumais, o teisiniais sumetimais nes įstatymas nustato prezumpcijas dėl įvairių priežasčių. Pavyzdžiui, nekaltumo prezumpcija apsaugo konstitucinę teisę į teisingą procesą, sąžiningumo prezumpcija iš dalies grindžiama politika.[142] T. Rudzkis kartu su A. Panomariovu yra rašę, kad „skirtingos prezumpcijos tarnauja skirtingiems tikslams, pavyzdžiui, padėti pereiti nuo gerai žinomo fakto prie tariamai žinomo fakto arba subalansuoti įvairius proceso dalyvių potencialus (galimybes), kad jie būtų kuo lygesni“[143].

Analizuojant prezumpcijas, galima teigti, kad prezumpcija yra teisėtai vadinama formaliąja įrodinėjimo priemone, kuri užima tvirtą poziciją įrodinėjimo procese. Prielaidų pagalba, žinant realų faktą, atspindint pastovius, daug kartų stebėtus ryšius tarp faktų, įvykių, reiškinių ar atskirų jų savybių, darant pagrįstas tikimybėmis prielaidas yra išvedamas (preziumuojamas) tikėtinas faktas, kuris laikomas kaip jau įrodytas, tikras faktas. Anot G. Lastauskienės „prezumpcijų nustatymą ir taikymą skatina įsitikinimas, kad jeigu jų nebūtų, tam tikrus faktus įrodyti būtų labai sunku arba net neįmanoma[144]“. Tačiau toks tikėtinas ir preziumuojamas faktas ne visada yra realus, tikras, todėl prezumpcijos nors ir neišnyksta, galioja tik tol, kol yra paneigiamos. Savaime suprantama, paneigti prezumpciją teisėje galima tik kitų duomenų, leidžiančių juos priimti materialiais įrodymais sąskaita. Kadangi prezumpcijai nėra taikomos materialios įrodinėjimo taisyklės vyraujančios teisėje, preziumuojami faktai, atitinkant formalius prezumpcijai keliamus reikalavimus įgauna materialaus įrodyto fakto reikšmę. Tačiau ties tuo nereikėtų visiškai apsistoti, kadangi tik teisėje pripažintos prezumpcijos, dar kitaip vadinamos teisinėmis prezumpcijomis, yra laikomos pagrįstomis prezumpcijomis. Priešingai nei faktinės prezumpcijos, teisinės prezumpcijos, iki jos paneigiamos, yra aklai taikomos visoje teisinėje sistemose, kaip materiali tiesa, materialiai neįrodinėjant jų tikrumo, pasikliaujant tik formaliąja tiesa. Teisingumo Teismas yra pasisakęs, kad „kiekviena teisinė sistema pripažįsta faktines ir teisines prezumpcijas, taip pat pareiškė, kad Žmogaus teisių konvencija tam neprieštarauja, tačiau baudžiamojo įstatymo atžvilgiu ji įpareigoja

[141] *Ibid,* 370.
[142] *Presumptions, supra note,* 126.
[143] Ruzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 359.
[144] Lastauskienė, *supra note,* 66: 43.

susitariančias valstybes neperžengti sveiko proto ribų atsižvelgiant į bylos rimtumą ir gynybos teisės išsaugojimą“[145].

Kas liečia faktines prezumpcijas, galima paminėti, kad teisėje jos yra taikomos panašiai, tačiau kartu ir šiek tiek kitaip nei teisinės prezumpcijos. Faktinės prezumpcijos yra daugiau gyvenimiškos tiesos, jos nėra įtvirtintos įstatymuose, teisėje, tačiau taikant faktines prezumpcijas įrodinėjimo procese, įrodinėjant vienų faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą, norint naudotis faktinėmis prezumpcijomis teisėje, reikia sukurti pagrįsta leistinos prezumpcijos įvaizdį. Kitaip sakant, reikia įrodinėti, kad preziumuojamas faktas, faktinės aplinkybės kurios egzistuoja yra daugiau tikėtinos, nei ne, tiksliau, reikia sukurti egzistuojančios faktinės prezumpcijos įvaizdį, dėl kurios įrodomosios reikšmės teismas privalės pasisakyti atsižvelgiant į jų leistinumą. Priešingai nei teisinės prezumpcijos, kurios yra taikomos įrodinėjimo procese tik prasidėjus procesui, faktinės prezumpcijos turi būti įrodytos ir pagrįstos dėl jų egzistencijos, faktinių prezumpcijų leistinumas įrodinėjimo procese išlieka tik teisėjo diskrecijoje. Kita vertus, nors prezumpcijos yra leistino ar privalomo pobūdžio, paneigus tiek teisines, tiek faktines prezumpcijas, prezumpcijų leistinumas bylos įrodinėjimo kontekste tarsi išnyksta. Išnyksta pats preziumuojamas faktas, faktinės aplinkybės, tačiau pats įrodinėjimo procesas nepasikeičia įterpus ar panaikinus preziumuojamą faktą.

Prezumpcijos, tai vienas iš faktinių aplinkybių nustatymo būdų, kurioms nėra taikomos įprastos materialios įrodinėjimo taisyklės. Šio formaliojo būdo pagalba preziumuojami faktai gali būti pripažinti įrodytais arba paneigtais, kurie yra vertinami visų kitų byloje esančių įrodymų kontekste siekiant atskleisti tiesą įrodinėjimo procese. Tikslinga paminėti ir tai, kad baudžiamajame procese apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas vien tik prielaidomis. Tai reiškia ir prezumpcijomis, preziumuojamais faktais. Tačiau prezumpcijos gali būti vertinamos kitų byloje esančių įrodymų kontekste, taip darant išvadą dėl asmens kaltumo ar nekaltumo. Prezumpcijos, kaip ir kiti įrodymai baudžiamojoje byloje turi būti vertinama ne atskirai, o visų įrodymų kontekste, „tarpusavyje lyginant duomenis, gautus iš skirtingų šaltinių“[146].

2. 2. Formalioji įrodinėjimo priemonė - Fikcija

„Žmonės negali žinoti visko, kas vyksta aplink juos, jie nuolat kuria koncepcijas apie tikrovę, norėdami suprasti realybę, tad kartais jie klysta, o kartais, jie yra priversti apsimesti, jog jų

[145]Ruzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 365.
[146]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2013,“ žiūrėta per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2cc06772-cbd2-4a45-937b-01998d855355 ir http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/697949.

įsivaizduojama tikrovė ir yra tikroji, absoliučioji tiesa“[147]. Greta tikrovės, žodis fikcija sufleruoja išgalvotą pasaulį. Tiek fikcija, tiek tikrovė yra instrumentinės sąvokos, kurių skirtumas slypi jų vartosenoje.[148] A. Panomariovas yra rašęs, kad „fikcija – tai melas, kuris yra pateikiamas tam, kad būtų pripažintas tiesa ar bent jau ja galėtų tapti“[149]. Taip pat rašė, kad fikcija yra „ypatingas mąstymo būdas, kai idealizuojant sukuriamas, sukonstruojamas fiktyvus objektas, kuris vėliau yra įkeliamas į teisinę realybę ir atlieka teisinio fakto funkciją tam, kad pasitelkus ją, fikciją, galėtų būti sukuriami, keičiami ir naikinami teisiniai santykiai. Fikcija padeda suderinti konkretų teisinį rezultatą su nustatyta teisės norma ir taip ji patenkina egzistuojančių normų tobulinimo troškimą.“[150] „Bet kokios fikcijos tikslas yra suderinti konkretų teisinį rezultatą su tam tikra prielaida ar postulatu“[151]. Fikcija yra neįveikiama[152], „jokios prasmės įveikti naują fikciją tam, kad ji savo galia „atakuotų“ senąją, nėra“[153]. Jeigu reikėtų įveikti jau „pritaikytą fikciją, reikštų, jog konkrečiu atveju fikcija buvo taikyta nepagrįstai“[154]. Apie fikcijas L. L. Fuller yra pasisakęs, kad „fikcija, kaip tokia, nėra skirta apgauti <...> fikcija yra arba: (1) teiginys, pateiktas visiškai ar iš dalies jos melagingumas arba (2) melagingas teiginys, pripažintas naudingu“[155], taip pat yra pasisakęs, kad „bet kokia paneigiama prezumpcija yra fikcija“[156], tačiau tai traktuojama kaip išvada, kuri iš tikrųjų yra tik paklusimas įsakymui[157]. Pavyzdžiui, imkime svarbiausias jau ankščiau šiame skyriuje minėtas baudžiamojoje justicijoje vyraujančias teisines prezumpcijas, kurias analizuojant bei stebint jų panaudojimą praktikoje galima be didelio vargo įžvelgti, kad ankščiau pateiktos paneigiamos teisinės prezumpcijos yra visiškai ar iš dalies melagingos, tačiau analizuojant indukciniu būdu išbaigtas, absoliučias prezumpcijas įžvelgiamos tikrovę atspindinčios faktinės aplinkybės, tiksliau, absoliuti tiesa, todėl priešingai nei paneigiamos prezumpcijos, absoliučios prezumpcijos negali būti melagingos ir nieko panašaus su fikcijomis neturi ir turėti negali. Tikslinga būtų paminėti ir tai, kad „fikcija paprastai skiriasi nuo klaidingos išvados (arba mokslo srityse nuo melagingos hipotezės) tuo, kad ją priima autorius, žinodamas apie jos melagingumą“[158]. Analizuojant fikcijas toliau, D. J. Solove teigė, kad „fikcija paprastai apibūdinama kaip pasakojimas

[147]Panomariovas, *supra note,* 3: 82.
[148]Samek, *supra note,* 41: 317.
[149]Panomariovas, *op cit.,* 82.
[150]*Ibid,* 77.
[151]L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), 514, žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=41&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
[152]Petroski, *supra note,* 46: 489.
[153]Panomariovas, *supra note,* 19: 76 // Panomariovas, *supra note,* 19: 773.
[154]*Ibid* // *Ibid*.
[155]Fuller, *supra note,* 98: 369 // Soifer, *supra note,* 38: 875.
[156]Fuller, *ibid,* 396.
[157]*Ibid*.
[158]*Ibid,* 368.

apie tai, kas iš tikrųjų neįvyko“[159]. M. Del Mar teigė, kad „fikcijos yra preliminarios“[160], jomis „prisitaikome prie įrodinėjimo sunkumų“[161], todėl jos „yra neįkainojamos priemonės norint įveikti įstatymų griežtumą“[162]. J. Bethamas teisines fikcijas prilygino sukčiavimui, o R. Jheringas laikė teisines fikcijas būtinomis priemonėmis.[163] S. Zaksaitė fikcijas savo pirmine prasme apibūdino kaip reiškiančias dirbtinumą, netikrumą, apgaulingumą[164] ir pasisakė, kad „pozityvioji rašytinė teisė nesureikšminama kaip vienintelis teisės šaltinis, todėl pozityviosios teisės nepakankamumą galime mėginti „pakoreguoti“ įvairiais būdais, įskaitant ir fikcijas. Paprastoji įžvalga suponuoja, kad įstatymų spragos ar juridinės technikos keblumai gali sudaryti prielaidas fikcijoms atsirasti“.[165]

Trumpai apibendrinant fikcijas, galime teigti, kad fikcija, panašiai kaip ir prezumpcija, yra prielaida, tačiau priešingai nei prezumpcija, teisėje, realiame ar išgalvotame gyvenime pasitelkiant fikcijas pastebimi atsispindintys trys pagrindiniai vyraujančios fikcijos požymiai (savybės), t. y. melagingumas, naudingumas ir pavojingumas. Todėl toliau tikslinga trumpai aptarti bei atskirai paanalizuoti fikcijos savybes.

Fikcijos melagingumas pastebimas fikciją priešpriešinant tiesai, tačiau tuo pačiu ją pripažįstant tiesai[166], kadangi pagrįstas ir motyvuotas įsitikinimas savo tiesa šią tiesą daro tikra, o ne tariama[167]. Pavyzdžiui, analizuojant išsiųsto pranešimo apie ikiteisminio tyrimo dėl nusikaltimo pabaigą centrinėms susižinojimo įstaigoms užsienio valstybėje fikciją, jos melagingumas pasireiškia tuo, kad įtariamasis greičiausiai negaus jokio pranešimo, tačiau pagrįstas ir motyvuotas įsitikinimas, kad centrinės susižinojimo įstaigos užsienio valstybėje įteiks pranešimą įtariamajam šią tiesą daro tikra, o ne tariama. Įstatymo nežinojimo fikcijos melagingumas pasireiškia tuo, kad visuomenės nariai greičiausiai ir nežino įstatymo, tačiau pagrįstas ir motyvuotas įsitikinimas, kad įstatymai yra vieši bei visiems prieinami, šią tiesą daro tikra, o ne tariama. Kaip fikcijos pavyzdį analizuojant nekaltumo prezumpciją, šios fikcijos melagingumas pasireiškia tuo, kad asmuo įtariamas nusikalstamos veikos padarymu yra kaltas, tačiau pagrįstas ir motyvuotas įsitikinimas, kad visi žmonės yra geri bei dori, taip pat daro šią tiesą tikra, o ne tariama. A. Panomariovas yra rašęs, kad „fikcija visada yra melaginga, tai būtina fikcijos savybė ir ši savybė skiria ją ne tik nuo kitos formaliosios įrodinėjimo priemonės – prezumpcijos, bet ir nuo klaidos“[168]. Panašia nuomonę apie fikcijos melagingumą pateikia ir L. Fuller, kuris nors ir teigė, kad fikcijomis nesiekiama apgauti,

[159]Solove, *supra note,* 44: 1439.
[160]Mar, *supra note,* 45: 448.
[161]*Ibid,* 452.
[162]*Ibid,* 454.
[163]Panomariovas, *supra note,* 3: 82.
[164]Zaksaitė, *supra note,* 21: 250.
[165]*Ibid.*
[166]Panomariovas, *op cit.,* 52.
[167]*Ibid,* 61.
[168]*Ibid,* 77.

tačiau jis taip pat fikcijas apibrėžė kaip melagingus pareiškimus[169]. J. Smith fikcijų melagingumą prilygino tam, kad teismai buvo labiau linkę paaukoti tiesą, bet ne formą, nors pats teigė, kad fikcijos buvo sugalvotos skatinti tikslingumą[170], o R. A. Samek yra pagrįstai teigęs, kad „nors santykinė tiesos teorija yra suderinama su fikcijų egzistavimu, absoliuti teorija primygtinai reikalauja objektyvių įrodymų“[171], tačiau P. J. Smith įžvelgęs atsispindintį teismų nežinojimą taikant fikcijas, pastebėjo, kad vis daugiau teisėjų naudoja empirinius tyrimus kurdami teisines taisykles[172] taip priartėdami prie tiesios sampratos ir fikcijų naudingumo.

Fikcijos naudingumas teisėje pastebimas užtikrinant „pusiausvyrą baudžiamajame procese: tai tarsi apsauga nuo pernelyg rafinuotų įtariamųjų ar kaltinamųjų, kurie prisidengdami nekaltumo prezumpcija ir kitomis procesinėmis teisėmis, siekia iškreipti baudžiamąjį procesą ir jo paskirtį taip, kad galėtų likti nenubausti“[173]. „Fikcija dažniausiai yra įstatymų kovos su naujomis problemomis produktas“[174], kadangi mes negalime numatyti, kokie pokyčiai atsiras mūsų socialinėje ir ekonominėje struktūroje, todėl „fikcijos gali būti vertingos kaip teisinio koregavimo priemonės arba kaip teorinis teisinių taisyklių pagrindimas“[175]. Kitaip tariant, tai „iš esmės yra dinamiški ištekliai, kurie teismams laikui bėgant leidžia suderinti lankstumą ir reagavimą į stabilumą ir nuspėjamumą“[176], todėl šis teisinis techninis įrankis yra „reikšmingas tik tuomet, kai teisės kūrėjas ar taikytojas aiškiai suvokia sukurtos, taikomos taisyklės melagingumą ir tai suvokdamas jis sąmoningai, atvirai bei skaidriai pasinaudoja šia taisykle, siekdamas atitinkamo teisinio rezultato. Pavyzdžiui, siekdamas įveikti arba išvengti tų teisinių padarinių, kurie galėtų kilti, jei konkrečiu atveju būtų naudojama tik teisinga taisyklė. Būtent tada sąmoningas melas gali padėti priartėti prie tiesos. Fikcija tampa teisine priemone, kuri sustiprina mūsų žinojimą apie tikrovę.“[177] Tačiau vertėtų pažymėti ir tai, kad prie gaunamos naudos visada gali atsirasti ir tam tikros pasekmės.

Žmogaus teisių varžymo aspektu, baudžiamasis procesas yra viena iš svarbesnių teisės šakų, todėl fikcijos ir jos sukeliamos pasekmės turi būti ypač gerai suvoktos[178]. Fikcija tampa pavojinga, kai manoma, kad fikcija gali apytiksliai meluoti, ar kai nepaisoma jos konstitucinės galios jėgos[179]. Fikcija visada paratizuoja, todėl siekiant įveikti konkrečios normos galią ji gali

[169]Smith, *supra note,* 50: 1435.
[170]Jeremiah Smith *Surviving Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1917-1918 vol. 27), 154, žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr27&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
[171]Samek, *supra note,* 41: 229.
[172]Smith, *op cit.,* 1435.
[173]Zaksaitė, *supra note,* 21: 251.
[174]Fuller, *supra note,* 98: 878.
[175]Petroski, *supra note,* 46: 525.
[176]Mar, *supra note,* 45: 444.
[177]Panomariovas, *supra note,* 3: 81.
[178]Zaksaitė, *op cit.,* 250.
[179]Knauer, *supra note,* 42: 8.

sukurti tam tikrus teisinius padarinius arba jų išvengti[180], fikcijos naudingos tiek, kiek jos atveria įprastos tiesos ribas, tikri jų padaryti pokyčiai nebūtinai yra geriausi[181], kadangi jos „turinyje sukonstruotas melas padeda ne nustatyti tiesą, bet sąmoningai klaidina“[182]. Pats „fikcijų taikymas baudžiamajame procese gali būti rizikingas: pernelyg laisvai traktuojant procesines normas paminami lygiateisiškumo, teisinio aiškumo ir teisinio tikrumo principai, kurių nepaisymas gali baigtis skaudžiomis pasekmėmis“[183], todėl fikcijos turi būti taikomos tik tam tikrais, pavieniais, t. y. išimtinais atvejais siekiant nustatyto tikslo, nes teisės taikytojui susitapatinus su teisės normų kūrėju (įstatymų leidėju), siekiant rasti išeitį iš padėties, bei priimti greitesnį procesinį sprendimą, nesuvokiant, kad pasirinkta taisyklė nėra tikslinga, gali būti pasitelkiama fikcija, o ne teisinga teisės norma[184]. Dėl to K. Petroski kritikavo teismus prilygindama teismų apsimetimą visažiniais įstatymų leidėjais aiškinant teisės normas fikcijų pagalba[185]. Panašią nuomonę išsakė ir O. Rundell teigdamas, kad „teismai negali priimti įstatymų, kaip ir teisės aktų. Jie negali <...> priimti įstatymų neatsižvelgdami į vakarykščius įstatymus, išskyrus tai, kad bent jau reikalaujama, kad jie nerastų tokių ribojančių konstitucinių apribojimų, kokius daro įstatymų leidėjai. <...> Teisėjai gali laisvai kurti įstatymus, bet negali laisvai kurti įstatymų taip, kaip jiems patinka,“[186] o L. L. Fuller pasisakė, kad „teisėjas, praplečiantis savo jurisdikciją arba kuris keičia įstatymų normą, remdamasis fikcija, labai šauniai ir apskaičiuotai pasirenka slėpti nuo visuomenės faktą, kad leidžia įstatymus“[187]. Anot P. J. Smith „pagrįstas atsakymas į pagrįstą argumentą yra esminis teismo sprendimų priėmimo aspektas ir reikalavimas, kad teisėjai motyvuotų savo sprendimus – sprendimo pagrindus, dėl kurių galima diskutuoti, pulti ir gintis – pasiekia gyvybiškai svarbias funkcijas, ribojančias teismų sistemos naudojimąsi valdžia“[188]. Per daug nenukrypstant nuo fikcijų pavojingumo, prie pavojingų fikcijų vertėtų priskirti ir P. J. Smith aprašytas ir jo pavadintas naująsias teisines fikcijas. Kad būtų paprasčiau suprasti P. J. Smith aprašytas naująsias teisines fikcijas grįžkime prie pačio fikcijos apibrėžimo. Tiek L. L. Fuller, tiek K. Petroski bei dauguma fikcijas nagrinėjusių autorių aiškindami fikcijas išskiria, kad fikcija, bei jos melagingumas yra susijęs su nukrypimu nuo tiesos, tačiau pati fikcija nėra skirta apgauti[189], jos aprašomojo tikslumo trūkumas yra žinomas, o ne slepiamas[190], tačiau analizuojant P. J. Smith naująsias teisines fikcijas pastebima, kad teisėjai, norėdami formuoti teisines normas, pasirenka normatyvinius sprendimus ir teisėjų noras suklaidinti yra grindžiamas

[180]Panomariovas, *supra note,* 3: 74.
[181]Samek, *supra note,* 41: 317.
[182]Panomariovas, *op cit.,* 83.
[183]Zaksaitė, *supra note,* 21: 253.
[184]Panomariovas, *op cit.,* 81.
[185]Petroski, *supra note,* 46: 489.
[186]Rundell, *supra note,* 47: 80.
[187]Fuller, *supra note,* 99: 367.
[188]Smith, *supra note,* 50: 1482.
[189]Fuller, *op cit.,* 369.
[190]Petroski, *op cit.,* 496.

klaidingu empirinės tikrovės supratimu ar klaidingu supratimu[191]. „Teisėjas pateikia naują teisinę fikciją, kai remiasi teisinės taisyklės sudarymu, remdamasis klaidinga ar netikslia faktine prielaida“[192]. Kaip naująsias teisines fikcijas P. J. Smith išskiria ribojančių instrukcijų prisiekusiesiems fikcijas, aiškių liudytojų parodymų patikimumo fikcijas, ateities pavojingumo prognozės fikcijas, sukčiavimo rinkoje ir racionalaus ekonomikos veikėjų fikcijas[193], kurios pastebima, nėra vyraujančios teisinės fikcijos Lietuvos teisinėse sistemose.

Trumpai apibendrinant vyraujančius fikcijos požymius (savybes), galima konstatuoti, kad nors fikcija ir yra melaginga prielaida, teisės taikytojui ar įstatymų leidėjui aiškiai suvokiant taikomos taisyklės melagingumą, sąmoningai bei skaidriai ją pritaikant, ji gali būti labai naudinga formalioji teisinė priemonė visame įrodinėjimo proceso, tačiau neužmirštant ir kito jos požymio, per daug aplaidžiai ar klaidingai ją taikant, fikcija, kaip tokia gali būti ir ganėtinai pavojinga.

Toliau analizuojant fikcijų samprata, tikslinga paminėti, kad fikcijos, panašiai kaip ir prezumpcijos, yra klasifikuojamos ir išskiriamos į teisines ir faktines fikcijas. Kaip ir prezumpcijos, teisinėmis fikcijomis yra laikomos tos fikcijos, kurios yra įtvirtintos teisės normose arba iš jų yra išvedamos[194], o faktinėmis tos, kurios nėra įtvirtintos teisės normose, pavyzdžiui, siekiant atstatyti statinį, sukuriame iliuziją (fikciją) ir teigiame, kad statome ne naują pastatą, o tiesiog jį atkuriame, nekilnojamą turtą paverčiame kilnojamu[195], skaitydami knygą sukuriame iliuziją, kad išgalvoti knygos personažai gyvena mieste, kuris net neegzistuoja, o jo pavadinimas yra išgalvotas ir kt. Priešingai nei faktinės fikcijos, dėl teisinių fikcijų apibendrinimo buvo mažai sutariama. Pavyzdžiui P. J. Smith rašė, kad „teisinė fikcija buvo traktuojama kaip tikras faktinis teiginys, kuris akivaizdžiai buvo melagingas, paprastai kaip priemonė išvengti teisinės normos pakeitimo, kai jos taikymui reikėjo konkretaus faktinio pagrindo“[196], M. Del Mar pasisakė, kad „teisinė fikcija – suprantama plačiai, kaip reikalaujamo operatyvaus fakto sustabdymas, išlaikant su tuo susijusią normatyvinę pasekmę – yra preliminaraus pažinimo forma, kurią teismai pagrįstai naudoja“[197], tačiau anot K. Petroski buvo priimta, kad „teisinė fikcija yra sąvoka ar mintis, faktinis teiginys (nuoroda į pasaulio padėtį), kalbinė formuluotė ar kažkas panašaus į teisinę taisyklę“[198]. Vertėtų paminėti ir tai, kad „teisinės fikcijos yra daugumoje, jei ne visose teisinėse sistemose, kuriose profesionalus teisėjų korpusas sprendžia ginčus remdamasis autoritetinga praeities medžiaga, arba nustatytomis taisyklėmis, arba sprendimais“[199].

[191]Smith, *supra note*, 50: 1439.
[192]*Ibid*, 1437.
[193]*Ibid*, 1449-1457.
[194]Panomariovas, *supra note*, 3: 73.
[195]*Ibid*, 51.
[196]Smith, *op cit.*, 1437.
[197]Mar, *supra note*, 45: 462.
[198]Petroski, *supra note*, 46: 496.
[199]Mar, *op cit.*, 444.

Analizuojant fikcijas, galima teigti, kad fikcija, kaip ir prezumpcija, užima tvirtą poziciją įrodinėjimo procese. Fikcija – tai melaginga prielaida, kurios pagalba, idealizuojant, yra sukuriamas fiktyvus objektas, kurį perkėlus į teisinę realybe, gali būti sukuriami, keičiami ir naikinami teisiniai santykiai, taip padedama suderinti konkretų teisinį rezultatą su nustatyta teisės norma, bei patenkinti egzistuojančių normų tobulinimo troškimą formaliai įrodyti ir prilyginti tiesai tam tikras byloje esančias faktines aplinkybes. Kadangi pačios fikcijos neįmanoma paneigti, baudžiamajame procese ir ypač įrodinėjimo procese rekomenduojama jas taikyti tik pavieniais, išimtinais atvejais, kai kitos teisinės priemonės negali padėti pasiekti tikslo. Priešingu atveju fikcijos turinyje sukonstruotas melas užuot padėjęs nustatyti tiesą, sąmoningai klaidina. Todėl teisinėje sistemoje yra pastebimos trys vyraujančios fikcijos savybės (požymiai), kurios yra išskiriamos į melagingumą, naudingumą ir pavojingumą. Nors fikcija ir yra melaginga prielaida, teisės taikytojui ar įstatymų leidėjui aiškiai suvokiant taikomos taisyklės melagingumą, sąmoningai bei skaidriai ją pritaikant, ji gali būti labai naudinga formalioji teisinė priemonė visame įrodinėjimo proceso, tačiau priešingai, per daug aplaidžiai ar klaidingai ją taikant, fikcija gali būti ir labai pavojinga. Tikslinga paminėti ir tai, kad fikcijos klasifikuojamos į faktines ir teisines fikcijas.

Fikcijoms nėra taikomos materialios įrodinėjimo taisyklės vyraujančios teisėje, todėl išvada grįsta melagingomis prielaidomis, bei atitinkant formalius fikcijai keliamus reikalavimus įgauna materialaus įrodyto fakto reikšmę. Fikcijos, tai vienas iš faktinių aplinkybių nustatymo būdų, kurioms nėra taikomos įprastos materialios įrodinėjimo taisyklės. Šio formaliojo būdo pagalba faktinės aplinkybės gali būti pripažintos įrodytomis arba paneigtomis, kurios yra vertinamos visų kitų byloje esančių įrodymų kontekste siekiant nustatyti tiesą įrodinėjimo procese. Tikslinga paminėti ir tai, kad baudžiamajame procese apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas vien tik fikcijomis. Tačiau fikcijos, tiksliau faktinės aplinkybės gali būti vertinamos kitų byloje esančių įrodymų kontekste, taip darant išvadą dėl asmens kaltumo ar nekaltumo, kadangi baudžiamojoje justicijoje vyrauja draudimas „kaltinamąjį nuosprendį priimti esant nepaneigtų pagrįstų abejonių dėl kaltinamojo kaltės“[200].

2. 3. Formalioji įrodinėjimo priemonė – Prejudicija

„Teisė į teisingą teismą <...> tai universalus principas, saugantis ir puoselėjantis asmens gerovę bet kuriame teisiniame procese, bet kuriame šio proceso etape, nesvarbu, kokia to asmens teisinė padėtis“[201]. „Konstitucijos reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, tinkamai pritaikyti įstatymą, nepažeisti

[200]Zaksaitė, *supra note,* 21: 248.
[201]Jurka et. al., *supra note,* 16: 56.

konstitucinių procesinės veiklos principų, laiduoti proceso dalyvių teises“[202]. Galiojančio BPK 6 straipsnio 1 dalies dispozicijoje įtvirtina, kad baudžiamąsias bylas nagrinėja tik teismas, o pats straipsnio pavadinimas suponuoja, kad tik teismas vykdo teisingumą. „Įsiteisėjusiame teismo nuosprendyje teismas, kaip teisingumą vykdantis subjektas, remdamasis įrodymais ir formaliąją logika konstatuoja tam tikrų įvykių, faktų, aplinkybių buvimą ar nebuvimą, paaiškina jų tarpusavio ryšį, priežastingumą ir suteikdamas tiriamiesiems reiškiniams konkretų teisinį turinį pateikia savo vertinimą“[203], o egzistuojanti paneigiama „įsiteisėjusio nuosprendžio teisingumo prezumpcija skelbia, kad viskas, kas išdėstyta nuosprendyje, yra teisinga ir privalomai vykdoma“[204]. Laikantis šios prezumpcijos, reikia pripažinti ir įsiteisėjusių teismo nuosprendžių bei sprendimų prejudiciją[205]. Tai įsiteisėjusio sprendimo įgyta res iudicata galia[206], o „res iudicata galią įgavęs teismo sprendimas yra pripažįstamas tiesa“[207]. Pažymėtina, kad viena iš res iudicata savybių reiškia principą non bis in idem[208], reiškiantį draudimą bausti antrą kartą už tą patį. Tai apsauga nuo dvigubai gresiančio pavojaus, kuris apsaugo asmenis nuo paskesnių baudžiamųjų persekiojimų už tą pačią nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, jeigu pirmajame procese kilo pavojus, asmuo gali remtis dviguba grėsme, kad užkirstų kelią tolesniam patraukimui baudžiamojon atsakomybėn už tą patį nusikaltimą.[209] Tačiau ši res iudicata savybė nėra vienintelė. Kita resiudicata savybė yra aukščiau minėtas prejudicialumas, kurią netrukus ir aptarsime.

„Baudžiamojo proceso įstatyme terminas „prejudicija“ nėra minimas“[210]. Pats žodis prejudicija paimtas iš lotynų kalbos, reiškiantis preliminarų sprendimą arba išankstinį nusistatymą[211]. Šis terminas naudojamas kai kalbama apie įsiteisėjusio teismo nuosprendžio (sprendimo) teisinę galią, jo požymį – prejudicialumą[212]. „Prejudicialumas – įsiteisėjusio teismo nuosprendžio arba sprendimo elementas, reiškiantis, kad jų išvados dėl teisinių faktų ir santykių yra privalomos teismui, sprendžiančiam kitą bylą. Prejudicialumas neleidžia tuo pačiu klausimu padaryti kelių prieštaringų sprendimų, atleidžia šalis nuo pareigos įrodinėti aplinkybes, kurios jau buvo prejudicialiai nustatytos.“[213] „Įrodinėjimo pareiga tenka šaliai, kuri remiasi teismo sprendimu <...> dėl konkretaus klausimo, kad parodytų ne tik, kad buvo bylinėjamasi, bet ir kad jis buvo

[202]*Ibid,* 57 // „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30/2006,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/68877.
[203]Panomariovas, *supra note,* 8: 371.
[204]Rinkevičius, *supra note,* 12: 27.
[205]*Ibid*.
[206]Panomariovas, *op cit.,* 374.
[207]*Ibid*.
[208]*Ibid*.
[209]Poulin, *supra note,* 52: 420.
[210]Panomariovas, *op cit.,* 373.
[211]Kuzavinis, *supra note,* 4: 674-675.
[212]Panomariovas, *op cit.,* 373.
[213]Rinkevičius, *op cit.,* 27.

nustatyta teismo sprendime“[214]. „Teisės teorijoje prejudicija suprantama kaip teisės taisyklė, pagal kurią faktinės aplinkybės, nustatytos ankstesnio teismo įsiteisėjusiu sprendimu, be papildomų patikros procedūrų privalomos kitam, vėlesniam teismui, kuris nagrinėdamas bylą aptinka analogiškas aplinkybes“[215]. Ši taisyklė pasižymi „draudimu iš naujo kvestionuoti įsiteisėjusį teismo nuosprendį ir juo nustatytus faktus, <...> draudimu iš naujo kvestionuoti įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatytus rezultatus“[216]. Tikslinga paminėti ir tai, kad „bendrosios teisės tradicijos sistemose terminas prejudice yra pakeičiamas kitu terminu collateral estoppel, iš esmės reiškiančiu tą patį“[217].

Atkreiptinas dėmesys, kad formaliosios įrodinėjimo priemonės, įskaitant ir prejudicijas „iš esmės pakeičia įrodinėjimo proceso eigą, suvaržo įrodinėjimo procese dalyvaujančių asmenų galimybes savarankiškai, nepriklausomai nuo kitų asmenų valios, norų ar kitų išorinių faktorių priimti atitinkamus sprendimus byloje“[218]. „Preliminaraus sprendimo priėmimo iš anksto doktrina sukelia konfliktą tarp dviejų pagrindinių proceso teisės tikslų. Viena vertus, darbo tvarkos taisyklėmis siekiama leisti visapusiškai išspręsti kiekvienos šalies bylą, kad bylos esmė padiktuotų teisingą jos baigtį. Tačiau, kita vertus, procedūrinėmis taisyklėmis siekiama, kad sprendimas būtų priimtas galutinai ir pagrįstai greitai. <...> Šis doktrinos taikymas yra žinomas kaip neleidžiantis suskaidyti ieškinio pagrindo.“[219] Panašus yra ir prejudicijos tikslas - palaikyti proceso teisingumą ir padėti „siekti politinių tikslų - skatinti nuoseklumą ir taupyti teisminius bei viešuosius išteklius“[220]. Kitaip sakant, įstatymai teikia pirmenybė teismams priimti nuoseklius sprendimus ir rezultatus, remiantis vienodais faktais, tačiau kai susijusios bylos yra nagrinėjamos atskirai arba kai byla perduodama kitam teismui, rizika kyla dėl nenuoseklių sprendimų priėmimo. Pavyzdžiui, įsivaizduokime situaciją. Teismas nagrinėdamas bylą priima nepalankų sprendimą vieno iš asmens atžvilgiu, todėl asmuo įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, dėl tų pačių nagrinėjamų bylos aplinkybių kreipiasi dar kartą į kitą teismą, kuris naujai įvertinęs bylos aplinkybes priima palankų nuosprendį minėto asmens atžvilgiu. Šis pavyzdys suponuoja tai, kad nagrinėjamos faktinės aplinkybės yra tos pačios, tačiau skirtingi teismai priimdami skirtingus sprendimus sukelia dviprasmiškus samprotavimus ir skaldo visuomenės pasitikėjimą teismais, bei teismų skleidžiamu teisingumu. Panaši nuostata yra įtvirtinta ir BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte. Remiantis šia nuostata ir aukščiau pateiktu pavyzdžiu būtų priimtas nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, o pradėjus ikiteisminį tyrimą, ar bylą nagrinėjant teisme, byla būtų tiesiog nutraukta. Todėl siekiant teismų

[214]Scott, *supra note,* 54: 10.
[215]Panomariovas, *supra note,* 8: 374.
[216]Polasky, *supra note,* 53: 217 // Panomariovas, *ibid,* 374.
[217]Panomariovas, *ibid,* 374.
[218]*Ibid,* 373.
[219]*Collateral Estoppel, supra note,* 51: 343-344.
[220]Poulin, *supra note,* 52: 435.

nuoseklumo, veiksmingumo, efektyvumo ir ribotų išteklių išsaugojimo, prejudicija yra ganėtinai naudingas ir vertingas juridinės technikos įrankis teisės sistemose.

Taip pat pabrėžtina, kad prejudicija neužkerta kelio paskesniems bylinėjimosi atvejams, o yra linkus tik susiaurinti konflikto sritį antrame bylos nagrinėjime, užkertant kelią pakartotinai aptarti jau spręstus klausimus[221]. Todėl prejudicijos doktrina konkrečiu atveju veikia tik tam, „kad būtų nutrauktas ginčas dėl tam tikro klausimo“[222]. Klausimai, kurie galėjo būti nagrinėjami pirmajame teismo procese, bet nagrinėti nebuvo, prejudiciskai nėra galutinai nustatyti vėliau vykstančio teisminio proceso metu, todėl „šalims nėra kliūčių remtis naujais ieškiniais ar gynybos priemonėmis, kurios anksčiau tarp jų nebuvo ginčijamos“[223]. Pavyzdžiui, turime faktines aplinkybes Z ir H. Įsiteisėjus teismo sprendimui faktinių aplinkybių Z atžvilgiu, faktinės aplinkybės H liko nenagrinėtos. Todėl antrajame teisme, remiantis prejudicija, faktinės aplinkybės Z bus pasitelkiamos kaip įrodytos ir iš naujo nagrinėjamos nebus, tačiau faktinės aplinkybės H, dėl kurių nebuvo keliamas nagrinėjimo klausimas pirmajame teisme, galės būti nagrinėjamos antrajame teisme. Pažymėtina, kad pateiktas pavyzdys yra ganėtinai realus, tačiau nereikėtų užmiršti, kad faktinės aplinkybės Z, vertinant jas visų įrodymų kontekste, priklausys nuo konkretaus faktinio konteksto ir gali turėti įtakos faktinių aplinkybių H nagrinėjimui antrajame teisme. Vis dėl to reikia pažymėti, kad privalomu ankstesnio teismo sprendimu gali pasinaudoti tik tie, kurie ankstesnėje byloje buvo bylos šalys[224]. Bendrojoje teisėje prejudicijos doktrinos taikymas reikalauja, kad šalis, besinaudojanti prejudicija ir šalis, prieš kurią ji buvo panaudota, būtų tokios pačios kaip ir ankstesnio teismo šalys[225].

Nenuostabu, kad gali pasitaikyti ir situacijos, kai šalis, pirmojo teismo sprendimo neskundžia aukštesnės instancijos teismui, o tokiam sprendimui įsiteisėjus, pastarasis sprendimas laikytinas galutiniu, net jei jis buvo klaidingas. Tačiau iki priimtas sprendimas įsiteisės, apskundus tokį sprendimą, galutinis įsiteisėjęs teismo sprendimas bus laikytinas aukštesnės instancijos teismo.[226] Tik tokiu principu galutinis įsiteisėjęs sprendimas naudojamas nuspręsti dėl vėlesnio teismo proceso rezultato ir pirmasis teismo sprendimas iš tikrųjų gali užkirsti kelią visos bylos prejudicialumui arba tam tikro klausimo prejudicialumui antrajam teisme nagrinėti[227]. Vertėtų pažymėti ir tai, kad „pagal ESTT praktikoje suformuluotą bendrąją taisyklę, iškilus klausimui dėl ES teisės aiškinimo, galiojimo teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti

[221]Polasky, *supra note,* 53: 220.
[222]*Ibid.*
[223]*Ibid.*
[224]*Ibid,* 243.
[225]*Collateral Estoppel, supra note,* 51: 342.
[226]Scott, *supra note,* 54: 15.
[227]*Collateral Estoppel, op cit.,* 343.

apskundžiamas, pastarasis privalo kreiptis prejudicinio sprendimo“[228]. Lietuvos Aukščiausiasis teismas (toliau – LAT) nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016 yra pasisakęs, kad „sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje nustatyta, kad ESTT jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl: Sutarčių išaiškinimo ir Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti ESTT priimti dėl jo prejudicinį sprendimą, o jeigu teismo sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į ESTT.“[229] Tačiau tas pats teismas yra išaiškinęs, kad ši „taisyklė dėl privalomojo kreipimosi į ESTT prejudicinio sprendimo netaikoma, kai 1) iškeltas klausimas nėra svarbus bylai, t. y. jeigu, nepriklausomai nuo atsakymo į šį klausimą, šis neturėtų jokios įtakos bylos baigčiai; <...> 2) dėl nagrinėjamos ES teisės nuostatos ESTT jau pateikė savo išaiškinimą tokioje pačioje byloje arba ESTT jau nagrinėjo tą patį teisės aspektą ir pateikė atsakymą, netgi jei svarstyti klausimai nėra visai identiški; <...> 3) tinkamas ES teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonių“[230].

Toliau analizuojant prejudiciją, galima paminėti, kad jei asmuo „toje pačioje byloje jau ginčijo tą patį klausimą, vyriausybė norės užkirsti kelią pakartotiniam bylos nagrinėjimui“[231]. Prejucidija ir įstatymai tinkamai riboja atsakovo galimybes pakartotinai bylinėtis[232], „tačiau teismai turi užtikrinti, kad kliūtis būtų taikoma taip, kad būtų gerbiamos atsakovo teisės ir numatytas pakankamas procesas tiksliam rezultatui pasiekti“[233], todėl šios prejudicijos taisyklės ribos anot A. Panomariovo turi „atitikti objektyvias sąlygas: (a) faktinė aplinkybė turi būti nustatyta ankstesnio teismo įsiteisėjusiu sprendimu; (b) anksčiau įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatyta faktinė aplinkybė turi būti identiška tai faktinei aplinkybei, kurią šiuo momentu privalo ištirti vėlesnis bylą nagrinėjantis teismas“[234] ir subjektyvias sąlygas „(a) asmuo, kurio teisėms ir (ar) pareigoms gali turėti reikšmės prejudicinis faktas, turėjo būti vienu ar kitu procesiniu statusu įtrauktas į baudžiamąją procesinę veiklą; (b) asmuo, kurio teises ir (ar) pareigas užkliudė ankstesnis procesas, turėjo turėti realią, o ne menamą galimybę dalyvauti baudžiamajame procese“[235]. Panašią nuomonę skleidė ir A. B. Poulin teigdamas, kad turi būti nustatyti keturi nusistovėję kriterijai, t. y. „klausimas turėjo būti galutinai nuspręstas atsižvelgiant į jo pranašumą ankstesniame procese. <...> Anksčiau išspręstas klausimas turi būti identiškas vėlesniame procese iškeltam klausimui. <...> Šalis, kurios

[228]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016,“ žiūrėta per internetą:http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1289166.
[229]*Ibid.*
[230]*Ibid.*
[231]Poulin, *supra note,* 52: 430.
[232]*Ibid.*
[233]*Ibid,* 444.
[234]Panomariovas, *supra note,* 8: 376.
[235]*Ibid,* 380-381.

atžvilgiu remiamasi doktrina, turėjo būti ankstesnio proceso šalis. <...> Šalis, kurios atžvilgiu remiamasi doktrina, turėjo turėti visišką ir sąžiningą galimybę išspręsti šį klausimą ankstesniame procese“[236].

Atkreiptinas dėmesys, kad šios prejudicijos ribos galioja ir tarpšakinei prejudicijai. „Tarpšakinės prejudicijos rezultatas baudžiamajame procese gali būti veikos arba įvykiai, kurie buvo nustatyti anksčiau, kitas teisenas vykdančių teismų įsiteisėjusiais sprendimais“[237], tačiau pažymėtina, kad nors baudžiamojoje justicijoje nėra draudžiama remtis tarpšakine prejudicija, tarpšakinė prejudicija baudžiamojoje justicijoje neturi didelės reikšmės įrodinėjimo procese. Panašią nuomonę išsakė ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime pasisakęs, kad „įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas pagal įstatymus vykdytų būtent tas funkcijas, kurios yra būdingos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams. <...> Kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas privalo pagal įstatymus vykdyti būtent tas funkcijas, kurios yra įstatymu priskirtos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams“[238]. Tačiau detaliau analizuojant patį baudžiamojo proceso įstatymą galima įžvelgti, kad tam tikri tarpšakiniai sprendimai turi prejudicinę galią ir baudžiamajame procese. Pavyzdžiui BPK 112 straipsnio 4 dalyje yra netiesiogiai numatytas tarpšakinės prejudicijos taikymas atmetant ieškovo ieškinį baudžiamajame procese. Tarpšakiniai sprendimai turi prejudicinę galią ir „sprendžiant baudžiamosios ir (ar) administracinės atsakomybės dėl to paties elgesio klausimus, kai asmuo antrą kartą baudžiamas (persekiojamas) už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus, t. y. dėl elgesio (veikos), kuris laiko ir erdvės atžvilgiu yra vienodas. Prejudicijos ir ne bis in idem principą sieja vėlesnių teismų pareiga gerbti rezultatus, kuriuos galutiniais, įsiteisėjusiais sprendimais nustatė ankstesni teismai.“[239] Daugiau apie tarpšakinę prejudiciją ir kaip ji pasireiškia baudžiamajame procese bus analizuojama vėliau kitame skyriuje.

Grįžtant prie jau anksčiau minėtos įsiteisėjusio nuosprendžio teisingumo prezumpcijos galima teigti, kad ši prezumpcija, kaip ir dauguma kitų prezumpcijų yra paneigiama. Įstatymas numato, kad šią prezumpciją galima paneigti įrodant „įsiteisėjusio nuosprendžio klaidingumą priežiūros instancijoje ir bylą atnaujinus dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių“[240]. A. B. Poulin yra rašęs, kad persvarstyti įsiteisėjusį teismo nuosprendį gali būti leidžiama, kai „pirminis nutarimas

[236]Poulin, *supra note,* 52: 430.
[237]Panomariovas, *supra note,* 8: 380.
[238]„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, *Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ Valstybės žinios,* 200, Nr. 36-1292, žiūrėta per internetą: https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content.
[239]Panomariovas, *op cit.,* 371-380.
[240]Rinkevičius, *supra note,* 12: 27.

turėjo būti tik preliminarus arba buvo priimtas prieš baigiant įrašą; <...> pasikeitė kontroliuojantis įstatymas; <...> šalis gali nurodyti naujai paaiškintus įrodymus, susijusius su klausimu; <...> kad būtų išvengta akivaizdžios neteisybės“[241], tačiau anot A. Panomariovo tik „įveikus res iudicata galią, nustoja galioti ir prejudicija“[242], tik taikant bylų atnaujinimo institutą yra „pralaužiama“ res iudicata galia ir tai yra pripažįstama visose teisenose[243], tik tokiu būdu yra ištaisomos esminės ankstesnio teismo padarytos klaidos[244]. BPK 444 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti tik keturi bylos atnaujinimo pagrindai, kuriais galima įveikti įsiteisėjusio nuosprendžio prejudicinę galią.

Analizuojant prejudiciją, galima pagrįstai teigti, kad prejudicija, kaip ir kitos formaliosios įrodinėjimo priemonės iš esmės pakeičia įrodinėjimo proceso eigą, suvaržo įrodinėjimo procese dalyvaujančių asmenų galimybes savarankiškai, nepriklausomai nuo kitų asmenų valios, norų ar kitų išorinių faktorių priimti atitinkamus sprendimus byloje. Prejudicija, tai yra teisės taisyklė, pagal kurią faktinės aplinkybės, nustatytos ankstesnio teismo įsiteisėjusiu sprendimu, formaliai įrodinėjamos ir prilyginamos tiesai, bei yra privalomos kitam, vėlesniam teismui, kuris nagrinėdamas bylą aptinka analogiškas aplinkybes. Nors įsiteisėjusio sprendimo įgytos res iudicata galios savybė yra prejudicialumas, nereikėtų pamiršti ir kitos savybės, principo non bis inidem, kuris apsaugo asmenį nuo dvigubai gresiančio pavojaus už tą pačią nusikalstamą veiką.

Tačiau per daug nenukrypstant nuo prejudicijos, pastarosios tikslas yra palaikyti proceso teisingumą ir padėti „siekti politinių tikslų - skatinti nuoseklumą ir taupyti teisminius bei viešuosius išteklius, kas priešingai, neleidžia visapusiškai pasiekti teisingos bylos baigties ir gali sukelti pavojingų padarinių. Vertinga paminėti ir tai, kad iškilus klausimui dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo, pagal Europos Sąjugos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) suformuluotą bendrąją taisyklę, privaloma kreiptis prejudicinio sprendimo į ESTT, tačiau yra nustatyti trys pagrindai, kai ši taisyklė nėra taikoma. Teisės sistemoje taip pat gali būti taikoma ir tarpšakinė prejudicija, o taikant bylų atnaujinimo institutą yra vienintelis būdas paneigti prejudiciją ir yra ištaisomos esminės ankstesnio teismo padarytos klaidos.

Prejudicijai, kaip ir kitoms formaliosioms įrodinėjimo priemonėms, nėra taikomos įprastos materialios įrodinėjimo taisyklės, o atitinkant formalius prejudicijai keliamus reikalavimus įgaunama materialiai įrodytų faktinių aplinkybių reikšmė. Šių formaliųjų įrodinėjimo taisyklių pagalba faktinės aplinkybės gali būti pripažintos įrodytomis arba paneigtomis, kurios yra vertinamos visų kitų byloje esančių įrodymų kontekste siekiant nustatyti tiesą įrodinėjimo procese.

[241]Poulin, *supra note,* 52: 427.
[242]Panomariovas, *supra note,* 8: 375.
[243]*Ibid,* 381.
[244]*Ibid,* 377.

3. FORMALIŲJŲ ĮRODINĖJIMO PRIEMONIŲ PANAUDOJIMAS TEISMŲ PRAKTINĖJE VEIKLOJE.

3. 1. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – prezumpcijos panaudojimas teismų praktinėje veikloje

Prezumpcijos kaip ir kitos formaliosios įrodinėjimo priemonės yra paremtos diskreciniu mąstymo procesu, kuriuo operuojant tam tikromis teisės normomis, remiantis logika bei sveiku protu, taupant laiką ir ekonominius resursus yra sukuriamos įvairios konstrukcijos teisinėms įrodinėjimo problemoms spręsti, kuriomis yra formaliai įrodinėjamas materialus faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas, tačiau, nors prezumpcijos yra neatsiejama įrodinėjimo dalis[245]. Toks diskrecinis įrodinėjimas yra mažai reguliuojamas, todėl preziumuojamų faktinių aplinkybių įrodinėjimas kartais yra pavojingas ir neatsakingas, iš ko išplaukia išvada, kad prezumpcija turėtų būti taikoma tik pavieniais, išimtinais atvejais[246]. Teisėje prezumpcijų įvairovė ir paplitimas grindžiamas trimis elementais[247], kuriuos A. Panomariovas išskyrė kaip „valstybės socialinės politikos atspindėjimo; teisinio proceso optimizavimo, proceso dalyvių bei teismo laiko ir materialinių išteklių taupymo; teisinių santykių lankstumo, pastovumo ir aiškumo suteikimo bei išlaikymo“[248] funkcijas. Trumpai apžvelkime kiekvieną iš jų atskirai.

1) Valstybės socialine politika. Daugelis „prezumpcijų yra ne kas kita, kaip valstybės aiškiai išreikštos konkrečios socialinės politikos materializacija, įgavusi prezumpcijų formą ir aiškiai apibrėžtą turinį“[249].

2) Siekis optimizuoti teisę, padaryti ją ekonomiškesnę. „Prezumpcijos padeda sutaupyti proceso šalių, o kartu ir teismo laiką bei pastangas įrodinėjant, taip pat vertinant tai, kas yra paprastai akivaizdu ir gali būti ginčijama tik labai retais atvejais“[250], „tokiu būdu taupomos lėšos valstybei ir visoms teisinėse procedūrose dalyvaujančioms šalims, mažiau sunaudojama teisminių procedūrų dalyvių intelektiniai ištekliai“[251].

3) Siekis suteikti teisiniams santykiams lankstymą, pastovumą ir aiškumą. „Taikant prezumpciją daromas poveikis visuomeniniams santykiams, <...> savotiškai yra užpildoma

[245]Panomariovas, *supra note,* 9: 272.
[246]*Ibid*.
[247]Ruzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 359.
[248]Gaidelyte, *supra note,* 11: 955-956.
[249]Panomariovas, *op cit.,* 296.
[250]*Ibid,* 298 // Fleming Jr. James *Burbens of Proof,* Iš *Virginia Law Review* (1961 vol. 47 (1)), 66, žiūrėta per internetą https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/valr47&collection=journals&section=14&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
[251]Ruzkis, Panomariovas, *op cit.,* 359.

informacijos (žinių) spraga“[252] siekiant priartėti prie ieškomos tiesos. „Ten kur nėra tikro (tvirto) žinojimo, gelbėja prezumpcijos, nes jos būdamos loginio protavimo rezultatas, padeda įveikti informacinį neapibrėžtumą ir rasti išeitį iš tam tikros situacijos“[253].

Toliau analizuojant prezumpcijas, įžvelgiama, kad „prezumpcija yra vienas iš juridinės technikos būdų (elementų), padedančių paskatinti ginčo šalių tarpusavio dialogą“[254], tiksliau, skatinanti ne tik rungimosi principą, o kartu ir teismo bendradarbiavimą su proceso šalimis. Baudžiamajame procese analizuojant rungimosi principą žinoma, kad rungimosi ir lygiateisiškumo principas yra tiesiogiai susijęs ir anot M. Gušauskienės „tik analizuojant rungimosi principą įmanoma atskleisti lygių procesinių teisių elemento turinį, nes būtent rungimasis numato lygias šalių teises įrodinėjimo procese”[255]. Šių principų sąveika turėtų būti suprantama kaip kaltintojo, t. y. valstybės institucijos ir įtariamojo ar kaltinamojo bei jo gynėjo lygi padėtis baudžiamajame procese. Vertėtų pažymėti ir tai, kad prezumpcijos ne tik skatina rungimosi principą, tačiau šios procedūrinės taisyklės, reguliuoja ir proceso šalių atsakomybę, bei elgesį ginčo metu[256]. „Vienas iš prezumpcijų sukeltų padarinių yra įrodinėjimo pareigos pasiskirstymas, kuris leidžia dirbtinai perkelti įrodinėjimo naštą iš vienos proceso šalies į kitą“[257]. Įrodinėjimo našta – tai šalies pareiga įvykdyti teisinės valstybės reikalavimus, įrodyti faktus, jų viršenybę, arba kad faktai būtų aiškūs ir įtikinami įrodymai, be pagrįstų abejonių[258]. Tiksliau, viena iš proceso šalių yra atleidžiama nuo įrodinėjimo pareigos įrodyti fakto buvimą ar nebuvimą[259], o kita šią pareigą įgauna[260]. „Tačiau tai nereiškia, kad šalis atleista nuo įrodinėjimo pareigos, neprivalo atsakyti į kitos šalies, kuriai tenka įrodinėjimo pareiga procesinius argumentus. Tame pačiame procese įrodinėjimo pareiga gali būti perkelta iš vienos proceso šalies kitai kelis kartus,“[261] taip skatinant dialogą tarp proceso šalių. O sutinkant su D. Gaidelytės atlikta mokslinės literatūros analize, galime teigti, kad prezumpcijų „pagrindinis tikslas yra vienokia ar kitokia forma supaprastinti įrodinėjimo procesą paskirstant įrodinėjimo pareigą proceso dalyvaujančioms šalimis. Su tokia nuomone, matyt, besąlygiškai būtų galima sutikti tik kalbant apie civiliniame procese galiojančias ir taikomas teisines prezumpcijas, kurios išties siejamos su įrodinėjimo procesu ir įrodinėjimo pareigos paskirstymu tarp šalių“[262].

Pirmiausia reikėtų išskirti tai, kad prezumpcijos civiliniame ir baudžiamajame procesuose įrodinėjimo pareigą paskirsto skirtingai. Civiliniame procese, proceso šalims yra nustatomas visai

[252]Panomariovas, *supra note,* 9: 301.
[253]*Ibid.*
[254]*Ibid,* 299.
255Gušauskienė, *supra note,* 95: 55.
[256]Petroski, *supra note,* 37: 390-391.
[257]Ruzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 362.
[258]Morgan, *supra note,* 36: 512.
[259]Whinery, *supra note,* 33: 553.
[260]*Ibid,* 359.
[261]*Ibid,* 362.
[262]Gaidelyte, *supra note,* 11: 955.

kitoks rungimosi procesas nei įprastai vyksta baudžiamajame procese. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 178 straipsnyje įrodinėjimo pareiga apibrėžta tuo, kad „šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus“[263]. Panašiai šį straipsnį aiškina ir LAT nutartyse civilinėse bylose Nr. e3K-3-28-701/2020[264], e3K-3-32-823/2020[265], 3K-3-33-1075-2020[266]. Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. 3K-3-33-1075-2020 pasisakęs, kad „tokį įrodinėjimo naštos paskirstymą lemia ir rungtyniškumo (rungimosi) principas civiliniame procese, kai kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ir atsikirtimų pagrindu, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių nereikia įrodyti“[267], o byloje Nr. e3K-3-32-823/2020 išplėtė šio straipsnio aiškinimą pasisakydamas, kad „šiuo aspektu vien šalies išreikšta abejonė kitos šalies pateikto įrodymo tinkamumu ar patikinimu nėra pakankama – teismui turi būti pateikiami CPK reikalavimus atitinkantys įrodymai, paneigiantys kitos šalies pateiktus įrodymus“[268]. Tačiau prezumpcijos atveju, jos atleidžia šalį nuo pareigos įrodyti fakto buvimą ar nebuvimą, tiksliau, įrodinėjimo našta yra perleidžiama kitai proceso šaliai įrodyti tai, kad preziumuojamo fakto nėra. Pavyzdžiui, imkime skolininko kaltės prezumpciją, kuri įtvirtinta Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso[269] (toliau – CK) 6.248 straipsnio 1 dalyje. Taikant šią prezumpciją „kreditorius neprivalo įrodyti skolininko kaltės, o skolininkas, siekdamas, kad jam pateiktas ieškinys būtų atmestas, turi įrodyti, jog jo kaltės dėl skolos atsiradimo nėra“[270].

Nagrinėjamu įrodinėjimo naštos pasiskirstymo aspektu lyginant Lietuvos civilinį procesą, su JAV civiliniu procesu, taip pat galima įžvelgti panašų prezumpcijų taikymą. JAV įtvirtinta 302 taisyklė dėl prezumpcijų civilinėse bylose nurodo, kad prezumpcija nukreipta prieš šalį, nustato jai įrodinėjimo pareigą paneigti prezumpciją[271]. Panašią nuomonę išsakė ir E. M. Morgan, bei L. H. Whinery teigdami, kad taupydamas laiką, teismas turi priversti faktą, kad yra priimama įprasta ir reikalauti, kad šalis remdamasi neįprasta, parodytų, kad turi bent jau pakankamai įrodymų, kad prezumpcijos egzistavimas būtų pagrįstas[272]. „Prezumpcija veikia, kad priešininkui būtų priskirta

[263]„Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekas,“ *Valstybės žinios,* 2002-04-06, Nr. 36-1340, Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2020-01-30 iki 2020-06-30, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr.
[264]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-28-701/2020“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1821107.
[265]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-32-823/2020“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1821109.
[266]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33-1075/2020“, žiūrėta per inernetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1822101
[267]*Ibid*.
[268]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-32-823/2020,“ *supra note,* 265.
[269]„Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas,“ *Valstybės žinios,* 2000-09-06, Nr. 74-2262, Galiojanti suvestinė redakcija nuo nuo 2020-01-01, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr.
[270]Panomariovas, *supra note,* 9: 289.
[271]*Presumptions, supra note,* 126.
[272]Morgan, *supra note,* 36: 258.

pareiga pateikti atitinkamus ir kompetetingus įrodymus, tokį kiekį ir kokybę, kad būtų galima pateisinti“[273] fakto nebuvimą, kitaip tariant, tai yra būdingas ir esminis prezumpcijos darbas[274], pagrindinė taisyklė civiliniame procese ar byloje yra ta, kad jei prezumpcija yra nukreipta prieš šalį, tai šalis turi įrodinėjimo pareigą įrodyti, kad preziumuojamo fakto nebuvimas yra labiau tikėtinas nei jo buvimas[275].

Anot A. Panomariovo „civilinėje teisėje „įrodinėjimo našta tenka tam, kuris tvirtina, o ne tam, kuris neigia. <...> Taigi kiekviena baudžiamojo proceso šalis paritetiniais pagrindais turėtų įrodyti tuos faktus, kuriais ji remiasi.“[276] Tačiau analizuojant baudžiamąjį procesą, pastebima, kad baudžiamajame procese, priešingai nei civiliniame procese, įrodinėjimo pareiga pasiskirsto šiek tiek kitaip, kadangi baudžiamajame procese galioja principas „įrodyti privalo ne tas, kuris, tvirtina, o tas, kuris kaltina“[277]. R. Jurka yra teigęs, kad įrodinėjimo pareigą viešiesiems baudžiamojo proceso subjektams lemia proceso taisykles modeliuojanti legalumo idėja, o baudžiamojoje justicijoje yra apibrėžtas baigtinis sąrašas procesą vykdančių dalyvių, kuriems ir priklauso įrodinėjimo pareiga[278]. Įrodinėjimo pareiga tenka kaltinimui, kaltinimas turi pateikti pakankamai įrodymų, kad kaltinamasis būtų nuteistas ir bet kokia abejonė yra naudinga kaltinamajam[279], todėl dėl baudžiamojoje justicijoje galiojančio indubio pro reo principo, galime teigti, kad nusikaltėliai, bet ne valstybė turi privilegijuotas teises baudžiamajame procese[280]. Tokį įrodinėjimo naštos pasiskirstymą baudžiamojoje justicijoje nulemia stipriai vyraujanti nekaltumo prezumpcija, dėl kurios yra „sudaroma galimybė perskirstyti įrodinėjimo naštą tarp skirtingų proceso šalių – iš silpnosios proceso šalies panaikinti įrodinėjimo pareigą, o kitai, stipriajai, šią pareigą perkelti“[281]. Pavyzdžiui, žiūrint per nekaltumo prezumpcijos prizmę, baudžiamajame procese, prezumpcija nekelia jokios įrodinėjimo naštos kaltinamajam, nes galutinė našta, pareiga įrodyti asmens kaltumą visada tenka valstybei, todėl kaltinamasis neprivalo įrodinėti savo nekaltumo, tačiau jei kaltinamasis nusprendžia, jis gali pateikti įrodymų, kurie paneigtų norimą prezumpciją[282]. Panašų teisės aiškinimą galima pastebėti ir Lietuvos teismų praktikoje. Pavyzdžiui LAT nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018 išaiškinęs, kad „baudžiamasis procesas teisme yra grindžiamas rungimosi principu, kuris įtvirtina tai, kad kaltinamojo ir gynybos šalys turi lygias teises teikti

[273]*Ibid,* 259-260.
[274]*Ibid,* 260.
[275]Whinery, *supra note,* 33: 553.
[276]Panomariovas, *supra note,* 9: 288.
[277]Jurka, *supra note,* 16: 111.
[278]Raimundas Jurka, *Liudytojo procesinių interesų apsauga baudžiamajame procese: problemos ir perspektyvos,* (daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), žiūrėta per internetą http://gs.elaba.lt/object/elaba:1740963/1740963.pdf, Iš Gaidelytė, *supra note,* 11: 958.
[279]„Messegue and Jabardo v. Spain“, 1988, Iš Panomariovas, *op cit.,* 286.
[280]Karolis Jovaišas *Kaltės įrodinėjimas baudžiamajame procese: problemos ir paradoksai,* Iš *Teisė* (Vilnius 2012 t. 82), 226, žiūrėta per internetą: https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/128/96.
[281]Panomariovas, *op cit.,* 288.
[282]*Presumptions in criminal proceedings* (2010), žiūrėta per internetą: https://www.capitol.hawaii.gov/hrscurrent/Vol13_Ch0601-0676/HRS0626/HRS_0626-0001-0306.htm.

įrodymus, ginčyti kitos šalies argumentus, tačiau kaltinamojo teisinis statusas procese yra apibrėžtas nekaltumo prezumpcijos principu“[283], o nutartimis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-84/2012[284], 2K-P-78/2012[285], 2K-135-511/2019 išaiškinęs, kad „nuteistasis, <...> kaip proceso dalyvis, turi teisę teismui teikti jį teisinančius įrodymus ir tai nereiškia, kad įrodinėjimo pareiga perkeliama kaltininkui ir pažeidžiama nekaltumo prezumpcija“[286], bei nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355-788/2016 pasisakęs, kad nuteistasis gali teikti teismui gynybos nuomonę, reikšmingus bylos duomenis ir „toks duomenų pateikimas teismui visiškai nereiškia, kad įrodinėjimo pareiga buvo perkelta konkrečiam proceso dalyviui ar pažeista nekaltumo prezumpcija“[287]. Tačiau apibrėžiant nekaltumo prezumpcijos įtaką baudžiamajame procese teismas nutartimis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-87-719/2019[288], 2K-69-719/2019, 2K-156-699/2018 aiškiai nusakė, kad „vadovaujantis nekaltumo prezumpcijos principu, pareiga įrodyti nusikaltimo padarymą tenka baudžiamąjį persekiojimą vykdančioms institucijoms. Kaltinamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo ir įrodymų naštos jam perkelti negalima“[289], o atsižvelgiant į LAT praktiką taip pat pastebima, kad panašus teisės aiškinimas, bei kartu ir labiau išplėstas teisės aiškinimas įžvelgiamas ir Konstitucinio Teismo nutarimuose. Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 12 d. nutarime[290], yra konstatavęs, kad „pagal Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nekaltumo prezumpciją baudžiamajame procese kaltės įrodinėjimo našta tenka tyrimo institucijoms. Įtariamasis ar kaltinamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo, tačiau pasinaudodamas teise į gynybą, jis gali pateikti įrodymų ar argumentų, paneigiančių pareikštą kaltinimą,“[291] o 1994 m. lapkričio 18 d. nutarime yra pasisakęs, kad tyrimo institucijos „privalo imtis visų įstatyme numatytų priemonių, kad būtų visapusiškai ir objektyviai ištirtos bylos aplinkybės, tiek kaltinamąjį kaltinančios, tiek jį teisinančios, taip pat jo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės. Kitaip tariant, įstatymas reikalauja, kad teisėsaugos organai nustatytų byloje tiesą, o gynėjas ne visada tuo suinteresuotas.“[292] Panašią

[283]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1601194.

[284]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-84/2012“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/375786.

[285]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/376733.

[286]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-511/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1726047.

[287]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355-788/2016“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1367200.

[288]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-719/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1722667.

[289]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69-719/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1707470 // „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018,“ *supra note,* 283.

[290]„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas,“ *Valstybės žinios,* Nr. 33-1108.

[291]Jurka, *supra note,* 16: 107.

[292]„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas, *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,*“

nuomonę išsakė ir LAT nutartimis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-49/2006[293], 2K-562/2012[294], 2K-594/2012[295], 2K-619/2012[296] pasisakęs, kad kaltinimui tenka ne tik įrodinėjimo pareiga, kaip ir pareiga paneigti kaltinamojo alibi. Tačiau visai priešingas įrodinėjimo pareigos paskirstymas pastebimas D. Gaidelytės atliktoje nekaltumo prezumpcijos analizėje. D. Gaidelytė analizuodama Lietuvos teismų praktiką pastebėjo, kad socialinės brandos prezumpcija „gali būti paneigta nustačius, kad jaunuolio nuo 18 iki 21 metų socialinė branda yra nepakankama pripažinti jį suaugusiuoju“[297], dėl ko asmenų nuo 18 iki 21 metų traukiamų baudžiamojon atsakomybėn atžvilgiu būtų taikoma švelnesnė, tiksliau specifinė nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės forma. Tačiau remiantis D. Gaidelytės atlikta analize, pastebima, kad beveik visais atvejais įrodinėjimo našta paneigti socialinės brandos prezumpciją perleidžiama gynybai, kas sutinkant su D. Gaidelyte „yra nesuderinama su baudžiamajame procese galiojančia įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisykle“[298], kadangi ši įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklė nusako kaltinimui, o ne gynybai, imtis visų įstatyme numatytų priemonių ištirti kaltinamąjį teisinančias bei lengvinančias aplinkybes, įskaitant ir paneigti socialinės brandos prezumpciją, todėl galima teigti, kad tokia teismų praktika Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) būtų pripažinta, kaip vienas iš Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 2 d., Konstitucijos 31 str. ir BPK 44 str. 6 d. kaltinamojo teisių pažeidimų. LAT nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-75-788/2019 taip pat yra išaiškinęs ir tai, kad „žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje taip pat garantuojama kiekvieno nusikaltimo padarymu kaltinamo asmens teisė būti laikomam nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą. Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas šią nuostatą, yra pažymėjęs, kad nekaltumo prezumpcija yra baudžiamosios bylos nagrinėjimo procesinė garantija, kuri reiškia ir tai, kad įrodinėjimo našta priklauso kaltinimui.“[299]

Lyginant Lietuvos baudžiamąjį procesą su JAV baudžiamuoju procesu įžvelgiama, kad panašus įrodinėjimo naštos pasiskirstymas yra ir JAV baudžiamajame procese. Pavyzdžiui JAV baudžiamojoje justicijoje įtvirtintos 306 taisyklės dėl prezumpcijų baudžiamosiose bylose komentare pastebima, kad „prezumpcija nekelia jokios naštos kaltinamajam. Jei jis nusprendžia, jis

---

Valstybės žinios, 1994-11-25, Nr. 91-1789, žiūrėta per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18995.

[293]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49/2006,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/252110.

[294]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-562/2012,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/482671.

[295]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2012,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/489846.

[296]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-619/2012,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/495845.

[297]Gaidelytė, *supra note,* 11: 946.

[298]*Ibid,* 961.

[299]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-75-788/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1730301.

gali pateikti įrodymų, kurie paneigtų prezumpciją. Galutinė našta visada tenka valstybei“[300], prokuroras visuomet turi kiekvieną kaltinimą nusikaltimu elementą įrodyti už pagrįstų abejonių[301]. Panašią nuomonę pateikė ir apie JAV baudžiamosios justicijos apribojimus pasisakęs T. R. Skogen, kuris teigė, kad be konstitucinių sumetimų, bendrojo įstatymo ribojimai lemia tam tikrus prezumpcijų naudojimo byloje apribojimus. Bendrosios teisės apribojimas akivaizdžiai įliustruotas, kad baudžiamosiose bylose, kur valstybė privalo įrodyti kaltę be pagrįstų abejonių gali būti naudojamos tik leistinos prezumpcijos. Kitaip tariant, norint paneigti baudžiamąją prezumpciją, reikia kelti tik pagrįstą abejonę. Kalbant apie esminį nusikaltimo elementą, įrodinėjimo pareiga negali būti perkelta iš valstybės kaltinamajam.[302] Vertėtų pažymėti ir tai, kad Lietuvoje vyraujanti nekaltumo prezumpcija JAV konstitucijoje ir jos pataisose nėra įtvirtinta, tačiau JAV baudžiamojoje justicijoje bylos tyrimo ir nagrinėjimo bei įrodymų rinkimo srityje asmenį saugo Mirandos teisė[303].

Grįžtant prie Lietuvos baudžiamojo proceso įrodinėjimo naštos pasiskirstymo ir per daug nenutolstant nuo Lietuvos teismų praktikos bei D. Gaidelytės atliktos teismų praktikos analizės pastebima, kad Lietuvos baudžiamojoje justicijoje pasitaiko atvejų, kai vyraujanti teisėsaugos institucijų praktika perkelia įrodinėjimo naštą gynybos šaliai[304], tačiau anot A. Panomariovo atliktos teismų praktikos analizės dėl prezumpcijų poveikio įrodinėjimo naštos pasiskirstymo kontekste, tik sumenkinus nekaltumo prezumpciją, kaltinimui išsisklaidžius reikšmingai laiko ir (ar) erdvės atžvilgiu informacijai ir surinkus tvirtus baudžiamojo persekiojimo įrodymus galima reikalauti kaltinamojo atsakymo, bei perkelti įrodinėjimo naštą gynybai. Anot A. Panomariovo ši išimtis yra „nekaltumo prezumpciją galinti atsverti prezumpcija“[305], kuri „yra jos antipodas, o tokiu antipodu gali būti iš esmės tik viena prezumpcija, t. y. kaltumo prezumpcija. Todėl tokios prezumpcijos <...> iš esmės yra taikomos vienu tikslu, - susilpninti nekaltumo prezumpcijos maksimos kylančius imperatyvus ir taip palengvinti kaltinimo galimybę veikti“[306]. Kaip tokias nekaltumo prezumpciją silpninančias kaltės prezumpcijas A. Panomariovas išskyrė ir analizavo kontrabandos, nusikalstamų ketinimų, tylėjimo, įsigyto turto nepagrįstumo ir pan[307]. „Tokie atvejai yra įmanomi, kai kaltinimui tenka veikti informacinio trūkumo, tiksliau sakant, esant nereikšmingos informacijos pertekliui, o reikšmingos - trūkumui, sąlygomis, t. y. kai kaltinimui reikšminga informacija yra laiko ir (ar) erdvės atžvilgiu išsisklaidžiusi“[308].

[300] *Presumptions in criminal proceedings, supra note,* 282.
[301] *Ibid.*
[302] Skogen, *supra note,* 32: 196-197.
[303] Panomariovas, *supra note,* 9: 323.
[304] Gaidelytė, *supra note,* 11: 964.
[305] Panomariovas, *op cit.,* 325.
[306] *Ibid.*
[307] *Ibid,* 324.
[308] *Ibid.*

Pavyzdžiui, siekiant įrodyti garbingo amžiaus asmens nepagrįstą praturtėjimą jam ilgą laiką gyvenus ne vienoje valstybėje, baudžiamąjį persekiojimą vykdantiems asmenims tektų veikti neapibrėžtomis nei laike, nei erdvėje, sąlygomis, dėl to kaltinimui nepavyktų įrodyti asmens nepagrįsto praturtėjimo[309]. Šio nusikaltimo turinį sudaro turto, kuris negali būti pagrįstas teisėtomis priemonėmis, turėjimas. Iš esmės tai reiškia, kad legalių pajamų nepakankamumas ir asmens nesugebėjimas paaiškinti praturtėjimo šaltinio lemia išvadą, kad turtas įgytas iš neišaiškintos nusikalstamos veikos[310], todėl pagal BK 72^3 straipsnio nuostatas, išplėstinis turto konfiskavimas taikomas esant trims sąlygoms, iš kurių viena yra ta, kad baudžiamojo proceso metu kaltininkas negali pagrįsti turimo turto įsigijimo teisėtumo[311]. Analizuojant šį pavyzdį kaltinimui būtų tekę veikti ne vienoje valstijos teritorijoje ir už jų ribų, todėl kaltinimui veikiant neapibrėžtomis sąlygomis įvedama įsigyto turto nepagrįstumo prezumpcija, kuri sumenkindama nekaltumo prezumpciją, iš kaltinimo perleistų įrodinėjimo naštą pagrįsti turto įsigijimo teisėtumą gynybai, nes jeigu nebūtų įsigyto turto nepagrįstumo prezumpcijos, tikėtina, kad asmuo būtų išteisintas. Visai priešinga situacija būtų kaltinimui veikiant apibrėžtomis laiko ir erdvės sąlygomis. Pavyzdžiui analizuojant panašią situaciją, kurioje kaltinimas veikia apibrėžtomis laiko ir erdvės sąlygomis LAT nutartyse baudžiamosiose bylose Nr. 2K-274-511/2015[312], 2K-111-677/2016[313], Nr. 2K-87-719/2019 yra pasisakęs, kad vadovaujantis nekaltumo prezumpcijos principu „kaltinamasis neturi pareigos įrodinėti praturtėjimo teisėtumo. Įrodyti, kad asmuo turėjo šį turtą nuosavybės teise, žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, yra kaltinančios šalies pareiga. <...>Todėl savininko nesugebėjimas pagrįsti turimo turto teisėtomis pajamomis savaime nėra pakankamas kaltumui nustatyti.“[314]

Kad būtų aiškiau, analizuokime toliau. Asmuo vairuodamas automobilį sukelia eismo įvykį ir pasišalina. Paaiškėja, kad dėl sukelto eismo įvykio miršta kitas, niekuo dėtas asmuo. Įvykio liudininkai nurodo tik eismo įvykio kaltininko eismo įvykyje dalyvavusio automobilio duomenis iš ko, teisėsaugos institucijos apklausę automobilio savininką išsiaiškina, kad kaltininkas buvo pagrindinis automobilio naudotojas ir tuo metu nebuvo namuose. Remiantis šiomis aplinkybėmis kaltinamojo tylėjimo atveju, buvo perkelta įrodinėjimo naštą gynybai, tačiau analogiškoje situacijoje EŽTT yra pasisakęs, „kad pagrįstos išvados, padarytos dėl kaltinamojo elgesio, gali turėti įtakos įrodinėjimo pareigos perdavimui atsakovui, tačiau neturėtų pažeisti šio nekaltumo

[309] *Ibid,* 324-325.
[310] Fedosiuk, *supra note,* 15: 1215-1233.
[311] *Ibid* // Piesliakas, *supra note,* 17: 675-688.
[312] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-511/2015“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1056750.
[313] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111-677/2016“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1253527.
[314] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-719/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1722667.

prezumpcijos principo aspekto“[315]. „Nacionalinis teismas negali padaryti išvados, kad kaltinamasis kaltas tik todėl, kad nusprendė neliudyti. Tik tada, kai kaltinamojo parodymai „reikalauja“ paaiškinimų, kuriuos jie turėtų pateikti, tačiau atsisako, galima padaryti išvadą, kad kaltinamasis kaltas. Priešingai, jei kaltinimo argumentai yra silpni tiek, kad jiems nereikia jokio atsakymo, atsisakymas duoti parodymus negali pateisinti kaltės pripažinimo“[316]. Iš šio pavyzdžio galime pastebėti, kad kaltinimas turėjo visas galimybes ieškoti gynybos versiją paneigiančių duomenų, nes kaltinimui reikšminga informacija nei laiko, nei erdvės atžvilgiu nebuvo išsisklaidžiusi.

Visai priešinga situaciją pastebima EŽTT sprendime Pham Hoang prieš Prancūziją, kur kaltinamajam, jo tylėjimo atveju buvo pagrįstai perkelta įrodinėjimo našta. Trumpai apie situaciją. Policijos pareigūnai žinojo, kad iš Hong Kongo į Prancūziją turi atkeliauti didelis kiekis narkotinių medžiagų. Tuo tarpu Pham Hoan sėdėjo automobilyje, kai prie jo priėjo du asmenys su heroinu. Dar du asmenys buvo sulaikyti jo bute, tuoj pat kai buvo atlikta krata, kurios metu buvo rasti ginklai ir kofeino.[317] Analizuojant šį pavyzdį pastebima, kad kaltinamojo tylėjimo atveju, kaltinimui būtų tekę veikti neapibrėžtomis sąlygomis, t. y. kai kaltinimui reikšminga informacija laiko ir (ar) erdvės atžvilgiu yra išsisklaidžiusi, todėl įvedant kontrabandos prezumpciją ir sumenkinant nekaltumo prezumpciją, bei perkeliant įrodinėjimo naštą kaltinamajam, kaltinamasis „turėjo galimybę įveikti prezumpciją, įrodydamas, kad jis veikė iš būtinojo reikalingumo ar neišvengiamos klaidos“[318]. Tikslinga būtų pažymėti ir tai, kad EŽTT „ne vienoje byloje yra išreiškęs poziciją, kad tam tikrais atvejais, nepažeidžiant proporcingumo principo, tam tikrų aplinkybių įrodymo pareigos perkėlimas pats savaime nereiškia Konvencijos 6 straipsnio pažeidimo, jei nacionaliniai teismai užtikrino tinkamą teisės į gynybą įgyvendinimą“[319].

Apibendrinant prezumpcijų panaudojimą teismų praktinėje veikloje, galima teigti, kad prezumpcijos yra paremtos diskreciniu mąstymo procesu, kuriuo operuojant tam tikromis teisės normomis, remiantis logika bei sveiku protu, taupant laiką ir ekonominius resursus yra sukuriamos įvairios konstrukcijos teisinėms įrodinėjimo problemoms spręsti, kuriomis yra formaliai įrodinėjamas materialus faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas. Nors prezumpcijos yra neatsiejama įrodinėjimo dalis, toks diskrecinis įrodinėjimas yra mažai reguliuojamas, todėl preziumuojamų faktinių aplinkybių įrodinėjimas kartais yra pavojingas ir turėtų būti taikomas išimtinais atvejais. Teisėje prezumpcijos yra išskiriamos į valstybės socialinės politikos atspindėjimo, teisinio proceso optimizavimo, proceso dalyvių bei teismo laiko ir materialinių

[315]Rudzkis, Panomariovas, *supra note,* 114: 367.
[316]*Ibid.*
[317]„PhamHoang v. France“, 1992, Iš Panomariovas, *supra note,* 9: 320-321.
[318]*Ibid,* 321.
[319]„Pham Hoang v. France“, 1992, Iš Gaidelytė, *supra note,* 11: 960 // „Salabiaku v. France“, 1988, Iš Gaidelytė, *op cit.,* 960 // „John Murray v. United Kingdom“, 1996, Iš Gaidelytė, *op cit.,* 960 // „Heany and Mc Guinness v. Ireland“, 2000, Iš Gaidelytė, *op cit.,* 960.

išteklių taupymo, teisinių santykių lankstumo, pastovumo ir aiškumo suteikimo bei išlaikymo funkcijas. Prezumpcijų pagrindinis tikslas yra vienokia ar kitokia forma supaprastinti įrodinėjimo procesą paskirstant įrodinėjimo pareigą procese dalyvaujančioms šalimis, taip paskatinant ginčo šalių tarpusavio dialogą, o kartu ir teismo bendradarbiavimą su proceso šalimis.

Prezumpcijos civiliniame ir baudžiamajame procesuose įrodinėjimo pareigą paskirsto skirtingai, tačiau lyginant Lietuvos civilinį ir baudžiamąjį procesus su JAV civiliniu ir baudžiamuoju procesais pastebimas panašus įrodinėjimo pareigos pasiskirstymas. Esminis skirtumas yra tai, kad JAV nėra įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, tačiau JAV baudžiamojoje justicijoje bylos tyrimo ir nagrinėjimo bei įrodymų rinkimo srityje asmenį saugo Mirandos teisė.

Grįžtant prie Lietuvos teismų praktikos, galima teigti, kad įvairios prezumpcijos, teisėje preziumuojami faktai, kurie yra vienos iš proceso šalies naudai, atleidžia tokią šalį įrodyti preziumuojamą faktą perkeldami įrodinėjimo naštą paneigti preziumuojamą faktą kitai proceso šaliai. Tačiau esminis skirtumas tarp civilinio proceso ir baudžiamojo proceso yra tas, kad orientuojantis vien tik į baudžiamąjį procesą, nors ir bus preziumuojamas faktas prieš įtariamąjį ar kaltinamąjį, įrodinėjimo pareiga priskiriama kaltinimui. Taip yra dėl vyraujančios nekaltumo prezumpcijos, kurios pagalba laikant įtariamąjį, kaltinamąjį silpnąją proceso šalimi, siekiant sudaryti lygybę tarp asmens ir valstybės, siekiant sudaryti sąžiningą rungimosi procesą, įrodinėjimo pareiga paneigti nekaltumo prezumpciją ir įrodyti asmens kaltumą visada išlieka kaltinimą palaikančioje institucijoje. Tačiau nekaltumo prezumpcijai priešpriešinant kaltumo prezumpcijas yra sumenkinama nekaltumo prezumpcija, dėl ko įrodinėjimo pareiga perkeliama gynybai. Kaltumo prezumpcijos iš esmės yra taikomos vienu tikslu - susilpninti nekaltumo prezumpcijos maksimos kylančius imperatyvus ir taip palengvinti kaltinimo galimybę veikti. Tokie atvejai yra įmanomi, kai kaltinimui tenka veikti informacinio trūkumo sąlygomis, kai kaltinimui reikšminga informacija yra laiko ir (ar) erdvės atžvilgiu išsisklaidžiusi. „Prezumpcijų nustatymą ir taikymą skatina įsitikinimas, kad jeigu jų nebūtų, tam tikrus faktus įrodyti būtų labai sunku arba net neįmanoma“[320].

Atsižvelgiant į atliktą prezumpcijos ir jos panaudojimą teismų praktinėje veikloje analizę, galima daryti išvadą, kad nors diskrecinis įrodinėjimas prezumpcijomis yra mažai reguliuotas įstatymų leidėjo, kas atspindi valdžios institucijų painiavą apskritai[321], prezumpcijos yra dažnai naudojamos teismuose, teismų praktikoje pagrindžiant vienokių ar kitokių faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą.

[320]Lastauskienė, *supra note,* 66: 43.
[321]Morgan, *supra note,* 36: 277.

3. 2. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – fikcijos panaudojimas teismų praktinėje veikloje

„Kai įstatymas atrodo per daug pasenęs ar per daug ribojantis“[322], teisinės fikcijos yra neatsiejamas pagalbininkas sprendžiant teisėje atsiradusius teisinius keblumus. „Jurisprudencija nėra pakankamai išsivysčiusi, kad <...> be jos teisės apskritai ir kartu baudžiamojo proceso teisės atskirai funkcionavimas yra neįmanomas ir neįsivaizduojamas“[323]. Tiksliau, teisinės fikcijos yra skirtos teisiniam reagavimui į byloje pasikeitusias aplinkybes[324] ir teisėjai dažnai remiasi teisinėmis fikcijomis dėl bendro įstatymų nelaidumo pokyčiams ir socialiniams mokslams[325]. Taip siekiama pakeisti įstatymus ir ištaisyti procesinius trūkumus teisėje[326], kadangi „pagal senąjį, pažodinį ir nelankstų įstatymą, daugeliu teisingų atvejų nebuvo jokių teisių gynimo būdų“[327]. Kitaip sakant, fikcija sudaro faktų keitimą taip, kad šie atitiktų teoriją kai manoma, kad tinkama procedūra yra pakeisti teoriją, kad ji atitiktų faktus[328] ir anot L. L. Fuller ši paviršutiniška kritika yra pagrįsta nes nėra tokio dalyko, kaip aiškus, brutalus faktas, kurį mūsų teorijos turėtų atitikti[329]. Toks teisinių fikcijų naudojimas yra susijęs su nuolat kylančiomis praktinėmis įrodymų prieinamumo problemomis[330], kadangi konstitucinėje teisėje trūksta teksto[331], o „tuo tarpu bendrojoje teisėje reikalaujama kurti ir taikyti principus, kurie niekada nebuvo įsipareigoję jokiai autentiškai formai žodžių“[332].

Priešingai nei prezumpcijos, teisinės fikcijos neužima pozicijos dėl operatyvinių faktų tikimybės. Pavyzdžiui, prezumpcijos ne tik sustabdo operatyvinį faktą, bet ir laikosi pozicijos dėl pačio operatyvinio fakto egzistavimo tikimybės, o teisinės fikcijos tokį operatyvinį faktą (akimirksniu) tiesiog daro nereikšmingu ar nereikalingu.[333] Palyginkime. Išsiųsto laiško prezumpcija nurodo, kad išsiuntus laišką, egzistuoja operatyvinio fakto tikimybė, kad jeigu laiškas buvo išsiųstas, tai tikėtina (preziumuojama), kad asmuo gavo išsiųstą laišką iki tokia prezumpcija yra paneigiama. Fikcijos atveju, išnykus operatyviniam faktui ir jo egzistavimo tikimybei būtų daroma išvada ir teigtina, kad jeigu laiškas buvo išsiųstas tai asmuo gavo laišką. Šiuo atveju operatyvinis faktas, kad laiškas buvo išsiųstas, yra nereikšmingas ir akimirksniu išnyksta, iš ko

[322]Petroski, *supra note,* 46: 498.
[323]Panomariovas, *supra note,* 3: 52.
[324]Petroski, *op cit.*, 497.
[325]Smith, *supra note,* 50: 1439.
[326]Smith, *supra note,* 170: 147.
[327]*Ibid*.
[328]Fuller, *supra note,* 98: 908.
[329]*Ibid*.
[330]Mar, *supra note,* 45: 442.
[331]Soifer, *supra note,* 48: 880.
[332]*Ibid*.
[333]Mar, *op cit.*, 442-443.

daroma išvada, kad asmuo gavo laišką. Imant kitą pavyzdį, prezumpcijos atveju būtų teigiama, kad įstatymai yra vieši ir visiems prieinami, todėl tikėtina (preziumuojama), kad visuomenė žino įstatymus. Fikcijos atveju būtų teigiama, kad visuomenė žino įstatymus, o pats operatyvinis faktas, kad įstatymai yra vieši ir visiems prieinami akimirksniu išnyksta kaip nereikšmingas. „Šis privalomo operatyvaus fakto sustabdymas paprastai įvyksta tokiose situacijose, kai reikia įrodyti tam tikrą ketinimą ar tam tikrą priežastinį ryšį, bet to negali būti“[334], o anot M. D. Mar „teisinės fikcijos dažnai naudojamos siekiant sušvelninti akivaizdžią tyčios ar priežastinio ryšio naštą, kurios reikalaujama iš kitos taisyklės ar principo“[335]. Toks fikcijų naudojimas siejamas su tuo, kad teisinė fikcija yra „protingo apgaulingumo priemonė, kuria teisėjai naudojasi siekdami paslėpti savo poreikį lanksčiai pritaikyti įstatymą naujoviškoms nusikaltimų formoms“[336].

Toliau lyginant teisines fikcijas su prezumpcijomis, pastebima, kad visos paneigiamos prezumpcijos yra prezumpcijomis grįstos išvados, kurios yra niekas kito, kaip tik teisinės fikcijos. Pavyzdžiui, imkime jau anksčiau analizuotas svarbiausias teisines prezumpcijas, tokias kaip, kad asmuo, nesulaukęs atitinkamo amžiaus, nesupranta savo veikos pavojingumo ir negali atsakyti baudžiamąja tvarka; kiekvienas pilietis žino įstatymus; suėjus senaties terminui asmuo yra nebepavojingas visuomenei; nekaltumo prezumpcija; įsiteisėjusio nuosprendžio teisingumo prezumpcija. Indukciniu būdu analizuojant šias prezumpcijas laikytume, kad šios teisinės prezumpcijos yra labiau tikėtinos ir preziumuotume šias faktines aplinkybes, kaip materialią tiesą kuri yra labiau tikėtina. Tačiau žvelgiant į šių paneigiamų prezumpcijų sampratą, pastebima, kad šios paneigiamos prezumpcijos yra tiesiog prezumpcijomis grįstos išvados, kurios yra tikrų tikriausios fikcijos, todėl šiomis paneigiamomis prezumpcijomis dažniausiai yra vadovaujamasi kaip fikcijomis, kurios, apart nekaltumo prezumpcijos yra beveik nepaneigiamos, arba nepaneigiamos visiškai, kas yra būdinga teisinei fikcijai. Taip pat vertinant šias paneigiamas prezumpcijas dalinai pasigendama prezumpcijai būdingo tikėtinumo, kas iš prielaidos darant išvadą taip pati būdinga teisinei fikcijai.

A. Panomariovas yra rašęs, kad „fikcijas visų pirma kuria įstatymų leidėjas, o teisės taikytojas, taikydamas tam tikras normas ir negalėdamas įveikti jų galios, normų aiškinimo būdu pasitelkia fikciją tam, kad galėtų išspręsti konkretų teisinį klausimą ar bylą“[337], tačiau sutinkant su A. Panomariovo nuomone, galima papildyti, kad kartais, teisės taikytojas, pasitelkdamas fikcijas ne tik pritaiko tam tikras teisės normas, bet ir susitapatindamas su įstatymų leidėju kuria naujas teisės normas. Pavyzdžiui iki 2016-03-01 įsigaliojusios BPK 28 straipsnio redakcijos, nukentėjusiuoju buvo pripažįstamas asmuo, „kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės

[334] *Ibid,* 443.
[335] *Ibid.*
[336] Petroski, *supra note,* 46: 518.
[337] Panomariovas, *supra note,* 3: 68.

žalos“[338], iš ko pastebima, kad LAT susitapatindamas su įstatymu leidėju, nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2-K-464/2005[339] ir kt., normų aiškinimo būdu pritaikęs fikciją, išplėtė nukentėjusiojo apibrėžimą, taip sukurdamas naują teisės normą, kuri tos pačios fikcijos pagalba, tik praėjus apie dešimčiai metų, įstatymų leidėjo buvo įtvirtinta baudžiamajame įstatyme ir nuo 2016-03-01 įsigaliojo BPK 28 straipsnio redakcijoje[340]. Įrodymų rinkimo procese taip pat neapsieita be teismo kuriamų fikcijų. Kaip žinoma, duomenys gauti įstatyme nenumatytu būdu įrodymais nepripažįstami, tačiau teisės normų aiškinimo būdu LAT susitapatindamas su įstatymu leidėju sukūrė naują teisės normą pasisakydamas, kad „duomenų gavimo (rinkimo) tvarkos pažeidimai savaime dar nereiškia, kad tokie duomenys jau negali būti įrodymais. Nustačius, kad, renkant duomenis buvo pažeista jų gavimo tvarka, būtina įvertinti: 1) ar nustatytos tvarkos pažeidimai turėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir 2) ar dėl šių pažeidimų buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės.“[341] „Tuo atveju, kai nustatoma, kad duomenų rinkimo (gavimo) tvarkos pažeidimai neturėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir juos renkant nebuvo atimtos ar iš esmės suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės, duomenys pripažįstami įrodymais“[342]. Ši fikcija tarsi nusako, kad egzistuoja teisėtų pažeidimų kategorija pripažįstant duomenis įrodymais“. M. D. Mar yra rašęs, kad augimo laikotarpiu, kai idėjų yra nedaug ir jos yra grubios, fikcijos „leidžia laipsniškai formuoti įstatymų rinkinį, nesiimant įstatymų leidybos veiksmų tenkinant neatidėliotinus norus“[343] ir įgalinant teisinius nurodymus taikyti taip, kad rezultatai atitiktų įstatymo pabaigos idealus, o pats fikcijos vaidmuo nepaprastai reikšmingas ir naudingas kuriant įstatymus[344], dėl ko dauguma autorių nagrinėjusių fikcijas pabrėžia, kad teismai pasinaudodami fikcijomis, turi sąmoningą tikslą iš įstatymų leidėjo pavogti įstatymų leidžiamąją galią. Pavyzdžiui L. L. Fuller išskyrė ir apibendrino teismų motyvus, kodėl pastarieji naudojasi teisinėmis fikcijomis. Tarp šių motyvų L. L. Fuller pirmu numeriu išskyrė politinį motyvą teigdamas, kad teismai pasitelkia sąmoningą melagingumą, turint tikslą pavogti įstatymų leidžiamąją galią rankomis, kurios negalėjo ar nedrįso to atvirai reikalauti. Teisėjai supratę, kad keičia įstatymą, dėl politinių priežasčių apgaulingai įtikina kitus, kad tik taiko galiojančius įstatymus.[345] Antruoju motyvu L. L. Fuller išskyrė emocinį konservatizmą, teigdamas, kad toks fikcijų naudojimas patenkina paties teismo

[338]INFOLEX, „Lyginamosios straipsnio redakcijos“, žiūrėta per internetą: www.infolex.lt/ta/CompareParts.aspx?Id=a35d8586-bfcc-4e23-a54b-bf62802ae693&AktoId=10708.
[339]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.“
[340]INFOLEX, *op cit.*
[341]„Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga,“ *supra note,* 1.
[342]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-303/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1727225 // „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204-689/2019“, žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1745456.
[343]Mar, *supra note,* 45: 456.
[344]*Ibid.*
[345]Fuller, *supra note,* 151: 519.

konservatyvumo, stabilumo ir tikrumo norą[346]. Trečiuoju motyvu buvo išskirtas patogumo motyvas, kuris atsiradus naujai teisinei formai, ją tiesiogiai sujungia su sena, tokiu būdu užtikrina tikrumą ir tobulėjimą[347]. Ketvirtuoju motyvu L. L. Fuller išskyrė intelektinį konservatizmą, kuris apibūdino teismų nežinojimą, kaip kitaip išdėstyti ir paaiškinti naujai taikomą principą[348] ir teigė, kad „žmogaus protas yra mašina, kuriai taikomi tam tikri apribojimai“[349], todėl „teisėjas gali būti priverstas panaudoti fikciją dėl savo nesugebėjimo nurodyti savo rezultato nefiktyvumą“[350].

Tačiau nenukrypstant nuo teiginio, kad teisėjai fikcijų pagalba kuria teisės normas, pastebima, kad toks teisės normų kūrimas, siekis suvaržyti teisinę diskreciją konstitucinėje demokratijoje, bei faktas, kad teisėjai priima norminį teisinį modelį yra ne tik įgyvendinamas, bet yra ir kruopščiai slepiamas[351]. Teisėjai niekada nėra atvirai ir tiesiogiai pasisakę apie savo teisę sugalvoti ar pakeisti įstatymus[352], kas nėra sveikintinas bruožas demokratinėje valstybėje, kadangi kurti teisės normas yra įgaliotas tik įstatymų leidėjas, o teismo funkcijos turėtų apsistoti tik taikant įstatymų leidėjo įtvirtintas teisės normas. Tačiau vertinant susiklosčiusią problematiką, nuomonės, dėl įstatymų leidybos teisėjų rankose išsiskiria ir yra dviprasmiškos, todėl trumpai apžvelkime teigiamas ir neigiamas įžvalgas.

Nėra paslaptis, kad įstatymas, kad ir koks jis bebūtų, turi tam tikrų įstatyminių spragų, todėl norėdami tinkamai atlikti savo teisminę funkciją, teisėjai dažnai turi rengti teisines normas, kad įstatyminės spragos būtų užpildytos[353]. „Teisiniai pokyčiai įvyksta užpildžius spragas tarp taisyklių taip, kaip tuo metu atrodo patogiausia ar paprasčiausia“[354]. „Iš tikrųjų, metodai, tarp jų – fikcijos, <...> įskaitant ir analogiškus samprotavimus bei perspektyvinius samprotavimus, yra geriau apgalvoti kaip leidžiantys rasti pusiausvyrą tarp lankstumo ir stabilumo“[355], o geriausia ko galima tikėtis yra tai, „kad bendrasis įstatymas išlieka lankstus, eksperimentinis ir pragmatiškas“[356]. „Naudodamiesi „tarsi“ samprotavimais, teisinės fikcijos palengvina teisinių normų taikymą naujoms ir naujoms aplinkybėms per analogiją, lygiavertiškumo argumentus ir tai, kas tik gali būti apibūdinta kaip tikėjimo šuolis“[357], todėl pačios fikcijos yra bandymo ir klaidų forma, bėgant laikui, leidžiančios bendrauti ir dalintis dinamiškais ištekliais tarp teismų. Tai būdas, kuriuo teismai išsprendžia konkrečias problemas visoje teisės sistemoje.[358] Vertinant šiuos teiginius, galima teigti,

[346]*Ibid,* 520.
[347]*Ibid.*
[348]*Ibid,* 524.
[349]*Ibid.*
[350]*Ibid.*
[351]Smith, *supra note,* 50: 1474.
[352]Smith, *supra note,* 170: 150.
[353]Smith, op cit., 1495.
[354]Mar, *supra note,* 45: 458.
[355]*Ibid,* 459.
[356]*Ibid.*
[357]Knauer, *supra note,* 42: 48.
[358]Mar, *op cit.,* 462-463.

kad teismas turi priimti atitinkamą sprendimą čia ir dabar, teismas negali vilkinti bylos ar laukti kol įstatymų leidėjas, kad ir tų pačių fikcijų pagalba, priims naujas teisės normas. Tai nėra iš dalies suderinama su baudžiamojo proceso tikslu, kadangi užuot užtikrinant teisingumą, atsirandančios įstatymų spragos leistų asmenims išsisukti nuo baudžiamosios atsakomybės, tuo tarpu ir teisingumo, o pats teismui suteiktos teisėtos funkcijos atsisakymas gali sukelti teisėtų padarynių[359]. Pavyzdžiui, jeigu nebūtų teisinės fikcijos, kurios pagrindu daroma išvada, kad visuomenė žino įstatymus, įstatymų nežinojimas galėtų būti puikus pretekstas išvengti baudžiamosios atsakomybės, kadangi tokiu atveju asmuo nežinantis įstatymų, neturėtų nei tyčios, nei neatsargumo pažeisti galiojantį baudžiamąjį įstatymą.

Kita vertus teisinė fikcija yra priemonė, kuria bandoma nuslėpti faktą, kad teismo sprendimas neatitinka galiojančių įstatymų ir gali padaryti daugiau žalos, nei naudos[360], o įstatymas ar norminis sprendimas buvo pakeistas teisėjų rankose. Kitaip sakant, teismas, pakeisdamas teisės normas remiasi informacija, kad naujų teisės normų kūrimas yra žinoma įstatymų leidėjui[361]. Taip be įstatymų leidėjo žinios teismas tarsi prilygina save visažiniam įstatymų leidėjui[362], bei prisiima atsakomybę dėl to, ką įstatymų leidėjai daro ar nežino[363]. Žiūrint iš įstatymų leidėjo perspektyvos, pastebima, kad įprastoje teisinės fikcijos ataskaitoje „nepateikiama daug patarimų, kaip elgtis su konkrečiomis prielaidomis, priešingomis faktui, susijusiomis su įstatymų leidybos visumos fikcijomis“[364], o patys teismai kartais tvirtina, kad tokios prielaidos yra pagrįstos nesigilinant į jų aprašomąjį tikslumą[365] ir kartais teismai yra tiesiog priversti pasikliauti savo intuicija, kaip ir tai, kad tos intuicijos paaiškės suklydusios[366]. Tačiau anot A. Panomariovo nors „įstatymų leidėjas turi visas galias pats nenaudoti fikcijų ir imtis priemonių, kad jų nenaudotų kiti, tačiau jis ne tik kad nieko nedaro, bet dar, priešingai, pats kuria fikcijas ir taip pateisina, o kartu ir įteisina jų naudojimą“[367], todėl O. S. Rundell tokį fikcijų panaudojimą teisėje prilygino teisėjų pasimėgavimu fikcijomis ir jų baltuoju įstatymo melu[368]. Apibendrinant galima teigti, kad nors ir įstatymų leidėjo mažai sureguliuotos, tačiau prielaidos, grįstos apgaulingu melu, (fikcijos) yra ne tik plačiai naudojamos pagrindžiant faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą, bet ir teisės aiškinimo būdu naudojamos teismo siekiant pritaikyti teisės normas, bei susitapatinant su įstatymų leidėju kurti naujas teisės normas. Tačiau nenukrypstant nuo jau žinomo teisinės fikcijos apibrėžimo, iškyla

[359]Smith, *supra note,* 50: 1478.
[360]Mar, *supra note,* 45: 456.
[361]Petroski, *supra note,* 46: 479.
[362]*Ibid,* 488.
[363]*Ibid,* 494.
[364]*Ibid,* 500.
[365]*Ibid,* 489.
[366]Smith, *op cit.,* 1449.
[367]Panomariovas, *supra note,* 3: 71.
[368]Rundell, *supra note,* 47: 80.

klausimas, ar fikcijų panaudojimas apskritai yra siejamas su tiesos apibrėžimu, ar su idealizuojamu įsivaizduojamu teisingumu.

Kaip buvo minėta ankščiau, pats žodis tiesa yra kilęs iš lotynų kalbos ir yra siejamas su teisybe, o teisybė dažniausiai yra prilyginama teisingumui, todėl šie žodžiai yra glaudžiai susiję. „Atsižvelgiant į tai, kad bet koks fikcijų aptarimas būtinai reiškia supratimą apie tiesa, labai svarbu nustatyti tinkamą tiesos matą“[369]. „Įstatymai, sukurti remiantis aplaidžiomis prielaidomis, dažnai yra supaprastinantos tikrovės klastotės, nepaprastai naudingi kai kuriais tikslais ir labai pavojingi, kai naudojami tikslams, kurie nepriskiriami juos sukūrusiam mokslininkui“[370]. Todėl sąmoningai nekreipiant dėmesio į tam tikrus sukeliamus fikcijų veiksnius, esant sudėtingai situacijai reikia nuolatos prisiminti siekiamą tikslą ir jo svarbą[371]. Pažymėtina, kad nustatyti tiesą baudžiamajame procese yra labai svarbu, tačiau tam tikrais atvejais, neužpildžius įstatyminių spragų, tiesos pasiekti tarsi neįmanoma, o nepasiekus tiesos, ir teisingumo. Todėl šalia noro pasiekti tiesą, greta vyrauja ir įsivaizduojamo teisingumo siekis. Iš šių teiginių atsiranda supratimas, kad fikcijos, nors ir yra priešpriešinamos tiesai, padeda nustatyti tiesą, bei kartu, ir teisingumą. Tai yra tarsi teisės normų kūrėjo ar jų taikytojo sąmoningas sukčiavimas, apgaulė, teisės normų adresato atžvilgiu[372]. Mes negalime išsiversti be fikcijų pagalbos, tačiau taip pat suvokiame, kad pati fikcija yra bloga, dėl jų nesuderinamumo absoliučiai, objektyviai, ar dėl jų apsimetimo tiesai[373], nes netinkamai pritaikius fikciją galime ne tik priartėti prie tiesos ir teisingumo, bet ir priešingai, nuo to nutolti. Fikcijų reikšmė yra ta, kad be gero fikcijų paaiškinimo, fikcija neturėtų būti suprantama kaip nekenksminga[374].

Apibendrinant fikcijų panaudojimą teismų praktinėje veikloje, galima teigti, kad fikcijos yra paremtos diskreciniu mąstymo procesu, kuriuo operuojant tam tikromis teisės normomis, remiantis logika bei sveiku protu, taupant laiką ir ekonominius resursus yra sukuriamos įvairios konstrukcijos teisinėms įrodinėjimo problemoms spręsti, kuriomis yra formaliai įrodinėjamas materialus faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas.

Teisėje teisėjai naudojasi fikcijomis sušvelninant akivaizdžią tyčios ar priežastinio ryšio naštą. Taip pat norėdami nustatyti tiesą, pasiekti tikrąjį teisingumą baudžiamajame procese, susiduriant su pasenusio, nelankstaus įstatymo problemomis, teisėjai teisinėmis fikcijomis naudojasi atlikdami savo teisminę funkciją taip, kad patys vogtų įstatymų leidžiamąją galią ir kurtų naujas teisės normas, o kuriant naujas teisės normas, fikcijas pritaiko taip, kad pasenusio įstatymo spragos užsipildo ir pačios fikcijos atitinka norimą teoriją ir faktus taip, kad yra užtikrinamas ne tik savo,

[369]Knauer, *supra note*, 42: 23.
[370]Fuller, *supra note*, 98: 888.
[371]*Ibid*.
[372]Panomariovas, *supra note*, 3: 52.
[373]Samek, *supra note*, 41: 290.
[374]Petroski, *supra note*, 46: 478.

bet kartu ir visuomenės stabilumo, tikrumo ir tobulėjimo jausmas. Toks teisinių fikcijų naudojimas yra susijęs su nuolat kylančiomis praktinėmis įrodymų prieinamumo problemomis, kadangi konstitucinėje teisėje trūksta teksto, o bendrojoje teisėje reikalaujama kurti ir taikyti principus. Tam tikrais atvejais, neužpildžius įstatyminių spragų, tiesos pasiekti tarsi neįmanoma, todėl fikcijos, nors ir yra priešpriešinamos tiesai, padeda nustatyti tiesą. Tai yra tarsi teisės normų kūrėjo ar jų taikytojo sąmoningas sukčiavimas teisės normų adresato atžvilgiu. Mes negalima išsiversti be fikcijų pagalbos, tačiau taip pat suvokiame, kad pati fikcija yra bloga, jų pagalba galime ne tik priartėti prie tiesos, bet ir priešingai, nuo jos nutolti. Tai priemonė, kuria bandoma nuslėpti faktą, kad teismo sprendimas neatitinka galiojančių įstatymų ir gali padaryti daugiau žalos, nei naudos, o įstatymų leidėjas nors ir turi visas galias pats nenaudoti fikcijų ir imtis priemonių, kad jų nenaudotų kiti, ne tik kad nieko nedaro, bet priešingai, pats kuria fikcijas ir taip pateisina, o kartu ir įteisina jų naudojimą.

Atsižvelgiant į atliktą teisinės fikcijos ir jos panaudojimą teismų praktinėje veikloje analizę, galima daryti išvadą, kad nors ir įstatymų leidėjo mažai sureguliuotos, tačiau fikcijos yra ne tik plačiai naudojamos pagrindžiant faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą, bet ir teisės aiškinimo būdu teismų naudojamos pritaikant ar kuriant naujas teisės normas.

3. 3. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – prejudicijos panaudojimas teismų praktinėje veikloje

„Lietuvos baudžiamojo proceso moksle prejudicijai, kaip savotiškam teisiniam reiškiniui, <...> nebuvo skirta pakankamai dėmesio“[375], tačiau Lietuvos teismų praktika yra prisotinta įvairių prejudicijų, tiksliau, prejudicinių sprendimų, todėl teismui dažnai tenka „taikyti kai kurių kitų teismų jau priimtus ir nustatytus teisinius principus“[376]. Pavyzdžiui, teismui atlikus savo nepriklausomus tyrimus, teismas pasitelkdamas prejudiciją „gali remtis savo egzistuojančiomis sąvokomis, kad ir kokios tikslios ar netikslios jos būtų“[377], taip pat aukštesnės instancijos teismas gali „įpareigoti žemesnės instancijos teismą taikyti aukštesniojo teismo precedentą“[378], kas verčia susimastyti, kad „galbūt laikinas pasiaukojimas teismų ekonomikoje siekiant sukurti lanksčius standartus yra maža kaina, kurią reikia sumokėti ten, kur tikslas, rodantis pačią doktriną, yra teisingesnis rezultatas“[379].

[375]Panomariovas, *supra note,* 8: 373.
[376]Poulin, *supra note,* 52: 429-430.
[377]Kaplan, Janghorbani, *supra note,* 55: 148.
[378]Poulin, *op cit.,* 429.
[379]*Collateral Estoppel, supra note,* 51: 390.

Nors kiekvienoje teisės sistemoje ir vyrauja prejudiciniai priimti teismo sprendimai, tokie sprendimai gali turėti reikšmės vėlesniame susijusiame procese[380], o tokia prejudicijos „doktrina neužkerta kelio šaliai bylinėtis dėl pačios bylos faktinių aplinkybių ar panaikinti argumentą, kad ankstesnis precedentas nereglamentuoja vėlesnės bylos faktų“[381]. „Šie klausimai dažnai priklauso nuo konkretaus faktinio konteksto, kuris gali skirtis kiekviename teismo procese“[382]. Todėl „norėdami nustatyti, ar ankstesnė nutartis turi išskirtinį poveikį, teismas turėtų paklausti, ar pasikeitė reikšmingi faktai ir ar neteisėta kliudyti atsakovui spręsti šį klausimą. Ar konkretus nutarimas taps bylos teise, dažnai priklausys nuo to, ar nutartyje, kuria grindžiamas nutarimas, faktinės aplinkybės yra tapačios.“[383] Remtis ar nesiremti prejudiciniais faktais yra paliekama teismo diskrecijai, todėl „kai kurie teismai pirmąjį teismo procesą laiko visiškai negaliojančiu“[384], o „kiti daro išvadą, kad sprendimas tampa bylos įstatymu visoms paskesnėms stadijoms“[385].

Analizuojant prejudicijos panaudojimą baudžiamajame procese pastebima, kad kaltinimas dažnai siekia naudoti prejudiciją kaip puolamąjį įrankį vėlesniame teisme tam, kad kaltinamasis negalėtų ginčyti ankstesnio teismo įsiteisėjusių faktinių aplinkybių ar pačio įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio, kuriuo kaltinamasis yra nuteistas.

Prejudicija, kaip puolamasis įrankis pasireiškia, kai kaltinimas apkaltinamąjį teismo nuosprendį pasitelkia naujame įrodinėjimo procese, siekiant neleisti pakartotinai aptarti ankstesniame nuosprendyje nustatytų klausimų[386]. Įrodinėjimo taisyklės neriboja ankstesnio naudojimosi nuteisimu už atliktą nusikaltimą, todėl toks išankstinio nuosprendžio įrodymas yra priimtinas, išskyrus atvejus, kai draudžia Konstitucija, ar teismas nustato, kad įrodymai sukuria tokią nesąžiningos žalos riziką kaltinamajam, kad ji turėtų būti atmesta[387]. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais gali būti netgi tikslinga vengti kaltinamojo nagrinėjant kitus klausimus[388], o tai ar leidžiama naudoti prejudiciją, turėtų priklausyti nuo prokuratūros nagrinėjamo klausimo. Be to „net jei teismas leistų naudoti prejudiciją, prokuratūra vis tiek turėtų pateikti nusikaltimo įrodymus“[389], kad asmuo būtų pripažintas kaltu baudžiamojoje byloje, nes „kaltinamojo laisvės interesas yra svarbesnis už įprastus efektyvaus teisminio administravimo rūpesčius, kurie dažnai būna civiliniame procese“[390]. Todėl prejudicija, kaip puolamasis įrankis, gali ne tik pažeisti kaltinamojo teises, bet jos panaudojimas turi būti įvertintas sprendžiant ir sąžiningumo klausimus. Svarbiausia,

[380]Poulin, *supra note,* 52: 429.
[381]*Ibid,* 430.
[382]*Ibid,* 440.
[383]*Ibid,* 444-455.
[384]*Ibid,* 428.
[385]*Ibid.*
[386]*Ibid,* 499.
[387]*Ibid,* 463.
[388]*Ibid,* 419.
[389]*Ibid,* 462.
[390]*Ibid,* 461.

kad teismai niekada neturėtų taikyti prejudicijos tam, kad kaltinamajam „neleistų bylinėtis dėl nusikaltimo sudėties, net jei tas elementas buvo ginčijamai išspręstas ankstesniu nuosprendžiu. Vietoj to, kiekvienu atveju patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn turėtų būti reikalaujama, kad būtų įrodyti visi nusikaltimo elementai. Draudimas kaltinamiesiems bylinėtis dėl nusikaltimo sudėties prieštarautų konstitucinei teisei į teismo posėdį.“[391] Kaltinamąjį baudžiamajame procese taip pat saugo ir BPK 301 straipsnio 1 dalyje įstatymų leidėjo įtvirtinta nuostata, kuri konfrontacijos sąlygoje reikalauja, kad liudytojai prieš kaltinamąjį „pasirodytų ir duotų parodymus <...> teisme ir kad teisė į konfrontaciją nėra lengvai įveikiama vyriausybės interesais dėl veiksmingumo, patikimais įrodymais arba išlaikant ir saugant teismo diskreciją“[392], todėl atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, prejudicija, kaip puolamasis įrankis turėtų būti naudojamas atsargiai ir tik atidžiai apsvarsčius.

Visai priešinga situacija įžvelgiama panaudojant prejudiciją, kaip puolamąjį įrankį prieš trečiuosius asmenims, kadangi toks teisinis reguliavimas yra tinkamas saugant trečių asmenų teises, o atsižvelgiantį teismų praktiką, pastebima, kad teismai iš tikrųjų netaiko prejudicijos prieš asmenis, kurie nebuvo ankstesnio bylinėjimo klausimais šalis[393]. Taikydami prejudicijos doktriną yra panaudojama per daug jėgos, kad įstatymas nuteistų asmenį nedalyvavusį ankstesniame teismo procese. Skirtingų kaltinamųjų „aplinkybės gali būti pakankamai skirtingos, kad būtų gauti skirtingi rezultatai, net jei jie kaltinami už tą patį nusikalstamą elgesį“[394]. Trečiajai šaliai negali būti uždrausta reikalauti kitokio rezultato ir ji turi galėti įrodyti, kad faktai reikalauja kitokio rezultato arba bandyti įtikinti teismą, kad ankstesnis sprendimas yra neteisingas.[395] Todėl prejudicijos, kaip puolamojo įrankio, naudojimas iš esmės yra nesąžiningas kaltinamojo „atžvilgiu, kuris privalo ginti kiekvieną bylą nežinodamas, kokie papildomi aiškinimai ar atsakomybė už jį gali būti priversta vėliau, remiantis nepalankiu pirmojo ieškinio sprendimu“[396]. Pavyzdžiui, automobilyje, kuriame sėdėjo trys jaunuoliai randama narkotinių medžiagų. Nuteisus pirmąjį asmenį dėl narkotinių medžiagų turėjimo, tikėtina, kad tais pačiais įrodymais galėtų, greičiausiai ir būtų nuteisti antras ir trečias jaunuoliai, todėl teismui vadovaujantis prejudicija ir pirmojo jaunuolio apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, be jokio įrodymų tyrimo ir jų vertinimo toks nuteisimas būtų ne tik tariamas, bet ir visiškai įmanomas. Šiuo pavyzdžiu, prejudicijos panaudojimas iš esmės yra nesąžiningas antro ir trečio jaunuolių atžvilgiu. Iš šių jaunuolių būtų atimama teisė reikalauti kitokio rezultato, jie negalėtų bandyti įtikinti teismo, kad ankstesnis sprendimas yra neteisingas, taip pat būtų pažeista konstitucinė teisė į teismo posėdį, bei nesivadovaujant BPK 301 straipsnio 1 dalimi, BPK teisės

[391] *Ibid,* 469.
[392] *Ibid,* 460.
[393] *Ibid,* 465.
[394] *Ibid,* 466.
[395] *Ibid,* 469-470.
[396] *Collateral Estoppel, supra note,* 51: 354.

normos. Panaši situacija gali susiklostyti ir kyšininkavimo ar papirkimo atveju, tiksliau, asmuo davęs kyšį, papirkėjas, ir asmuo priėmęs kyšį, valstybės tarnautojas, galėtų būti nuteisti pasitelkiant prejudiciją tų pačių įrodymų sąskaita. Pavyzdžiui, asmeniui davusiam kyšį ir sutikus su prokuroro siūlymu sumažinti bausmę ir užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, o šiam įsakymui įsiteisėjus, tokiu prejudiciniu teismo sprendimu galėtų būti nuteistas ir asmuo priėmęs kyšį. Tačiau toks procesas būtų iš esmės nesąžiningas asmens priėmusio kyšį atžvilgiu, kadangi iš jo taip pat būtų atimama teisė reikalauti kitokio rezultato, jis negalėtų bandyti įtikinti teismo, kad ankstesnis sprendimas yra neteisingas, taip pat būtų pažeistos jo konstitucinės teisės, bei BPK teisės normos.

Visai priešinga situacija gali susiklostyti keletai asmenų nukenčiant nuo vieno asmens, juridinio asmens ar pan. Šiuo atveju valstybė įrodžiusi tokio asmens (juridinio asmens ar pan.) kaltumą viename teismo nuosprendyje, galėtų paskatinti ir kitus nukentėjusiuosius kreiptis dėl jiems padaryto nuostolio. Nagrinėjamu atveju antrą kartą asmens (juridinio asmens ar pan.) nuteisti nepavyktų dėl teisėje vyraujančio non bis in idem principo, tačiau kiti nukentėję asmenys, vadovaujantis šiuo įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, tiksliau, prejudicijos pagalba be jokio įrodymų tyrimo ir jų vertinimo galėtų nesunkiai išsireikalauti atlyginti jiems padarytą žalą civilinėje justicijoje. Šiuo atveju kitiems nukentėjusiesiems, t. y. tretiems asmenims nėra atimama teisė remtis prejudicija ir visi įrodymai nėra įrodinėjami iš naujo nes CPK numato nusikalstamų veikų padarinių prejudicijos taikymą. Tačiau atsižvelgiant į tarpšakinės prejudicijos taikymą, skirtingose teisės šakose, prejudicija nėra taikoma vienodai.

Kalbant apie tarpšakinę prejudiciją, pagal BPK 109 straipsnio nuostatas, nuo nusikalstamos veiklos nukentėjusiam asmeniui nagrinėjant baudžiamąją bylą, tuo pačiu metu gali būti atlyginta ir jam padaryta turtinė ar neturtinė žala[397]. Tačiau šiuo atveju, baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas, tiesiog išsprendžia ir civilinio ieškinio klausimą, o tokiu atveju tarpšakinė prejudicija niekaip nepasireiškia. Nors baudžiamojoje justicijoje ir nėra įtvirtinta prejudicija, vis dėl to BPK 112 straipsnio 4 dalyje įstatymų leidėjas yra numatęs tarpšakinės prejudicijos taikymo galimybę, pavyzdžiui „jei ieškinys atmetamas civilinio proceso kodekso tvarka, ieškovas netenka teisės pareikšti tą patį ieškinį baudžiamojoje byloje“[398]. Panašus reglamentavimas numatytas ir priėmus sprendimą, kurį teismas priima dėl civilinio ieškinio išteisinęs kaltinamąjį. Pavyzdžiui, „jei baudžiamojo proceso metu nustatoma, kad įtariamuoju ar kaltinamuoju buvusio asmens veika neturi nusikalstamos veikos požymių, civilinis ieškinys negali būti tenkinamas“[399] nurodant, kad asmeniui buvo padaryta žala ne dėl nusikalstamos veikos, o nuo tokio asmens nukentėjęs asmuo su ieškiniu gali kreiptis civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka[400]. Šiuo atveju LAT yra išaiškinęs, kad

[397]Ažubalytė, Jurka, Zajančauskienė, *supra note,* 27: 363.
[398]„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra note,* 5.
[399]Bučiūnas, Gruodytė, Šalčius, *supra note,* 28: 534.
[400]*Ibid*.

„ieškinys atmetamas, jeigu neįrodyta, kad kaltinamasis dalyvavo darant nusikalstamą veiką,<...> dėl ieškinio galioja prejudicija, reiškianti visų teismų, nagrinėjančių bylą, pareigą priimti be patikrinimo ir įrodymų faktus, anksčiau nustatytus teismo sprendimu ar nuosprendžiu kitoje byloje. <...> Todėl, jei civilinis ieškinys atmestas nuosprendžiu baudžiamojoje byloje, nukentėjusysis (civilinis ieškovas) netenka teisės pareikšti tą patį ieškinį civilinio proceso tvarka,“[401] o „nenustačius asmens kaltumo dėl nusikalstamos veikos padarymo, net ir neturint jokių abejonių dėl visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų buvimo, civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje negali būti tenkinamas“[402].

Tačiau žvelgiant į civilinę justiciją, priešingai nei baudžiamojo justicijoje, prejudicija civilinėje justicijoje yra įtvirtinta įstatymo. Šioje teisės šakoje, prejudicija (kartu ir tarpšakinė prejudicija) yra įtvirtinta CPK 182 straipsnio 1 dalies 2, 3 punktuose ir įpareigoja vadovautis prejudicija ne tik bylose, kuriose dalyvauja tos pačios šalys, bet ir nustato nusikalstamų veikų, bei administracinio nusižengimo padarinių prejudiciją. Nusikalstamų veikų padarinių prejudicija yra pripažįstama ir LAT. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-245/2010 ir nutartyje baudžiamojoje byloje 2K-225-303/2019 yra pasisakęs, kad „įsiteisėjusio procesinio dokumento negalima paneigti ar nuginčyti; teismo nuosprendžio prejudicinės galios taisyklė galioja ir teismui. Įsiteisėjęs teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje privalomas teismui, nagrinėjančiam civilines bylas dėl asmens, kuriam priimtas teismo nuosprendis, veiksmų civilinių teisinių padarinių. CPK 182 straipsnio 3 punkto norma reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą civilinio proceso tvarka, neturi teisės revizuoti įsiteisėjusio teismo nuosprendžio; tokiu reglamentavimu užtikrinamas visų asmenų lygybės įstatymui įgyvendinimas.“[403]

Toliau analizuojant tarpšakinę prejudiciją įžvelgiama, kad baudžiamojoje justicijoje tarpšakinė prejudicija nėra ne tik įtvirtinta, bet ir nėra pripažįstama dėl įvairių priežasčių, nes „įrodinėjimo dalykas skirtingose teisenoje yra skirtingas. Skiriasi ir įrodinėjimo procedūros, faktinių aplinkybių vertinimo kriterijai <...> tie patys duomenys (įrodymai) <...> vertinami nevienodai“[404]. Pavyzdžiui, A. Panomariovas yra išskyręs, kad Civilinėje justicijoje „kai kuriems įrodymams yra suteikiama didesnė teisinė reikšmė“ nei kitiems. Bylos vilkinimas nepateikiant įrodymų, kurie galėjo būti pateikti anksčiau, ar tokių įrodymų pavėluotas pateikimas teismui

[401]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga, Nr. 29. 29,“ 2008, žiūrėta per internetą:http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/91332.

[402]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-75-788/2019,“ *supra note,* 299.

[403]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-245/2010,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/164900 // „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-303/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1770771.

[404]Panomariovas, *supra note,* 8: 376.

suteikia teisę atsisakyti tokių įrodymų ir pan[405]. Be to, baudžiamojoje teisėje siekiama nesinaudoti tarpšakine prejudicija, dėl nepasitikėjimo teismais, kurie vykdo kitas teisenas, bei „kartu nenoras prisiimti atsakomybę už šių teismų sprendimus ir jais nustatytų faktų ar aplinkybių tinkamumą“[406]. Anot A. B. Poulin, skirtingose teisės šakose, skirtingiems asmenims, gali skirtis ir pats įrodymų leistinumas[407], o anot J. Rinkevičiaus, „teisiamasis gali nesutikti su faktinėmis aplinkybėmis, kurios buvo nustatytos įsiteisėjusiu civilinės bylos sprendimu, nors jis pats nagrinėjant tą bylą dalyvavo kaip atsakovas“[408], kadangi baudžiamojoje byloje kaltinamojo teisės „yra daug platesnės negu atsakovo teisės civiliniame procese, todėl besąlygiškas prejudicialumo taikymas šiuo atveju irgi reikštų nesiskaitymą su kaltinamojo teise į gynybą“[409]. Vertėtų pažymėti, kad panašią nuomonę išsakė ir LAT nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187/2004 teigdamas, kad „civilinio proceso tvarka ištirtiems įrodymams suteikiama prejudicinė reikšmė baudžiamajame procese“[410] prieštarauja BPK 20 straipsnio nuostatomis. LAT nutaryje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005 nurodė, kad „pagal Konstituciją ir kitus Lietuvos įstatymus nustatytomis baudžiamojoje byloje aplinkybėmis laikomos tos, kurios remiasi įrodymais, surinktais laikantis Baudžiamojo proceso kodekso normų. Institucijų, nagrinėjančių asmenų konstitucinės atsakomybės klausimus, padarytos išvados neturi prejudicinės galios baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui.“[411] O nutartyse baudžiamosiose bylose Nr. 2K-198-689/2019 ir 2K-236-689/2019 pasisakęs, kad „baudžiamajame procese, skirtingai nuo civilinio proceso, <...> nenurodyta galimybė naudoti prejudicinius faktus. Tai reiškia, kad nagrinėdamas bylą teismas privalo“[412] tiesiogiai ir betarpiškai „ištirti įrodymus ir savarankiškai nustatyti bei nuosprendyje išdėstyti aplinkybes ir duomenis, nurodytus BPK 305 straipsnyje“[413], „nepaisydamas to, kad kitoje byloje dėl kitų asmenų tos pačios aplinkybės buvo tirtos ir yra priimtame nuosprendyje išdėstytos bei įvertintos“[414]. Taigi priimtose civilinėse bylose, „nustatytos aplinkybės neturi prejudicinės reikšmės baudžiamojoje byloje“[415]. A. Panomariovas yra rašęs, kad „vidinio įsitikinimo nuostata neatleidžia teismo nuo aplinkybių, turinčių reikšmės bylai

[405]*Ibid*.
[406]*Ibid,* 373.
[407]Poulin, *supra note,* 52: 418-419.
[408]Rinkevičius, *supra note,* 12: 28.
[409]*Ibid*.
[410]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187/2004.“
[411]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005.“
[412]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-689/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1744645 // „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236-689/2019,“ žiūrėta per inetnetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1768785.
[413]*Ibid*.
[414]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-689/2019,“ *supra note,* 412.
[415]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236-689/2019,“ *supra note,* 412.

teisingai išspręsti, įrodinėjimo net tais atvejais, kai tos aplinkybės jau buvo nustatytos kitas teisenas vykdančių teismų, taip pat neleidžia tokių aplinkybių įrodytumo prezumpcijos, kai išvados daromos perkėlus įrodinėtinas aplinkybes iš kitų institucijų sprendimų“[416].

Apibendrinant tarpšakinės prejudicijos panaudojimą baudžiamajame procese, galima teigti, kad teismai baudžiamajame procese ignoruota tarpšakinės prejudicijos rezultatus, tačiau galima pateikti ir diskutuotinų atvejų kai tarpšakinė prejudicija privalėtų būti naudojama baudžiamajame procese. Pavyzdžiui, civilinėje byloje įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažinus asmenį, kuris baudžiamojoje byloje buvo liudytojas, mirusiu ir nepripažįstant šių prejudicinių faktinių aplinkybių baudžiamajame procese, miręs asmuo būtų kviečiamas liudyti, o už neatvykimą tokiam asmeniui taip pat galėtų būti skiriamos ir procesinės prievartos priemonės. Ši situacija yra ganėtinai reali, todėl tam tikri tarpšakiniai prejudiciniai sprendimai, paliekant jų panaudojimo galimybę vertinti teismo diskrecijai, turėtų būti naudojami ir baudžiamojoje justicijoje. Anot A. Panomariovo „įrodinėjimo procesų skirtumai nepaneigia tarpšakinės prejudicijos rezultatų naudojimo, priešingai, leidžia atsakyti į klausimą, kurios faktinės aplinkybės baudžiamajame procese turėtų būti pripažįstamos prejudicinėmis, o kurios ne“[417]. Tokia tarpšakinė prejudicija taip pat galėtų būti įveikiama taikant atnaujinimo institutą, kas sudarytų nuomonę, kad prejudicijos doktrina suteikdama tam tikro nuoseklumo yra ganėtinai lanksti, kad apsaugotų teisingumo interesus[418], o toks reikšmingų aplinkybių tyrimas skatintų sąžiningą teismo diskreciją įrodinėjimo procese[419].

Apibendrinant prejudicijos panaudojimą teismų praktinėje veikloje, pastebima, kad Lietuvos teismų praktika yra prisotinta įvairių prejudicijų ar prejudicinių sprendimų taikant kai kurių kitų teismų jau priimtus ir nustatytus teisinius principus. Prejudicija yra universali teisinės technikos priemonė, paremta diskreciniu mąstymo procesu, kuri remiantis logika bei sveiku protu, taupant laiką ir ekonominius resursus sukuria įvairias konstrukcijas teisinėms įrodinėjimo problemoms spręsti, kuriomis yra formaliai įrodinėjamas materialus faktinių aplinkybių buvimas ar nebuvimas, o toks įstatymų leidėjo mažai reguliuojamas faktinių aplinkybių įrodinėjimas gali būti tiek naudingas, tiek pavojingas, ir turėtų būti taikomas atsakingai. Analizuojant prejudicijas, pastebėta, kad prejudicijos doktrina neužkerta kelio šaliai bylinėtis dėl pačios bylos faktinių aplinkybių ar panaikinti argumentą, kad ankstesnis precedentas nereglamentuoja vėlesnės bylos faktų. Šie klausimai dažnai priklauso nuo konkretaus faktinio konteksto, kuris gali skirtis kiekviename teismo procese. Ar konkretus nutarimas taps bylos teise, dažnai priklausys nuo to, ar nutartyje, kuria grindžiamas nutarimas, faktinės aplinkybės yra tapačios.

[416]Panomariovas, *supra note,* 8: 372.
[417]*Ibid,* 376.
[418]Poulin, *supra note,* 52: 443.
[419]*Collateral Estoppel, supra note,* 51: 390.

Prejudicijos pavojingumas pasireiškia, kai kaltinimas apkaltinamąjį teismo nuosprendį pasitelkia naujame įrodinėjimo procese, siekiant neleisti pakartotinai aptarti ankstesniame nuosprendyje nustatytų klausimų. Nors įrodinėjimo taisyklės neriboja ankstesnio naudojimosi nuteisimu už atliktą nusikaltimą, toks išankstinio nuosprendžio įrodymas yra priimtinas, išskyrus atvejus, kai draudžia Konstitucija, ar teismas nustato, kad įrodymai sukuria tokią nesąžiningos žalos riziką kaltinamajam, kad ji turėtų būti atmesta.

Visai priešinga situacija įžvelgiama naudojant prejudiciją prieš trečiuosius asmenims, kadangi prieš tokius asmenis teismai iš tikrųjų netaiko prejudicijos, o toks teisinis reguliavimas yra tinkamas saugant trečių asmenų teises. Taikant prejudicijos doktriną yra panaudojama per daug jėgos, kad įstatymas nuteistų asmenį nedalyvavusį ankstesniame teismo procese, todėl prejudicijos naudojimas iš esmės yra nesąžiningas kaltinamojo atžvilgiu, kuris privalo ginti kiekvieną bylą nežinodamas, kokie papildomi aiškinimai ar atsakomybė už jį gali būti priversta vėliau, remiantis nepalankiu pirmojo ieškinio sprendimu.

Nors baudžiamojoje justicijoje nėra įtvirtinta prejudicija, o tarpšakinė prejudicija nėra pripažįstama, įstatymų leidėjas yra numatęs tarpšakinės prejudicijos taikymo galimybę. Tačiau priešingai nei baudžiamojoje justicijoje, civilinėje justicijoje yra įtvirtintas ne tik prejudicijos, bet ir tarpšakinės prejudicijos, bei tarpšakinės prejudicijos nusikalstamų veikų ar administracinio nusižengimo padarinių prejudicijos panaudojimas.

Analizuojant baudžiamojoje justicijoje tarpšakinę prejudicija, pastebima, kad teismų praktikoje ji nėra naudojama dėl skirtingose teisenose skirtingo įrodinėjimo dalyko, įrodinėjimo procedūrų, faktinių aplinkybių vertinimo kriterijų, tų pačių duomenų (įrodymų) nevienodo vertinimo, teismų nepasitikėjimo kitas teisenas vykdančiais teismais, bei nenoru prisiimti atsakomybę už kitus teismus, tačiau įrodinėjimo procesų skirtumai nepaneigia tarpšakinės prejudicijos rezultatų naudojimo ir leidžia atsakyti į atribojimo klausimą, kurios faktinės aplinkybės baudžiamajame procese turėtų būti pripažįstamos prejudicinėmis. „Todėl ją turėtų pripažinti ne tik civilinę ar administracinę, bet ir baudžiamąją teiseną vykdantys teismai tais atvejais, kai tam tikrus faktus jau yra nustatę kitas teisenas vykdantys teismai“[420].

Atsižvelgiant į atliktą prejudicijos ir jos panaudojimą teismų praktinėje veikloje analizę, galima daryti išvadą, kad nors toks prejudicijų ar prejudicinių sprendimų diskrecinis įrodinėjimas yra mažai reguliuojamas įstatymų leidėjo, prejudicijos yra naudojamos nustatant faktinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą, numatant galimybę naudoti ir tarpšakinę prejudiciją baudžiamajame procese.

[420]Panomariovas, *supra note,* 8: 373.

IŠVADOS

1. Formaliosios įrodinėjimo priemonės – tai faktinių aplinkybių nustatymo būdai, kuriems netaikomos įstatymų leidėjo nustatytos įrodinėjimo taisyklės ar jų principai. Tai mažai reguliuojamas diskrecinis mąstymo procesas, kuriuo operuojant tam tikromis teisės normomis, remiantis logika bei sveiku protu, taupant laiką ir ekonominius resursus, sukuriant įvairias konstrukcijas teisinėms įrodinėjimo problemoms spręsti, formaliai įrodinėjamos bylos faktinės aplinkybės. Prie tokių priemonių yra priskiriamos įvairios juridinės technikos taisyklės, kaip, prezumpcijos, teisinės fikcijos, prejudicija, teisinės aksiomos, teisiniai susitarimai ir pan.

2. Prezumpcija – tai prielaida, kurių pagalba, žinant realų faktą, atspindint pastovius, daug kartų stebėtus ryšius tarp faktų, įvykių, reiškinių ar atskirų jų savybių, darant pagrįstas tikimybėmis prielaidas yra išvedamas (preziumuojamas) tikėtinas faktas. Prezumpcijos naudojamos supaprastinant įrodinėjimo procesą ir paskirstant įrodinėjimo pareigą ginčo šalims. Baudžiamajame procese dėl vyraujančios nekaltumo prezumpcijos įrodinėjimo pareiga priskiriama kaltinimui, tačiau nekaltumo prezumpcijai priešpriešinant kaltumo prezumpcijas yra sumenkinama nekaltumo prezumpcija, dėl ko įrodinėjimo pareiga perkeliama gynybai. Tokie atvejai yra įmanomi, kai kaltinimui tenka veikti informacinio trūkumo sąlygomis, kai kaltinimui reikšminga informacija yra laiko ir (ar) erdvės atžvilgiu išsisklaidžiusi.

3. Fikcija – tai melaginga prielaida, kurios pagalba, idealizuojant, yra sukuriamas fiktyvus objektas, kurį perkėlus į teisinę realybe, gali būti sukuriami, keičiami ir naikinami teisiniai santykiai, taip padedama suderinti konkretų teisinį rezultatą su nustatyta teisės norma. Teisėje teisėjai naudojasi fikcijomis sušvelinant akivaizdžią tyčios ar priežastinio ryšio naštą. Taip pat norėdami nustatyti tiesą, pasiekti tikrąjį teisingumą baudžiamajame procese, susiduriant su pasenusio, nelankstaus įstatymo problemomis, teisėjai teisinėmis fikcijomis naudojasi atlikdami savo teisminę funkciją taip, kad patys vogtų įstatymų leidžiamąją galią ir kurtų naujas teisės normas, o kuriant naujas teisės normas, fikcijas pritaiko taip, kad pasenusio įstatymo spragos užsipildo ir pačios fikcijos atitinka norimą teoriją ir faktus.

4. Prejudicija yra teisės taisyklė, pagal kurią faktinės aplinkybės, nustatytos ankstesnio teismo įsiteisėjusiu sprendimu, formaliai įrodinėjamos ir prilyginamos tiesai, bei yra privalomos kitam teismui, kuris nagrinėdamas bylą aptinka analogiškas aplinkybes. Prejudicija naudojama iškilus klausimui dėl ES teisės aiškinimo ir neleidžiant pakartotinai aptarti ankstesniame nuosprendyje nustatytų klausimų, o toks išankstinio nuosprendžio įrodymas yra priimtinas, išskyrus atvejus, kai draudžia Konstitucija, ar teismas nustato, kad įrodymai sukuria tokią nesąžiningos žalos riziką kaltinamajam, todėl baudžiamajame procese nors ir nėra pripažįstama tarpšakinė prejudicija, jos panaudojimo galimybė nėra visiškai atmetama.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai

1. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,“ Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741 Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2020-01-01 - 2020-04-30, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr.
2. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341 Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2020-01-01 iki 2020-06-30, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr.
3. „Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekas,“ Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340, Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2020-01-30 iki 2020-06-30, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr.
4. „Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas,“ Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262, Galiojanti suvestinė redakcija nuo nuo 2020-01-01, žiūrėta per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr.
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
6. Presumptions (2010), Žiūrėta per internetą: https://www.capitol.hawaii.gov/hrscurrent/Vol13_Ch0601-0676/HRS0626/HRS_0626-0001-0301.htm.
7. Presumptions in criminal proceedings (2010), žiūrėta per internetą: https://www.capitol.hawaii.gov/hrscurrent/Vol13_Ch0601-0676/HRS0626/HRS_0626-0001-0306.htm.

Publikuoti leidiniai

1. Alan N. Polasky *Collateral Estoppel – Effects of Prior Litigation,* Iš *Iowa Law Review* (1954 vol. 39 (2)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ilr39&collection=journals&section=20&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=
2. Anne Bowen Poulin *Prosecution use of estoppel and related doctrine in criminal cases: Promoting consistency, tolerating in consistency,* Iš *Rutgers Law Review* (2012 vol. 64 (2)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/rutlr64&collection=journals&section=16&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
3. Artūras Panomariovas *Prezumpcija – formalioji įrodinėjimo priemonė,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai* (Vilnius: Mykolo Romerio

universitetas, 2013), žiūrėta per internetą: https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamojo-proceso-tarptautikumas-patirtis-ir-ikiai.

4. Artūras Panomariovas *Tarpšakinė prejudicija baudžiamajame procese: tarp esamo ir galimo*, Iš Autorių kolektyvas *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai „Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys“* (Vilnius: Registrų centras, 2014).
5. Artūras Panomariovas *The legal fiction in criminal proceedings – is it historical anachronism or objectively conditional necessity, Jurisprudencija,* (Vilnius, 2011 t. 18 (2)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/616/578.
6. Artūras Panomariovas *Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), žiūrėta per internetą http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamasis-procesas-nuo-teorijos-iki-rodinjimo25190.
7. Austin Wakeman Scott *Collatoral Estoppel by Judgment,* Iš *Harvard Law Review* (1942 vol. 56 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/hlr56&collection=journals&section=12&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
8. Aviam Soifer *Reviewing Legal Fictions,* Iš *Georgia Law Review* (1986 vol. 20), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/geolr20&collection=journals&section=37&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
9. Carlos E. Gonzalez *Trumps, inversions, balancing, presumptions, institution prompting, and interpretive canons: new ways for adjudicating conflict between legal norms*, Iš *Santa Clara Law Review* (2005 vol 45), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/saclr45&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
10. *Collateral Estoppel,* Iš *University of Richmond Law Review* (1982 vol. 16 (2)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/urich16&collection=journals&section=23&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
11. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas,* (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012), žiūrėta per internetą: http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=aksioma&lns=-1&les=-1.
12. Daniel J. Solove *Fictions about Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1996 vol. 105), žiūrėta per internetą: https://heinonline-

org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr105&collection=journals&section=55&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

13. Darius Bolzanas *Naujai paaiškėjusios aplinkybės kaip proceso atnaujinimo civilinėje byloje pagrindas“* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010 t. 3 (7)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/72c/20bolzanas.pdf.
14. Darius Pranka *Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso problemos ir tobulinimo perspektyvos* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017 t. 24 (2)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/4707/4327
15. David Kaiser *Presumptions of law and fact,* Iš *Marquette Law Review* (1955 vol. 38), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/marqlr38&collection=journals&section=29&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
16. Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą,* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.
17. Edmund M. Morgan *Presumptions,* Iš *Rutgers Law Review* (1956 vol. 10), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/rutlr10&collection=journals&section=40&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
18. Edmund M. Morgan *Presumptions,* Iš *Washingot Law Review and State Bar Journal* (1937 vol. 12, (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/washlr12&collection=journals&section=44&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
19. Erwin Chemerinsky *Getting beyond formalism in constitutional law: constitutional theory matters erwin chemerinsky*, Iš *Oklahoma Law Review* (2001 vol. 54, (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/oklrv54&collection=journals&section=9&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
20. Fenner Tanswell *A Problem with the Dependence of Informal Proofs on Formal Proofs,* Iš *Philosophia Mathematica III* (2015 vol. 25, (3)), žiūrėta per internetą: https://watermark.silverchair.com/nkv008.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kkhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc485ysgAAAkgwggJEBgkqhkiG9w0BBwagggI1MIICMQIBADCCAioGCSqGSIb3DQEHATAeBglghkgBZQMEAS4wEQQMef3hgkOkWHl1OrqxAgEQgIIB-y6e3HFl1dRH6qYXz8AWdDM296K1dvCt84uHjFbe8ht3WBJWJHG-ZVouTEutUG3QrGM4mJvzKEd00G1sczgeQywnEq_WBlNfVprNv12BxhPnczh0fLpTmoKtH

uVJD3Qj4NHHC1AN2tPjMjtKRFeHUmEw9AUkhGvgRFfq5zt0Mpom-cWwqXMSAlW7biJhonJJN9s0il77RnVyszYUUImk38Eep_kPZTl2as8GAxpzpKN8uALSABMC7ZDPBLKkIlz-JgCRv_cjb4rowEGxKAlE_UP10Hvl3VywoKIPI2abmnIcdtMflYC0qcOJyumPTbTjCbTcWtoeA75a7_KtkbG1cbM2sdr7lzaKBRV-vXCO8YDMXBG3eOoJE1YzFVhH7AVfP-Cm4ycQlUmDR1pUUtNYMNMPWGmUJtX8V796NxUv7nWhE6xInBf7MR7bW2oVv7YYKqKQAPlalZazQMkpfKlua2YYqQQkrAKCS-VpFuMtbvOkEaY3tPPY95PBBBeRVKNJjXNZ_e3orl_lBtDI6AwfaF7zrenr-5vNyaqwAPdM1cDiabVrCJT2Q7nSAaRVSmH1S3RbRldcfsuTBe0pLmChM7yoJTEEEzkd4PNx-VLaYh5LFCU-b34QBAP8CyZhLpFm7FtrKea_JfC_dHRN8llNuioqhjRGM-N1MdnMvQ.

21. Fleming Jr. James *Burbens of Proof,* Iš *Virginia Law Review* (1961 vol. 47 (1)), žiūrėta per internetą https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/valr47&collection=journals&section=14&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
22. Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė, Marijus Šalčius *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Registrų centas, 2017).
23. Georges Gonthier *Formal Proof – The Four – Color Theorem,* Iš *Notice of the AMS* (2008 vol. 55, (11)), žiūrėta per internetą: https://www.ams.org/notices/200811/tx081101382p.pdf?referer=www.clickfind.com.au.
24. Giedrė Lastauskienė *Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu,* Iš Autorių kolektyvas *Teisė* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009 t. 73), žiūrėta per internetą: blob:http://www.zurnalai.vu.lt/e730c749-1886-4a81-ba97-f212dfebf4c1.
25. Gintaras Goda et. al., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, 1 kn. I-IV dalys* (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001).
26. Gintaras Goda *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese* (Vilnius: Registrų centras, 2014).
27. Ieva Vitkutė Zvezdinienė *Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009 t. 4 (4)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.
28. J. P. McB *Presumptions; Are They Evidence?,* Iš *California Law Review* (1938 vol. 16, (5)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/calr26&collection=journals&section=48&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.

29. Jeremiah Smith *Surviving Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1917-1918 vol. 27), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr27&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
30. Jeremiah Smith *Surviving Fictions,* Iš *Yale Law Journal* (1917-1918 vol. 27), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/ylr27&collection=journals&section=27&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
31. John J. Gibbons *Fictions,* Iš *Setonhall Law Review* (1990 vol. 20), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/shlr20&collection=journals&section=21&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
32. Jonas Prapiestis *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos reikšmė baudžiamajoje justicijoje,* Iš Autorių kolektyvas *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai „Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys“* (Vilnius: Registrų centras, 2014).
33. Jurgis Rinkevičius *Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 1990).
34. K. Kuzavinis, Lotynų-lietuvių kalbų žodynas = DictionariumLatino – Lithuanicum. (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų 1-kla, 1996).
35. Karen Petroski *Fictions of Omniscience,* Iš *Kentucky Law Journal* (2014 vol. 103), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/kentlj103&collection=journals&section=29&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
36. Karen Petroski *The public face of presumptions,* Iš *A Journal of Social Epistemology* (2008 vol. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www-cambridge-org.skaitykla.mruni.eu/core/services/aop-cambridge-core/content/view/C945A4C91B1617855F7D0F20FD4038AE/S1742360000001143a.pdf/public_face_of_presumptions.pdf.
37. Karolis Jovaišas *Kaltės įrodinėjimas baudžiamajame procese: problemos ir paradoksai,* Iš *Teisė* (Vilnius 2012 t. 82), žiūrėta per internetą: https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/128/96.
38. L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-

org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=31&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=

39. L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=66&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
40. L. L. Fuller *Legal Fictions,* Iš *Illinois Law Review* (1930-1931 vol. 25 (4)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/illlr25&collection=journals&section=41&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
41. *Legal Fictions,* Iš *The american Jurist and Law magazine* (1841 vol. 25), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/amjlm25&collection=journals&section=10&id=&print=section&sectioncount=2&ext=.pdf&nocover=.
42. Leo H. Whinery *Presumptions and their effect*, Iš *Oklahoma Law Review* (2001 vol. 54 (3)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/oklrv54&collection=journals&section=32&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
43. Maksimylian Del Mar *Legal Fictionsand Legal Change,* Iš *International Journal of Law in Context* (2013 vol. 9 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/injwcext9&collection=journals&section=40&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
44. Marina Gušauskienė *Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime, Jurisprudencija,* (Vilnius, 2005 t. 67(59)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/44d/006_gasauskiene.pdf.
45. Nancy J. Knauer, *Legal Fictions and Juristic Truth,* Iš *Saint Thomas Law Review* (2010 vol. 23 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/stlr23&collection=journals&section=4&id=&print=section&sectioncount=2&ext=.pdf&nocover=.
46. Olegas Fedosiukas *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą,* Iš Autorių kolektyvas *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai „Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys“* (Vilnius: Registrų centras, 2014).

47. Oleg Fedosiuk *Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo, Jurisprudencija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 t. 19 (3)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/a7e/022_fedosiuk.pdf.
48. Oliver S. Rundell *Fictions in the Law,* Iš *University of Kansas City Law Review* (1958 vol. 26), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/umkc26&collection=journals&section=15&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
49. Peter J. Smith *New Legal Fictions,* Iš *Georgetown Law Journal* (2007 vol. 95, (5)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/glj95&collection=journals&section=55&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
50. Petras Ancelis *Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), žiūrėta per internetą http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamasis-procesas-nuo-teorijos-iki-rodinjimo25190.
51. R. A. Samek *Fictions and the Law,* Iš *University of Toronto Law Journal* (1981 vol. 31), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/utlj31&collection=journals&section=12&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
52. Raimundas Jurka et. al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009).
53. Raimundas Jurka *Liudytojo procesinių interesų apsauga baudžiamajame procese: problemos ir perspektyvos,* (daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), žiūrėta per internetą http://gs.elaba.lt/object/elaba:1740963/1740963.pdf, Iš Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą,* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.
54. Rebbeca Probert *The presumptions in favour of marriage,* Iš *Cambridge Law Journal* (2018 vol. 77 (2)), žiūrėta per internetą: https://www-cambridge-org.skaitykla.mruni.eu/core/services/aop-cambridge-core/content/view/F005CA955056401E1498F18DB0D7DB2F/S0008197318000429a.pdf/presumptions_in_favour_of_marriage.pdf.
55. Rima Ažubalytė et. al., *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), žiūrėta per internetą: http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamojo-proceso-teis.
56. Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka, Jolanta Zajančkauskienė *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. Pirmoji knyga* (Vilnius: Registrų centas, 2016).

57. Robert L. Jr. Hayman *Presumptions of Justice: Law, Politics, and the Mentally Retarded Parent,* Iš *Harvard Law Review* (1990 vol. 103), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/hlr103&collection=journals&section=57&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
58. Roberta Kaplan, Jaren Janghorbani *Proof vs. Prejudice,* Iš *New York University Review of Law & Social Change* (2013 vol. 37 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/nyuls37&collection=journals&section=21&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
59. Ronald J. Allen, Craig R. Callen *The juridical management of factual uncertainty,* Iš *International Journal of Evidence & Proof* (2003 vol. 7 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/intjevp7&collection=journals&section=8&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
60. Salomėja Zaksaitė *Fikcijos baudžiamajame procese: tarp ontologinės tikrovės, teisėkūros ir teisės taikymo, Jurisprudencija,* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014 t. 21 (1)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/1963/1776.
61. Saulius Arlauskas *Šeima kaip privatinės teisės institutas ir esminis viešosios teisės intergralumo veiksnys* (Vilnius: Kazimiero Simonaičio universitetas), žiūrėta per internetą: https://pdfs.semanticscholar.org/518a/a888db396e67a78f8c2ac1954cb52d8f2def.pdf.
62. Stephen M. Rich *Against Prejudice,* Iš *George Washington Law Review* (2011 vol. 80 (1)), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/gwlr80&collection=journals&section=4&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
63. Thaddeus Hoffmeister *Presumed Prejudice, Actual Prejudice, No Prejudice: Skilling v. U.S.,* Iš *Jury Expert* (2010 vol. 22), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/jurexp22&collection=journals&section=76&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
64. Tomas Rudzkis, Artūras Panomariovas *Legal presumptions in the context of contemporary criminal justice: formulation of a paradigm*, Iš *Hungarian Journal of Legal Studies* Acta Juridica Hungarica (Budapest: Akadémiai Kiadó. ISSN 2498-5473. eISSN 1588-2616. 2016 vol. 57), žiūrėta per internetą: http://teise.org/wp-content/uploads/2017/06/Rudzkis-Prezumpcija-1.-Publication.pdf.
65. Tomas Rudzkis, Artūras Panomariovas *Legal Presumptions in the Context of Contemporary Criminal Justice. Different Expressions of Presumptions,* Iš *Hungarian Journal of Legal*

Studies (Budapest: Akadémiai Kiadó. ISSN 249-5473. 2017 vol. 58 (3)), žiūrėta per internetą: https://akademiai.com/doi/pdf/10.1556/2052.2017.58.3.7.

66. Tomas Rudzkis *Bendrieji nusikalstamumo determinantai: socialinė realybe ar akademinė fikcija?* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012 t. 4 (4)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/194/186.
67. Tony R. Skogen *Presumptions,* Iš *Arkansas Law Review* (1973 vol. 27), žiūrėta per internetą: https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/PDFsearchable?handle=hein.journals/arklr27&collection=journals&section=25&id=&print=section&sectioncount=1&ext=.pdf&nocover=.
68. Vytautas Piesliakas *Nusikalstamu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė, Jurisprudencija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011 t. 18 (2)), žiūrėta per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/200/015_Piesliakas.pdf.

Teismų praktika

1. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga," 2007, žiūrėta per internetą: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=32350.
2. „Heanyand Mc Guinness v. Ireland," 2000, Iš Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.
3. „John Murray v. United Kingdom," 1996, Iš Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga, Nr. 29. 29," žiūrėta per internetą:http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/91332.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-84/2012," žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/375786.
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012," žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/376733.

7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-511/2015,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1056750.
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355-788/2016,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1367200.
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111-677/2016,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1253527.
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1601194.
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-511/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1726047.
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-719/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1722667.
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69-719/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1707470.
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-75-788/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1730301.
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-303/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1727225.
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204-689/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1745456.
17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005.“
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2013,“ žiūrėta per internetą:

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2cc06772-cbd2-4a45-937b-01998d855355 ir http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/697949.

19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016,“ žiūrėta per internetą:http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1289166.
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49/2006,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/252110.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-562/2012,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/482671.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2012,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/489846.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-619/2012,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/495845.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.“
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-689/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1744645
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236-689/2019,“ žiūrėta per inetnetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1768785.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-303/2019,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1770771.
28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30/2006,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/68877.
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.“
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187/2004.“

31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-28-701/2020,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1821107.
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-32-823/2020,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1821109.
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-245/2010,“ žiūrėta per internetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/164900.
34. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas, *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,*“ *Valstybės žinios,* 1994-11-25, Nr. 91-1789, žiūrėta per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18995.
35. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas,“ *Valstybės žinios,* Nr. 33-1108.
36. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, *Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,*“ *Valstybės žinios,* 200, Nr. 36-1292, žiūrėta per internetą: https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content.
37. „Messegue and Jabardo v. Spain,“ 1988, Iš Artūras Panomariovas *Prezumpcija – formalioji įrodinėjimo priemonė,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir išūkiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), žiūrėta per internetą: https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamojo-proceso-tarptautikumas-patirtis-ir-ikiai.
38. „Pham Hoang v. France,“ 1992, Iš Artūras Panomariovas *Prezumpcija – formalioji įrodinėjimo priemonė,* Iš Autorių kolektyvas *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir išūkiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), žiūrėta per internetą: https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamojo-proceso-tarptautikumas-patirtis-ir-ikiai.
39. „Pham Hoang v. France,“ 1992, Iš Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.
40. „Salabiaku v. France,“ 1988, Iš Dovilė Gaidelytė *Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą* (Vilnius: Mykolo

Romerio universitetas, 2013 t. 5 (3)), žiūrėta per internetą: https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1390/1331.

41. 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsni) baudžiamosiose bylose apžvalga,“ žiūrėta per internetą: https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/06/ab-30-1.doc.
42. INFOLEX, „Lyginamosios straipsnio redakcijos“, žiūrėta per internetą: www.infolex.lt/ta/CompareParts.aspx?Id=a35d8586-bfcc-4e23-a54b-bf62802ae693&AktoId=10708.
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33-1075/2020,“ žiūrėta per inernetą: http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1822101.

ANOTACIJA

Baigiamajame darbe analizuojamos formaliosios įrodinėjimo priemonės. Pateikiama įrodinėjimo samprata, ir yra išskiriama formaliųjų įrodinėjimo priemonių samprata įrodinėjimo procese. Taip pat yra išskiriamos penkios formaliosios įrodinėjimo priemonės (prezumpcija, teisinė fikcija, prejudicija, teisinė aksioma, teisiniai susitarimai), kurios yra analizuojamos ir lyginamos tarpusavyje. Dėl darbo apimties iš išskirtų penkių formaliųjų įrodinėjimo priemonių yra analizuojamos tik trys formaliųjų įrodinėjimo priemonių rūšys (prezumpcija, teisinė fikcija, prejudicija), jų samprata, jų panaudojimas teismų praktinėje veikloje, įtaka susiklostantiems visuomeniniams santykiams, bei kaip dažnai jos yra naudojamos ir kokią funkciją atlieka teismų praktinėje veikloje.

ANNOTATION

In the final analysis work of the formal means of proof. The concept of proof ir presented and the concept of formal means of proof in the process of proof is distinguished. There are also five formal means of proof (presumption, legal fiction, preliminary ruling, legal axiom, legal agreements) that are analyzed and compared with each other. Due to the scope of the work, only three types of formal evidence (presumption, legal fiction, preliminary ruling), thei conception, their use in court practice, influence on public relations, how often they are used and their role in the practice of courts.

SANTRAUKA

Edvinas Juknevičius, „Formaliosios įrodinėjimo priemonės“. Darbo vadovė lektorė Dovilė Murauskienė. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, Mykolo Romerio teisės mokykla, 2020. – 80 p.

Darbe nagrinėjama formaliųjų įrodinėjimo priemonių samprata, jų rūšys, kaip jos taikomos baudžiamajame procese, jų įtaka susiklostantiems visuomeniniams santykiams, kaip dažnai jos yra naudojamos, ir kokią funkciją atlieka formaliosios įrodinėjimo priemonės teismų praktinėje veikloje.

Pirmojoje dėstymo dalyje analizuojamas įrodinėjimas baudžiamajame procese ir yra išskiriama formaliųjų įrodinėjimo priemonių samprata įrodinėjimo procese. Taip pat yra išskiriamos penkios formaliosios įrodinėjimo priemonės (prezumpcija, teisinė fikcija, prejudicija, teisinė aksioma, teisiniai susitarimai), kurios yra analizuojamos ir lyginamos tarpusavyje.

Antrojoje dėstymo dalyje analizuojamos trys formaliųjų įrodinėjimo priemonių rūšys (prezumpcija, teisinė fikcija, prejudicija), jų samprata, bei įtaka susiklostantiems visuomeniniams santykiams.

Trečioje dėstymo dalyje analizuojamos trys formaliųjų įrodinėjimo priemonių rūšys (prezumpcija, teisinė fikcija, prejudicija), jų panaudojimas teismų praktinėje veikloje, įtaka susiklostantiems visuomeniniams santykiams, bei kaip dažnai jos yra naudojamos ir kokią funkciją atlieka teismų praktinėje veikloje.

SUMMARY

Edvinas Juknevičius, "The Formal Means of Proof". The Master's thesis final work leader Dovilė Murauskienė. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, Mykolo Romerio teisės mokykla, 2020. – 80 p.

In the work is considered the concept of formal means of proof, their types, kow it is applied in criminal proceedings, their impact on public relations, how often it is used, and their role in the practice of courts.

In the first part of the final work is analyzes the evidence in criminal proceedings and distinguishes the concept of formal means of proof in the process of proof. There are also five formal means of proof (presumptions, legal fictions, preliminary ruling, legal axiom, legal agreements), that are analyzed and compared with each other.

In the second part of the final work analyzes three types of formal means of proof (presumption, legal fiction, preliminary ruling), their conception, and their influence on public relations.

In the third pard of the final work analyzes three types of formal means of proof (presumption, legal fiction, preliminary ruling), their use in the court practice, their influence on public relations, how often it is used, and their role in the practice of courts.

Priedas Nr. 4

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-05-07

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Mykolo Romerio teisės mokyklos baudžiamosios teisės ir proceso instituto, studijų programos: Baudžiamoji teisė ir kriminologija studentas Edvinas Juknevičius, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Formaliosios įrodinėjimo priemonės“ (The Formal Means of Proof):

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ Edvinas Juknevičius
(parašas) (vardas, pavardė)